

ยวาทมคดลขล

ประชมพงษาวตารภาคที่ ๘

พระษาศรักรัปรษา รามาขปตราษภักดี

ศรัดำตักษณวดีถัย อภัยพริยพาห

พิมพ์แจกในงานศพ คุณหญิงศรักรัปรษา

บีมเต่ง พ. ศ. ๒๔๖๐

พิมพ์ที่ โรงพิมพ์ไทย ณถนนรองเมือง

คำนำ

มหาदेวโกโต พระยาศรีภริปริชา รามาชิปติราชภักดี ศรีดำดักษณ
วิดิย อภัยพิริยพาหะ (กมต ดำดักษณ) ผู้ช่วยราชเดชานุกร จะ
ปลงศพคุณหญิงศรีภริปริชา ต. จ. ภรรยา มีความศรัทธาจะรับพิมพ์
หนังสือในหอพระสมุดวชิรญาณเปนของแจกในงานศพ ขอให้ข้าพเจ้า
ช่วยเดออกเรื่องหนังสือให้พิมพ์ตามประสงค์ ที่จริงพระยาศรีภริปริชา
เองเปนกรรมการหอพระสมุดสำหรับพระนคร อยู่ในฐานะแต่มีความ
สามารถที่จะเดออกเรื่องหนังสือในหอพระสมุด ๗ ได้เหมือนกับคัวข้าพเจ้า
ที่มามอบธุระให้ก็เปนด้วยความไว้วางใจ ข้าพเจ้ารู้สึกว่าเป็นผู้ทำการ
แทนคัว จึงตั้งใจเดออกเรื่องหนังสือซึ่งคเเนว่าจะชอใจของพระยาศรี
ภริปริชาเปนสำคัญทุก ๆ เรื่อง ได้หนังสือด้วนเปนเรื่องโบราณคดีหลาย
เรื่องพอรวมกันควรจะพิมพ์เปนสมุดโตเล่ม ๓ ได้แจ้งความให้ท่านทราบ
กัณเดอนุมโฆทนา จึงได้รวบรวมเรื่องเดถ่านพิมพ์เปนประชุมพงษาวดาร
ภาคที่ ๘ เด่มนี้.

เรื่องที่เดออกมาพิมพ์เปนหนังสือประชุมพงษาวดารภาคที่ ๘ มี ๕
เรื่องด้วยกัน คือ จดหมายเหตุไทรเรื่อง ๑ จดหมายเหตุของจมีนังคีตบี
เรื่อง ๑ พระราชพงษาวดารกรุงเก่า ฉบับพระจักรพรรดิ... (จาค)
เรื่อง ๑ พระราชนิพนธ์รัชกาลที่ ๔ เรื่องปฐมวงษ์เรื่อง ๑ คำานพระ

(๒)

โกษฐเรื่อง ๑ หนังสือ & เรื่องหมัดลักษณะต่างกันอย่างไร จะอธิบาย
ต่อไปโดยลำดับ.

๑ หนังสือจดหมายเหตุไหนั้น จะอธิบายถึงลักษณะที่
จดหมายเหตุให้ดูซึ่งยังไม่เคยทราบได้ทราบก่อน คือ วิธีจดหมายเหตุ
ของไหน เขาทำประติทินบอกวันแต่ฤกษ์ยาม เป็นรายวันล่วงหน้าไว้
ตลอดปี แต่มืดว่างไว้สำหรับจดเหตุการณ์ในประติทินนั้น ไหนๆใครที่
เอาใจได้ในฤกษ์ยามแต่การจดหมายเหตุ ก็มีสมุดประติทินเช่นนี้ไว้ทำนอง
เดียวกันกับที่ฝรั่งเรียกว่า สมุดไดเอรี่ เมื่อมีเหตุการณ์อันใดเกิดขึ้นใน
วันใดซึ่งผู้เจ้าของประติทินเห็นควรจะจดจำ ก็จดลงไว้ในประติทินตรง
ช่องวันนั้น วันที่ไม่มีเหตุการณ์จะจด ก็ปล่อยว่างไว้ ทำกันเช่นนี้มา
แต่โบราณ แต่ผู้ที่มีประติทินไว้จดหมายเหตุมีมากด้วยกัน ความรู้เห็น
ความนิยมต่างกัน จดหมายเหตุที่ลงประติทิน จึงต่างกันบ้างต่างกันบ้าง
เมื่อนานเข้าผู้รวมประติทินปีดวง ๆ มาแล้ว มาจดวันฤกษ์ยามแต่เหตุ
การณ์ลงเป็นดังเขปอีกชั้น ๑ เรียกว่าปุม หนังสือปุมฉบับที่มีในหอพระ
สมุด ฯ ๒๐๘ ปี ตั้งแต่ประจำปีฉลู จุลศักราช ๑๐๗๑ พ.ศ. ๒๒๕๒ ใน
แผ่นดินสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวท้ายสระทรงกรุงเก่าเป็นต้นมา นอกจากนั้นยัง
มีจดหมายเหตุก่อนเก่าขึ้นไปกว่าปุมที่มี ไหนจดลงไว้เป็นจดหมายเหตุ
เม็ดเค็ดอีกหลายฉบับ กรรมการรวมหนังสือเหล่านี้มอบให้พระเทวโถก
(แหยม วัชรโชติ) คัดแต่เฉพาะจดหมายเหตุการณ์ ซึ่งปรากฏในจด
หมายเหตุไหนแต่ปุมบรรดามีในหอพระสมุด ฯ เรียบเรียงโดยลำดับเวลา

(๓)

ก่อนแต่หลังให้รู้เฉพาะวันเกิดเหตุการณ์ต่าง ๆ ซึ่งโหรได้จัดไว้แต่โบราณ
มา เมื่อเรียบเรียงแล้วเอามาดู เห็นเป็นหนึ่งในดวงหน้าอ่านมาก เชื่อ
ว่ายังไม่เคยรวบรวมได้อย่างนี้มาก่อน จึงเอามาพิมพ์ไว้ในประชุม
พงษาวดารเล่มนี้เรื่อง ๑.

๒ จุดหมายเหตุของจมนกคีตป็น พระยาโบราณราชธานินทร์
(พร เดชะคุปต์) พึ่งได้นับบิมาให้หอพระสมุด ฯ เมื่อจะพิมพ์หนังสือ
เล่มนี้ เมื่อตรวจดูหน้าอ่าน แต่อยู่ในพวกเดียวกับจุดหมายเหตุโหรที่
พิมพ์ไว้ข้างหน้า จึงได้คัดส่งตงพิมพ์ต่อกันมาอีกเรื่อง ๑.

จมนกคีตป็น ชื่อตัวชื่อหรุ่น เป็นบุตรพระอัครเนครมวง
บ้านอยู่ที่หน้าวัดราชบูรณ เป็นผู้หนึ่งซึ่งชอบศึกษาวชิราโหร จึงมีประติทิน
แต่เอาใจใส่จุดหมายเหตุโดยวิธีที่อธิบายมาก่อนแล้ว จุดมาตั้งแต่ปี
มะโรง จุดศักราช ๑๒๑๘ พ. ศ. ๒๓๘๘ ในรัชกาลที่ ๕ จนปีฉลู จุด-
ศักราช ๑๒๕๑ พ. ศ. ๒๔๓๒ ในรัชกาลที่ ๕ รวมเบ็ดเสร็จ ๓๓ ปี นับว่า
เป็นปฐมชนใหม่ ภาระบวณจุดอยู่ข้างเดี่ยดตอ มีทั้งเหตุการณ์บ้าน
เมืองแต่เหตุการณ์ในตัว แม้ที่สุ่พื้นของตัวหักวันใดเวตาใด ก็จัดตง
ไว้ในประติทิน ข้าพเจ้าได้ให้คัดจุดหมายเหตุส่วนตัวจมนกคีตป็นออก
เดี่ยว เอาไว้แต่ที่เป็นสาระณะพิมพ์ไว้ในประชุมพงษาวดารเล่มนี้

จุดหมายเหตุในปฐมของโหรก็ดี ของจมนกคีตป็นก็ดี ท่าน
ผู้อ่านจะสังเกตเห็นว่าพอใจจุดเหตุการณ์ซึ่งเกิดในอากาศ ที่เขาจุด
เช่นนั้น ด้วยเขาเชื่อว่าเหตุการณ์ในอากาศอาจจะเป็นนิมิตรให้เกิดเหตุ

(๔)

รายดักแก้มมนุษย์ เพราะฉนั้น เมื่อเห็นเหตุการณ์แปดกปดัดฉนั้น
โตมฉนั้นในอากาศฉจงฉใจฉไว้ คอยดูฉว่าจะมีเหตุฉอย่างฉไรแก้มมนุษย์ฉบาง เมื่อ
ไม่มีฉก็ฉแล้วฉไป ฉ่วนฉจุดเหตุฉการฉณฉที่ฉบังฉเกิดฉมีฉในฉหมู่ฉมนุษย์ฉฉนั้น เขาฉมา
ฉอย่างฉไร ฉแต่เขาฉเข้าฉใจฉความฉอย่างฉไร ก็ฉจดฉตฉงฉตามฉวัฉตามฉคิดฉเห็น
ฉด้วยเหตุฉนั้น ฉความฉที่ฉจดฉไว้ ฉในฉหมายเหตุฉจะฉถูกฉต้องฉที่ฉจริงฉอย่างฉไร
ก็ฉเป็นฉตามฉความฉรู้ฉเห็นฉของฉผู้ฉที่ฉจดฉนั้น ฉจดฉหมายเหตุฉที่ฉคิดฉมาฉพิมพ์ฉไว้
ฉในฉสมุดฉเล่มฉนั้นฉคิดฉมาฉตามฉที่ฉเขาฉจดฉไว้ ฉแม้ฉจนฉถ้อยฉคำฉก็มีฉใดฉแก้ไข ฉเพื่อ
ฉจะฉให้ฉท่านฉทั้งฉหลายฉเห็นฉว่า ฉพวกฉที่ฉเขาฉจดฉหมายเหตุฉกันฉแต่ฉก่อน ฉเขา
ฉจดฉกันฉอย่างฉไร ฉกรรมฉการฉห่อฉพระฉสมุด ฉฯ ฉไม่ฉไว้ฉฉฉฉชอบฉถวายฉนฉน ฉว่า
ฉจดฉหมายเหตุฉเหล่านี้ฉถูกฉต้องฉทั้งหมด

๓ พระราชพงษาวดารกรุงเก่า ฉบับพระจักรพรรดิพงษ์ (จาด)
ฉนั้นฉหนึ่งฉคือฉเป็นฉคัมภีร์ฉदान รวม ๑๗ ฉผูก ฉนายฉจิตร ฉบุตรฉพระฉจักรฉพรรดิ
พงษ์ (จาด) ฉนำมาฉให้ฉแก่ฉห่อฉพระฉสมุดฉฉวิญญาณ เมื่อฉปีฉออก ฉพ. ศ. ๒๔๕๑
ฉอุทิศฉให้ฉในฉนามฉของฉพระฉจักรฉพรรดิพงษ์ ฉผู้ฉบิดา เมื่อฉแรกฉได้ฉมา ฉตรวจ
ฉดอบฉดูฉข้างฉคอนฉนั้น ฉเห็นฉตรงกับฉพระราชพงษาวดารฉฉบับฉพิมพ์ ๒ ฉเล่ม
ฉซึ่งฉกรมฉดฉมฉเด็จพระฉปรมาณฉสิคฉขฉโนรฉสฉทรงฉชำระ ฉเข้าฉใจฉไปฉได้ฉยฉว่าฉเป็น
ฉหนึ่งฉคือฉฉบับฉเดียวกัน ฉครฉนั้นฉนานฉมาฉข้าฉพฉเจ้าฉเขาฉมาฉตรวจฉอ่านฉอีกฉครั้ง ๑ ฉถึง
ฉตอนฉปลาย ฉเห็นฉเรื่องฉคงฉแต่ฉในฉแผ่นฉดินฉดฉมฉเด็จพระฉนารายฉนมฉหารายฉนมฉแปดฉ
ฉกับฉฉบับฉอื่น ฉฯ ฉไม่ใช่ฉแปดฉโดยฉมีฉผู้ฉแซกฉแซงฉเพิ่มฉเติมฉทุกฉแก้ไขฉของฉเดิม
ฉแปดฉในฉตัวฉเนื้อฉเรื่องฉแต่ฉแต่ฉงฉมาฉที่ฉเดียว ฉอ่านฉตรวจฉดูฉเห็นฉได้ฉว่าฉผิดฉมีฉหลาย

(๕)

แห่ง ที่จะถูกต้องแต่ความแปลกออกไปกว่าฉบับอื่นก็มีหลายแห่ง เห็น
ว่าควรจะพิมพ์ออกให้ปรากฏแก่ผู้ศึกษาโบราณคดี จึงได้เอามาพิมพ์
ไว้ในประชุมพงษาวดารเล่มนี้ แต่ตอนต้นที่ความต้องกับฉบับกรม
สมเด็จพระปรมานุชิตชิโนรส ไม่จำเป็นต้องพิมพ์ใหม่ จึงได้คัดออกเดี่ย
ยฉบับแต่ตอนที่ความแปลกกัน นี้ก็เลยตายอยู่น้อยที่หนึ่งคือพระราช
พงษาวดารฉบับพระจักรพรรดิพงษ์ได้มาไม่จบ อยู่ข้างจะขาดเป็น
กระท่อนกระแท่น แต่ถึงกระนั้นก็น่าอ่าน ข้าพเจ้าเชื่อว่าผู้ศึกษา
โบราณคดีคงจะชอบ.

๔ เรื่องปฐมวงศ์ หนังสือเรื่องนมแพะหลายมาก ที่พิมพ์แต่
ก็มี หอพระสมุด ฯ รวบรวมฉบับเขียนมาได้ก็มาก ทุก ๆ ฉบับ
อ้างว่าเป็นพระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ ๔ ข้าพเจ้าได้อ่านตรวจดู พบ
หลายฉบับที่เชื่อแน่ว่ามีผู้อื่นแต่งแทรกแซงเพิ่มเติมพระราชนิพนธ์เสียมาก
แต่มีหลายฉบับที่ดังได้ยว่ามีผู้อื่นแทรกแซงเพิ่มเติม พึ่งมาพบฉบับเดียว
ซึ่งเห็นว่าเป็นหลักฐานยิ่งกว่าฉบับอื่น ๆ ที่ได้พบมา หนังสือปฐมวงศ์
ฉบับนี้ เป็นลายมืออาลักษณ์เขียนในสมุดคำ ๒ เล่ม เดิมเป็นของ
สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยาบวรประภักษ์ รับผิดชอบว่าพระบาทสมเด็จพระ
จอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดให้อาลักษณ์คัดพระราชทานไป สมเด็จพระ
พระเจ้าบรมวงศ์เธอ ฯ ประทานหนังสือฉบับนี้แก่หม่อมเจ้าประภากรใน
กรมนั้น แต่ยังทรงผนวชอยู่วัดบวรนิเวศ หอพระสมุด ฯ ได้มาจาก
หม่อมเจ้าประภากร อ่านตรวจดูจำนวนเห็นเป็นโกตคือพระราชนิพนธ์

(๖)

ยิ่งกว่าฉบับอื่น ๆ จะมีขาดเกินบ้างก็เป็นแต่โดยคำทูลเขียนลงผิดคำ
ไม่มีตำหนกแซกแซง จึงเห็นควรจะพิมพ์รักษาไว้ แต่เป็นฉบับสำหรับ
ด้อยกับฉบับอื่น ๆ ที่อ้างว่าเป็นหนังสือเรื่องปฐมวงศ์ด้วยกัน

ตำนานพระราชนิพนธ์เรื่องปฐมวงศ์ฉบับนี้ ข้าพเจ้ายังไม่ทราบ
ความแน่ชัดว่าทรงพระราชปรารภแก่คุณใด จึงทรงพระราชนิพนธ์
หนังสือเรื่องนี้ แต่ทรงพระราชนิพนธ์เมื่อใด มีหนังสือปฐมวงศ์
พิมพ์ไว้ในหนังสือวิจิตรนิพนธ์ เมื่อปีรกา จ.ศ. ๑๒๔๗ ฉบับ ๑ อ้างว่า
พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดให้พระศรีสุนทรโวหาร
(พัก ตำดักษณ) จัดหมายเหตุค้นพระบรมราชวงศ์ไว้สำหรับแผ่นดิน
เมื่อณวันพฤหัสบดี เดือน ๑๓ ขึ้น ๕ ค่ำ ปีมอก จ.ศ. ๑๒๒๒ ในหนังสือ
ปฐมวงศ์ฉบับนั้น ทางด้านวนกัเป็นพระราชนิพนธ์ มิใช่แต่งเป็น
ด้านวนผู้รับ ๆ ดัง ความข้างตอนต้นกัเริ่มต้นด้วยพระราชประวัติ
พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกย์ เห็นทำนองความคล้ายเรื่อง
ปฐมวงศ์ ลงมาจบตอน ๑ แล้วชนตอนใหม่คล้ายกับความในเรื่องปฐม
วงศ์ฉบับที่พิมพ์ในสมุดเดมนี้ เห็นได้ว่าเป็นหนังสือ ๒ เรื่องด้วยความ
ซ้ำกันหลายแห่ง แต่ตรงหัวคับอกจบเรื่องเก่าแล้วชนเรื่องใหม่แต่เห็น
ได้ชัดเจนน เหตุใดเรียกว่าเรื่องปฐมวงศ์ จึงเป็นหนังสือ ๒ เรื่อง
เช่นน ข้าพเจ้าก็ยังไม่เห็น แต่ไม่พร้อมที่จะวินิจฉัยในเวลานี
จะพิมพ์ไว้ในเล่มนี้แต่ฉบับซึ่งเห็นว่ามีที่ผิด เพื่อให้ปรากฏแก่ท่าน
ทั้งหลาย ขอให้ช่วยกันพิจารณาให้คัไป.

(๗)

๕ เรื่องตำนานพระโกษสุณั้น เดิมพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระดมมตอมรพันธุ์ แต่ยังคงตำแหน่งเป็นเสนาบดีมหาดเล็กหรือพระดมมตอดำหรับพระนคร ทรงค้นพบบายศรีพระนามที่ได้ทรงพระโกษสุทองใหญ่ มีจดไว้ในห้องอาตักษณ มีรายพระนามตั้งแต่รัชกาลที่ ๑ ตงมาจนถึงรัชกาลที่ ๔ กรมพระดมมตฯ ทรงเรียบเรียงเพิ่มเติมต่อมาจนถึงรัชกาลปัจจุบันนี้ ประทานไว้ในหอพระดมมตฯ ข้าพเจ้าเห็นดมมตควรจะมีบายศรีนี้ให้ปรากฏ ด้วยเป็นของใจหายกันอยู่เนื่อง ๆ ว่า พระศพเจ้านายพระองค์ไหนได้ทรงพระโกษสุทองบ้าง ครั้นเมื่อเอาบายศรีของกรมพระดมมตฯ มาตรวจดู เกิดความคิดขึ้นว่า ควรจะเรียงตำนานพระโกษสุอื่น ๆ ขึ้นด้วย พิมพ์รักษาไว้อย่าให้ความรู้ในเรื่องพระโกษสุสูญเสีย ข้าพเจ้าจึงขยายเรื่องเรียบเรียงเป็นตำนานพระโกษสุ เมื่อแต่งแล้วส่งไปถวายสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระนริศรานุวัดติวงศ์ ขอให้ทรงช่วยตรวจแก้ไขเรียบร้อย ได้ทรงพระอนุเคราะห์เสด็จไปตรวจดูโดยทางฝีมือช่าง แล้วทรงแก้ไขเรื่องตำนานพระโกษสุที่ข้าพเจ้าเรียงไป ดำเนินรูปไปอย่างที่พิมพ์ไว้ในประชุมพงษาวดารเล่มนี้ เรื่องตำนานพระโกษสุ จึงเป็นเรื่องที่แต่งด้วยกัน ๓ คน ดังจำนำบอกไว้ในตอนตำนานด้วยประการฉะนี้

เมื่อพิมพ์หนังสือเรื่องนี้ ข้าพเจ้าได้ถามพระยาศรีภริปริชาว่า จะให้แต่งประวัติของคุณหญิงพึงลงในท้ายคำนำด้วยฤาไม่ ถ้าจะให้แต่งข้าพเจ้าก็เต็มใจจะทำ ด้วยคุณหญิงศรีภริปริชาได้คุ้นเคยชอบพอ

(๘)

กับสักขีของข้าพเจ้ามาช้านาน พระยาศรีภริปริชาว่า ประวัตินั้นไม่มีข้อความสำคัญอันใด ไม่ต้องเรียงก็ได้ แต่เมื่อข้าพเจ้ามาคิดใคร่ครวญดูเห็นว่า ข้อสำคัญมีอยู่ในประวัติของคุณหญิงศรีภริปริชาหลายประการ คือ ประการที่ ๑ ที่ได้ร่วมทุกข์อยู่เป็นคู่สามีภริยากับพระยาศรีภริปริชา เดิมถือว่าเป็นเพื่อนก่อร่างสร้างตัวมาด้วยกันตั้งแต่ยังหนุ่มสาว ได้ร่วมรับผิดชอบแห่งวัตรปฏิบัติ ซึ่งบังเกิดความเจริญรุ่งเรืองโดยลำดับมา จนได้เป็นบิณฑบาตของสักขีดวงอันสูงศักดิ์อันหนึ่งก็นับว่าเป็นข้อสำคัญอันมิได้มีเป็นสามัญทั่วไปในบุคคลทั้งปวง อีกประการ ๑ คุณหญิงยังมีบุตรธิดาถึง ๓๓ คน แต่ที่มีตัวอยู่ ๘ คน บรรดาบุตรที่มีอายุสมควรรับราชการได้ ได้เข้ารับราชการสนองพระเดชพระคุณปรากฏคุณงามิ ถึงได้รับพระราชทานสัญญาบัตรมียศเป็นพันตรีทุก ๆ คน ส่วนธิดาที่มีเรือน ก็ได้ไปมีความคู่สมดำรงอยู่ในสกุลอันสูงศักดิ์ ความชอบควรนับว่าเพราะคุณหญิงมีความสามารถในหน้าที่ของปฐมาจารย์ ตั้งแต่สอนอบรมบุตรธิดาของตนมา จนได้แต่เห็นผลอันเป็นทศนชมนิต์ของบิดามารดาสมควรจะสรรเสริญ อีกประการ ๑ ความที่จะกล่าวต่อไปนี้ ข้าพเจ้าเข้าใจว่าเป็นความเห็นร่วมกันในบรรดาผู้ที่ได้รู้จักคุ้นเคยกับคุณหญิงทั้งปวงไม่ได้ออกหน้า คือว่า คุณหญิงเป็นผู้มีน้ำใจโอบอ้อมอารี มีชรีชาระอันเป็นที่ถูกใจของบรรดาผู้ที่ได้มาคบคุ้นเคยทุกชั้นบันดาศักดิ์ เห็นจะอาจกล่าวได้ว่า เป็นผู้หนึ่งซึ่งไม่มีผู้ใดชิงชัง มีแต่ชอบพอทั่วไปในบรรดาผู้ที่ได้คุ้นเคย

(๘)

ด้วยเหตุนี้เมื่อคุณหญิงพึงถึงแก่กรรม จึงมีผู้ทอเอาโดยเดี่ยคาย แต่ที่
พากันตั้งตำราพระยาศรีภริษาเป็นอันมาก ข้าพเจ้าเห็นว่าควรแต่ง
ประวัติของคุณหญิงพึงไว้ในท้ายคานำหนังสือที่พิมพ์เล่มนี้ แม่พอ
เต็มใจให้บรรดาผู้ที่ใคร่ใคร่ชอบพอ คิดถึงไมตรีจิตในเวลายังเป็น
ที่สด ซึ่งได้พร้อมกันมาชมมาศด้วยความเคารพต่อคุณหญิงผู้มรณภาพ
ด่วงไปนั้น.

ประวัติคุณหญิงศรีภริษา

คุณหญิงพึง ศรีภริษา เกิดในสกุลคชนันท์ เป็นธิดาของ
พระคชภักดี (ท่อม คชนันท์) เกิดที่บ้านริมถนนเฟื่องนคร ตรงวัด
ราชบพิธข้าม เมื่อณวันที่ ๒๓ ธันวาคม พระพุทธศักราช ๒๔๐๗ ใน
รัชกาลที่ ๔ ตรงกับปีชวด จุฬศักราช ๑๒๒๖

เมื่อปีมโรง พ.ศ. ๒๔๒๓ อายุได้ ๑๗ ปี ได้มีการวิวาหมงคล
กับพระยาศรีภริษา แต่ยังเป็น นายกมล มหาเด็กรับราชการอยู่
ในกรมราชเดขานุการ เมื่อแต่งงานแล้วคุณหญิงอิม ศรีสุนทรโวหาร
มารดาพระยาศรีภริษา นำถวายตัวเป็นข้าสดวงเรือนนอกอยู่ในดมเด็จพระ
พระบรมราชินีนาถ ได้เป็นดมาชิกในสภากาชาดแต่แรกตั้งขึ้น เมื่อ
ปีมเสง พ.ศ. ๒๔๓๖ ต่อมาเมื่อดามีได้เดือนบันดาศักดิ์ขึ้นโดยลำดับ จน
เป็นที่พระยาศรีสุนทรโวหาร คุณหญิงพึงได้รับพระราชทานเครื่องราช
อิสริยาภรณ์ จตุตถจุตจอมเกล้าฝ่ายใน เมื่อปีรกา พ.ศ. ๒๔๔๐ ครั้น

(๓๐)

เมื่อสามปี^{๒๕}ได้รับพระราชทานพานทอง ก็ได้รับพระราชทานเครื่องราช
อิสริยาภรณ์เดชนชนชนเป็นชน ศติยจุตจอมเกด้า เมื่อปี^{๒๕}พ.ศ. ๒๔๔๔
นอกจากนั้นได้รับพระราชทานเหรียญพระราชพิธีต่าง ๆ ตามบันดาคักกิติ
ภรรยาข้าราชการชั้นสูง.

พระยาศรีวิภาวิปรีชามีบุตรธิดากับคุณหญิงพึง ๑๑ คน คือ—

๑ นายผัน ต้าดักษณ รับราชการเป็นที่พระยาศรีสุนทรโวหาร
๒ นางสาวฉวีต ต้าดักษณ แต่งงานกับพระยาธรรมศักดิ์
มนตรี (ต้นัน เทพหัสดิน ณกรุงเทพ)

๓ นางสาวปรุง ต้าดักษณ

๔ ธิดา ถึงแก่กรรมแต่ยังเด็ก

๕ นางสาวฉวี ต้าดักษณ แต่งงานกับหตวงบวรวาที (ม.ร.ว.
โตะ นภวงษ์ ณกรุงเทพ)

๖ ธิดา ถึงแก่กรรมแต่ยังเด็ก

๗ นายเด็ก ต้าดักษณ เป็นหตวงวิจิตรราชมนตรี

๘ นายสุนทร ต้าดักษณ เป็นนายแก้ววังสระ

๙ นางสาวศรี ต้าดักษณ

๑๐ ธิดา ถึงแก่กรรมแต่ยังเด็ก

๑๑ นายอุดม ต้าดักษณ

คุณหญิงศรีวิภาวิปรีชา มีอชยาไศรยศรีที่ชามันคงในพระดำดนามา
ตั้งแต่ยังสาว ครนเมื่ออายุล่วงเข้ามีชณมว้ย มีบุตรธิดาเต็มใหญ่พอจะ

(๑๑)

ดูแลการงานบ้านเรือนต่างตัวได้ ก็ค่อย ๆ ตะกุกตะกักไปรักษาตั้งแต่พึ่ง
กรรมเทศนาที่วัดต่าง ๆ มีวัดเทพศิรินทราวาศ วัดโสมนัสวิหาร แด
วัดสุทัศน์ เป็นต้น แดได้ศึกษาธรรมปฏิบัติคือพระปัญญาพิศาลเถรวัด
ประทุมวนาราม แดพระพรหมมุนีวัดสุทัศน์เทพวราราม ประพฤติ
ความเพียรในทางธรรมานุธรรมปฏิบัติโดยลำดับมา ภายหลังจากเกิด
โรคาพาธด้วยโรคโลหิตน้อยแต่หัวใจอ่อน อาการค่อยทรุดลงโดยลำดับ
แต่เมื่อมีอาการถึงขั้นอุดำให้ไปพึ่งกรรมเทศนาที่วัดมิได้ขาด จนอาการป่วย
ถึงล้มเจ็บเมื่อเดือนสิงหาคม ปีชวด พ.ศ. ๒๔๕๗ แดนั้นอาการก็ทรุดลง
จนถึงแก่กรรมเมื่อวันที่ ๒๘ สิงหาคม ปีเถาะ พ.ศ. ๒๔๕๘ กำหนดอายุ
ได้ ๕๑ ปี ได้พระราชทานเครื่องประกอบศพตามเกียรติยศ ดำมัญชร
ธิดาพร้อมกันให้ปลูกโรงเรียนเป็นที่รูกกลววยไว้ที่วัดโสมนัสวิหาร ได้
ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานนามโรงเรียนนี้ว่า “ดาดักษณา-
ดิย” ได้ทำฌาปนกิจปลงศพณที่นั้น เมื่อวันที่ ๒๐ ธันวาคม ปีมแมง
พ.ศ. ๒๔๖๐

อุภัยงพวฟภพ. ด้ภานวยก

หอบพระด้มุดวชิรญาณ

วันที่ ๑๕ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๖๐

สารบัญ

๑	จุดหมายเหตุไทร	หน้า	๑
๒	จุดหมายเหตุของจมนกคีตย์	”	๒๖
๓	พระราชพงษาวดารกรุงเก่า ฉบับพระจักรพรรดิพงษ์ (เจาด)	”	๖๗
๔	พระราชนิพนธ์รัชกาลที่ ๔ เรื่องปฐมวงษ์	”	๙๖
๕	ตำนานพระโกษรฐ	”	๑๐๙

สำนักหอสมุด

จดหมายเหตุ ไทโร

ปีมเส่ง จ. ศ. ๒๘๓ ๓๖ ค่ำ เหวตรุ่งแจ้ง เกิดพระเจ้าพรหม
ราชกษัตริย์ที่ ๔๑ เชียงแต่น ซึ่งปราบขอมพ่ายแพ้
ดงมาถึงแดนชะเตียง

ปีเถาะ จ. ศ. ๔๓๕ ๓๕ ค่ำ ยามโกตรุ่ง เกิดขุนเจืองบรมราชา
ชิราช ๓๖ ปีได้ราชสมบัติเชียงแต่น ครอง
ราชสมบัติ ๒๔ ปีชนะด้านข้าง ครองด้านข้าง ๓ ปี
ชนะญวนแกว ครองแผ่นดินแกว ๑๔ ปี

ปีชวด จ. ศ. ๔๘๖ ๓๖ ค่ำ ขุนเจืองรับฮ่องจั้นแผ่นดินของ
๓๗ ปี จึงทิ้งคตในท่ามกตางสงคราม

ปีวอก จ. ศ. ๕๓๕ เมืองเตียงแตก พม่าอังวะชนะ

ปีมแม จ. ศ. ๕๘๕ ฝรั่งมาเผาเมืองมัตมะ ครึ่งหนคักฝรั่ง (รับตั้งว่า
ฝรั่งยุโรปยังไม่มา)

ปีจอ จ. ศ. ๖๐๐ ๓๓ ค่ำ เหวตยามรุ่ง เกิดพระยามังรายผู้
สร้างเชียงใหม่ ๓๖ ปีชนะทริภุญไชย ได้ราชสมบัติใน
เมืองเงินยวง

- ปีเถาะ จ. ศ. ๘๖๘ เกิดพระไชยเชษฐาธิราชเจ้าล้านช้าง ๓๖ ค่ำ
 เวศยามแตรเที่ยง อายุ ๑๕ ปีได้เป็นกษัตริย์
 พระชนม์ ๓๘ ปีที่วงกต
- ปีกุนย จ. ศ. ๘๘๘ ครองนพญาองค์หนึ่งได้ครองเมืองใน ๒๓ พญา
 องค์หนึ่งนิพพาน เหา ๒๓ นนบวกลงใน ๘๔๖
 ได้ ๘๖๗ พญาที่ได้ครองเมืองโหมนั้นนิพพานแต่
- ปีมแม จ. ศ. ๘๐๘ ๓๖ ค่ำ ๓๕ (พระยอดฟ้า) เด็ดจอกออก
 พัดบพาทอดพระเนตรชนช้าง พญาข้างงาหัก
 ครันอยู่มาข้างร้องเป็นอัสจรรย
- ปีวอก จ. ศ. ๘๓๐ ๓๖ ค่ำ ๓๐ ข้าราชการคิดขบถ
 จับ (พระยอดฟ้า) พระเจ้าแผ่นดินดำเร็จโทษ
 ซิงเอาราชสมบัติ
- ปีรกา จ. ศ. ๘๓๓ มีตุริยปราคาเวธาไถอ่อน เบนด์พิครารกตมมณฑล
 พระอาทิตย์มืด
- ปีมโรง จ. ศ. ๘๓๘ ๓๖ ค่ำ ๓๘ เด็ยพระนครศรีอยุธยา
 แก่เจ้าหงษาวดี
 ๓๖ ค่ำ ๓๒ ค่ำ พระมหาธรรมราชาได้ราชสมบัติ
 (หมายเหตุอีกฉบับหนึ่งว่า ปีมแดง จ. ศ. ๘๓๓
 ๓๖ ค่ำ ๓๐ ค่ำ เด็ยกรุงศรีอยุธยาแก่เจ้าหงษา ฯ

ต้มเด็จพระมหาธรรมราชาปราบดาภิเษกณวัน^๕ ๖^๑๒
 คำ)

ปีระกา จ. ศ. ๙๒๓ ณวัน^๕ ๗^๑๘ คำ พระศรีคีตย์ตายในพระราชวัง
 จับพระดั่งฆราวาสไปฆ่าเสีย

ณวัน^๕ ๗^๑๘ คำ พญาดีหราสเดโชรับพระราช
 อาญาขัง

ปีกุกูญ จ. ศ. ๙๒๕ เวดาคั่วแก้ว ๓ นาที พระ ๘ จับพระ ๒ กั้นภาค ๑
 ยิง ๓ ภาค จันทรวิคมี ๖๒๘ แด ชนทงปวงเกิด
 ทรพิศม์ตายมาก แดครั้งนั้นทำพระราชไมตรีกับ
 พระเจ้าหงษา

ปีกุกูญ จ. ศ. ๙๖๑ เมืองหงษาแตก มืดก ๓ คน

ปีชวด จ. ศ. ๙๖๒ เมืองทวายเสียแก่ไทย

ปีชวด จ. ศ. ๙๗๖ พญาตูก ๓ คนนั้นจึงไปล้อมเมืองเชียงใหม่

ปีวอก จ. ศ. ๙๘๒ เคษ ๘ ยบุนเข้าเมือง (หมายเหตุหนึ่งว่า ๙๗๒)

ปีระกา จ. ศ. ๙๘๓ เคษ ๓ ออกผีตายมาก

ปีจอ จ. ศ. ๙๘๔ เคษ ๘ ข้างเผือกต้ม คนออกผีตายมาก

ปีวอก จ. ศ. ๙๘๔ ต้มเด็จพระนารายณ์มหาราช ต้มภพพระชันษา
 วัน ๗ คำ ปีวอก จ. ศ. ๙๘๔ พระชนม์ได้ ๒๕ ปี
 ได้ราชต้มบัต้อยู่ ๒๖ ปี รวม ๕๑ พรรษา สวรรคต
 วัน^๕ ๗^๑๘ คำ ปีจอ จ. ศ. ๑๐๔๔ (รับตั้งว่าผิด)

- ปีระกา จ. ศ. ๘๘๕ เหตุคั้งนแถมคัมภีร์ได้ย ชาวนครคิดชบถแด
- ปีชวด จ. ศ. ๑๐๓๒ พญาเมืองสระเกนเมืองมอญได้ยเคราะห์ได้ยโคกชำระ
ต่างกาย
- ปีวอก จ. ศ. ๑๐๓๘ เศษ ๐ ฤ่นวายพระองค์ไชย พระ (ศรีสุ) ธรรมราชา
- ปีมโรง จ. ศ. ๑๐๕๐ เศษ ๘ ฤ่นวายวิไชยเนทรเมืองตพบุรี
- ปีมเมีย จ. ศ. ๑๐๕๒ พระเพทราชาเป็นเจ้ามาจนทุกวันนี้ ปีนี้ต้องยกกอง
ทัพกรงไปปราบเมืองตานี
- ปีมแม จ. ศ. ๑๐๕๓ ต้องยกกองทัพกรงหนุไปปราบเมืองตานี
- ปีมโรง จ. ศ. ๑๐๗๔ เมื่อครั้งขุนทดวงเด่นปลา ปีนี้เดือน ๑๒ ต้องยก
กองทัพกรงไปปราบเมืองมฤท
- ปีมแม จ. ศ. ๑๐๘๘ ฤ่นวัน ๕ ๓ ค่ำ เวตา ๗ ทุ่ม กดาบาดตกเตียง
ตั้งปีน พระยาราชสงครามชักพระไศยาศน์วัด
ป่าโมก
- ปีชวด จ. ศ. ๑๐๘๔ ขุนทดวงท้ายสระสระวรรคคในเดือน ๒ ข้างแรม อยู่
ในราชสมบัติ ๒๗ ปี (รับสั่งว่าปีรัชกาลผิด) พระ
ชนมายุ ๕๓ ปี ในปีนี้เพิ่มอธิกวารอีก ๒ ปีเคียงกัน
- ปีชวด จ. ศ. ๑๐๘๖ ฤ่นวัน ๔ ๓๐ ค่ำ จันเป็นชบถเข้าปัดันพระราชวัง
- ปีเถาะ จ. ศ. ๑๐๘๗ มีดาวกดวงวัน ตั้งต้นปักชคณนาฤ่นวัน ๗ ๓ ค่ำ
- ปีมโรง จ. ศ. ๑๐๘๘ นางข้างเผือกขอมเข้ามาถึงกรง ๑
- ปีมถิง จ. ศ. ๑๐๘๘ พระพันวษานิพพาน

- ปีระกา จ. ศ. ๑๓๐๓ ทำวัดมณฑลพิตร มีดาวหางขึ้น
- ปีจอ จ. ศ. ๑๓๐๔ ช้างเผือกดำ ได้ช้างเนียมตัวหนึ่ง
- ปีชวด จ. ศ. ๑๓๐๖ ฦวัน ๒๑ ๑๒ ค่ำ ไฟไหม้วังหน้า ใช้ปะประกับ
มิไช่เบย
- ปีฉลู จ. ศ. ๑๓๐๗ บุรณะวัดกุเซาทอง
- ปีเถาะ จ. ศ. ๑๓๐๘ ฦวัน ๓ ๕ ค่ำ มหาทองวัดบันไดอิฐเดี่ยว ไฟไหม้
วัดยมไท
ฦวัน ๕ ๑๗ ค่ำ พบทองแครงเมืองบางตะพาน
- ปีมะเส็ง จ. ศ. ๑๓๑๓ ออกหัตถ์พิศม์คนตายชม มอญบ้านโพธิ์ดำมคัณฑ์
- ปีมะแม จ. ศ. ๑๓๑๓ ดังกามาขอพระดงษ์ไปตั้งถ่อน ปีนี้มีดาวหาง
- ปีจอ จ. ศ. ๑๓๑๖ จับพระวังนากับเจ้าฟ้าตั้งวาด
- ปีชวด จ. ศ. ๑๓๒๐ ฦวัน ๔ ๖ ค่ำ พระเจ้าอยู่หัวบรมโกษสุ่อวรรคต
อยู่ในราชดัมบัติ ๒๖ ปี พระชนมายุ ๗๗ ปี
ฦวัน ๕ ๑๘ ค่ำ มีจันทรุปราคา ปีนี้เข้าแพง
เกวียนละ ๑๒ ตำดั่ง
- ปีเถาะ จ. ศ. ๑๓๒๑ เนรเทศเจ้ากรมหมื่นเทพพิพิธออกจากกรุงฯ เดือน ๔
พม่ามั่งตองเข้าด้อมกรุงฯ
- ปีมะโรง จ. ศ. ๑๓๒๒ พม่ายกหน้ไป จับนายบั้นราชมนตรี ฦวัน ๗ ๑๕ ๑๒
ค่ำ มีจันทรุปราคา

พระจันทร์ข้างใต้ ๗^{๓๒} ค่ำ เวดาศ๑๐ทุ่ม
 ได้เมืองเชียงใหม่ ดาวไปสุพดาหนี ๕^{๓๓} ค่ำ
 มีจันทร์ปราคา

ปีแม จ. ศ. ๑๑๓๗ ๓^{๒๕} ค่ำ เวดาศ ๒ ทุ่ม พม่ายกหนีจากเขา
 นางแก้วไปปากแพรก ๓^{๒๕} ค่ำ พม่าแตกจาก
 ปากแพรก ๒^{๓๐} ค่ำ ข้างในเปนโทษลง
 พระอาญาตระดาการประหารชีวิตคนหนึ่
 ๓^{๓๑} ค่ำ เขียนบาดหดวง ๓ คนๆ ละ ๑๐๐

ปีออก จ. ศ. ๑๑๓๘ ๕^{๒๖} ค่ำ เตี้ยเมืองพิศณุโลกเวดาศ ๒ ยาม
 เคษ ๒^{๓๐} ค่ำ บ่าย ๔ โมงนางพระยาดัม
 ๒^{๓๑} ค่ำ เกิดพยุใหญ่ฝนตกห่าใหญ่ดูกเห็น
 ตกถูกโรงบันฉนวนประจำท่าตตาย เรือนตตาย
 ประมาณ ๑๐๐ หตั้ง

ปีจอ จ. ศ. ๑๑๔๐ ๗^{๒๕} ค่ำ บอกว่าพม่ายกมาตีเมืองฝาง ลง
 พระอาญาดำรงจ ๔๐๐ คน

ปีกุญ จ. ศ. ๑๑๔๑ เดือน ๔ พระแก้วมรกตถึงกรุง ฯ

ปีชวด จ. ศ. ๑๑๔๒ ๓^{๒๕} ค่ำ ตักพระราชคณะอริการ ๕^{๒๕} ค่ำ
 บ่าย ๕ โมงเคษเปนปทุมชาติทิศบูรพา
 ๖^{๒๗} ค่ำ วิวเศียรองค์เจ้าวังนอก ๒^{๒๘} ค่ำ
 ๖ ค่ำ ราชคณะแย้งกัน ข้างหนึ่งว่าไหว

วัดสระเกษ ๒^{๓๐}๕ ค่ำ เวลาเช้า ๒ โมง ๕
 บาท ยกยอดฟ้าคีติมหาปราสาท ๒^{๓๒}๕ ค่ำ
 อัญเชิญพระแก้วมรกตมาวัดพระศรีรัตนศาสดาราม
 ปีมะเส็ง จ. ศ. ๑๑๔๗ น้ามาก เข้าแพงแถวหนะซัง ๒^{๓๒}๘ ค่ำ
 เจ้าวังเก่านิพพาน ๗^{๓๐}๑๐ ค่ำ เวลาเช้า ๕
 บาท ยกเสด็จรถจักรที่ประชมวังหุดวง ๗^{๓๕}๒
 ค่ำ มีจันทร์ปราภา ๑^{๓๕}๒ ค่ำ มีตุริยปราภา
 ๓^๓๓ ค่ำ ดาวกติกกาเข้าแง่พระจันทร์แง่ใต้
 ๗^๓๕ ค่ำ เวลาทุ่ม ๑ พม่าปากพิงแตกฝ่าย
 เหนือ ๓๐,๐๐๐ วังหลังแตก
 ปีมะเมีย จ. ศ. ๑๑๔๘ ๓^๖๕ ค่ำ ดาวพระอังคารเข้าแง่พระจันทร์
 ข้างซ้าย ๕^{๓๒}๑๒ ค่ำ ดาวพระศุกร์เข้าแง่
 พระจันทร์ข้างขวา ๕^{๓๔}๓ ค่ำ เวลาเช้า ๓
 โมงกับ ๒ บาท ยกทัพหุดวงไปไซโยคทำขุ่น
 ๕^๓๕ ค่ำ ทัพหน้าตีพม่าด้ามดบ ๖^๓๕
 ค่ำ พม่าด้ามดบแตก ๓๐,๐๐๐
 ปีมะแม จ. ศ. ๑๑๔๘ ๖^๓๓ ค่ำ ยกทัพหน้าไปตีค่ายบางบ่อ ๖^๓
 ๑๐ ค่ำ เวลายาม ๑ ได้ค่ายบางบ่อ ๕^๓
 ๑๓ ค่ำ ทัพหน้าเข้าตีเมืองกดีฮ่อง ๗^๒๕ ค่ำ
 เวลายาม ๑ ได้เมืองกดีฮ่อง

- มีจันทร์ปราภา ๗๑๒ ค่ำ นางพระยา
ช้างเผือกมาถึงกรุงเทพมหานคร
- ปีจอ จ. ศ. ๑๑๖๔ ๗๑๒ ค่ำ เวดabay ๒ โมง ๗ บาท ชุน
หุดวงกตาง
- ปีกุญ จ. ศ. ๑๑๖๕ ๕๑๑๒ ค่ำ เวดา ๒ ยาม ๕ บาท กรม
พระราชวังด้วรรัต ๗๑๓ ค่ำ ดำเร็จโทษ
พระเจ้าหลานอินทปัตต์ ดำดวน
- ปีชวด จ. ศ. ๑๑๖๖ ๑๕๘ ค่ำ เวดา ย่ำค่ำแล้ว ๔ บาท มี
จันทร์ปราภาด้พิศราช
- ปีฉลู จ. ศ. ๑๑๖๗ ๕๑๘ ค่ำ เวดา ๒ ยาม ๖ บาท มีจันทร์ปรา
ภา ๗๑๒ ค่ำ เวดา ๑๑ ทุ่ม ๕ บาท มี
จันทร์ปราภา
- ปีชวด จ. ศ. ๑๑๖๘ ๔๑๑๒ ค่ำ มีด้ริยปราภา แยกกันทว่าไม่มี
ได้พระราชทาน ๒ คน บินหน้าแดงปลาดำร้อยชุน
๗๑๑ ค่ำ เวดาบาย ๒ โมงเศษ กรม
พระราชวังด้วรรัต ๑๗๔ ค่ำ ราช
ภิกศกรรมหุดวงอิศรเปนพระราชวังบวร ฯ ชันษา
๓๘ ปี ดำเร็จฉัณวัน ๕๑๔ ค่ำ (อีกหมายเหตุหนึ่ง
ว่าฉัณวัน ๔๗๑ ค่ำ กรมพระราชวังด้ถานภิมุขมาด้ย
ด้วรรัตเวดาบาย ๒ โมง)

ปีเถาะ จ. ศ. ๑๑๖๘ ๓๖ ค่ำ เชิญพระศัพทกรมพระราชวังหลัง
 ๓๖ ค่ำ ถวายพระเพลิง ๓๖ ค่ำ
 มีจันทร์ปรากฏ เวล ๔ ทุ่ม ๘ บาท ๓๖ ค่ำ
 เวล ๕ โมง ๒ บาท ๓๖ ค่ำ เจ้าฟ้า
 กรมหลวงจักรเจษฎาสิ้นพระชนม์

ปีมโรง จ. ศ. ๑๑๗๐ ๑๖ ค่ำ เจ้าฟ้ากรมหลวงศรีสุนทรเทพสิ้น
 พระชนม์ เวล ๕ โมง ๕ บาท เจ้าฟ้าหมื่นเปนโทษ
 ถึงตาย

ปีมดง จ. ศ. ๑๑๗๑ ๕ ค่ำ เวล ๖ ทุ่ม พระบรมโกษฐพระ
 พุทธยอดฟ้าสวรรคต พระชนม์ ๗๒ ปีกับ ๖ เดือน
 ๔ วัน อยู่ในราชสมบัติ ๒๘ ปี ๓๖ ค่ำ
 เวล ๓ โมง ๓๖ นาที ราชภิเศกพระพุทธ
 เด็ดหัว ๓๖ ค่ำ เวล ๓ โมง พระ
 องค์นำพระธาตุมาแต่ตั้งกาลถวาย
 ๓๖ ค่ำ เวล ๕ โมง ๘ บาท จับ
 อินทรเศษชบถ

ปีมเมีย จ. ศ. ๑๑๗๒ ๓๖ ค่ำ ดาวพระศุกรเข้าในวงพระจันทร์
 ข้างทักษิณ

ปีมแม จ. ศ. ๑๑๗๓ ๑๖ ค่ำ เวล ๑๖ ค่ำ เห็นดาวหางขึ้นทิศ
 พายัพ หางไปทิศอีสาน ๑๖ ค่ำ ดาว

- ทางสูญหายไป เวลาทุ่ม ๑ กตบาตคก ๓ วัน
 ๒๕ ๓๐ ค่ำ มีจันทร์ปรากฏ
 ปีวอก จ. ศ. ๑๑๗๔ ๓ วัน ๑๕ ค่ำ เวลาบ่าย ๕ โมง เกิดเป็นควัน
 แดง ๓ วัน ๓๖ ค่ำ บอกว่าองค์จันทร์นี้ บอก
 มาแต่เชิงใหม่กว่าพม่าจะมา ๓ วัน ๕๔ ค่ำ
 เวลาบ่ายโมงเศษ พระยาช้างเผือกผู้มาถึงกรุง
 มาแต่เมืองโพธิ์สัตว์ ๓ วัน ๖๔ ค่ำ พระยาช้าง
 เผือกผู้มาแต่เมืองกัมพูชา
 ปีระกา จ. ศ. ๑๑๗๕ ๓ วัน ๒๒ ค่ำ เวลาแดดร้อน เห็นดาวพระพลหัดดับ
 เคียงพระจันทร์ข้างทิศทักษิณ ๓ วัน ๒๖ ค่ำ
 ไฟไหม้บ้านหลังวัดพระเชตุพนเป็นอันมาก
 ปีจอ จ. ศ. ๑๑๗๖ เดือน ๑๒ เดือน ๑ รามัญเมืองมัตมะยกครัวเข้ามา
 ผู้พระโพธิ์สมภารประมาณ ๓๐,๐๐๐
 ปีกุนย จ. ศ. ๑๑๗๗ ๓ วัน ๗ ค่ำ แดงแรม ๘ ค่ำ ตั้งพิธีตั้งขันธ์ ๔
 พราหมณ์ ๓ ๓ วัน ๒๗ ค่ำ เวลาเช้าฝั่งอาทรภัก
 เมืองใหม่ปากดัด ๓ วัน ๔๕ ค่ำ เวลา ๕ ทุ่ม
 ๒ บาท มีจันทร์ปรากฏค้ำฟ้า ๓ วัน ๗๕ ค่ำ
 เวลาบ่าย ๕ โมง ๒ บาท มีจันทร์ปรากฏ
 ปีชวด จ. ศ. ๑๑๗๘ ๓ วัน ๕ ค่ำ เวลาบ่าย ๕ โมง ไฟไหม้ตรอก
 วัดโคก พม่าแหกคุกหนีออกมาคนตายบ้างเจ็บบ้าง

เป็นอันมาก ๒๖ ๓๑ ค่ำ เวดabayโมง ๓
 พระยาช้างเผือกผู้มาแต่เมืองเชียงใหม่ถึงกรุง ฯ
 ๒๖ ๓๒ ค่ำ ไฟไหม้วัดทองปู้ ๒๖ ๓๒ ค่ำ
 จับเจ้ากรมศรีสุเรนทร์ แด่พระองค์เจ้าสุริยวงษ์
 ๒๖ ๓๓ ค่ำ ไฟไหม้ฉางเข้าน่าวัดมหาธาตุ
 ๒๖ ๓๔ ค่ำ โสกันต์เจ้าฟ้าพระองค์ใหญ่
 ๒๖ ๓๕ ค่ำ ช้างเผือกผู้มาแต่เมืองน่านถึงกรุง ฯ
 เวดabay ๕ โมง ๒๖ ๓๖ ค่ำ เวดabayโมง ๓
 มีสุริยุปราคา ๒๖ ๓๗ ค่ำ ดำเร็จโทษเจ้า ๒
 ไพร่ ๗ ๒๖ ๓๘ ค่ำ เวดabayเช้า ๕ โมง ๗ บาท
 กรมพระราชวังดวรวิศุค ๒๖ ๓๙ ค่ำ เวดabay
 เข้า มีสุริยุปราคา ๒๖ ๔๐ ค่ำ พระยา
 พดเทพต้นคก ๒๖ ๔๑ ค่ำ ไฟไหม้ตพานหัน
 ๒๖ ๔๒ ค่ำ เข้า ๒ โมง พระยาช้างเนียม
 ลงน้ำหายไป
 ๒๖ ๔๓ ค่ำ อาจารย์เทศ อาจารย์ดี อาจารย์
 ห้อง เชิญพระศรีมหาโพธิ พระบรมธาตุ
 พระเชี้ยวแก้ว พระบาทจำลอง มาแต่ดังกา
 ๒๖ ๔๔ ค่ำ พม่าเฝ้าชิงช้า ดำเพ็ง แด
 วัดเชตุพน วัดมหาธาตุ ๒๖ ๔๕ ค่ำ บันควายตายมาก

ปีเถาะ จ. ศ. ๑๑๘๑ ๗^๕ ๕^๑ ค่ำ มีจันทร์ปราคาอัมคราช ๗^๕ ๑๐^๑ ค่ำ เวดาศยาม พระตั้งฆราวาสวัตรราช
บูรณะนิพพาน ๗^๕ ๑๑^๕ ค่ำ เวดาศยาม ๒^๕ ๑๑^๑ ค่ำ เวดาศยาม ๒^๕ ๑๑^๑ ค่ำ
มีจันทร์ปราคา

ปีมโรง จ. ศ. ๑๑๘๒ ๕^๖ ๗^๑ ค่ำ เวดาศยามเคษ ทิศพายัพเพนแดง
ไฟจับอากาศ ไทรดเคระห้เมืองว่าร้าย จะมีคักผี
มาแต่ทิศทักษิณ ให้ตั้งพิธีขึงบนอาฏานา ๗^๖ ๗^๑ ค่ำ
พระตั้งฆัประนำโปรยทราย ๗^๖ ๗^๑ ค่ำ
๕^๖ ๗^๑ ค่ำ คนตายด้วยโรคดงรอกเพนอันมาก
๗^๖ ๗^๑ ค่ำ เวดาศยาม ๒ โมง ๗ บาท ฟ้าม่า
มหาปราสาท

ปีมด่ง จ. ศ. ๑๑๘๓ ๕^๖ ๗^๑ ค่ำ เข้าเกวียนตะ ๗ ค่ำตั้ง เข้าถาวรถึงตะ ๓ ตั้งตั้งเพอง
๕^๖ ๗^๑ ค่ำ บึงนากัดคนตายมาก

ปีมเมีย จ. ศ. ๑๑๘๔ ๗^๕ ๕^๑ ค่ำ จับอ้ายกดิน ๗^๕ ๕^๑ ค่ำ
พระโองการคังพระพิมลเพนตั้งฆราวาส ๗^๕ ๕^๑ ค่ำ
๗^๕ ๕^๑ ค่ำ จับฝรั่งตุดบ เข้าเกวียนตะ ๑๑ ค่ำตั้ง ๗^๕ ๕^๑ ค่ำ
๗^๕ ๕^๑ ค่ำ ฆ่าคนผิด ๓๐ คน ดาวเข้าในวงพระ
จันทร์ทิศอุดร ๗^๕ ๕^๑ ค่ำ เวดาศยาม ๔ ๒ บาท
มีจันทร์ปราคา ดุนักขเพนบักัดคนตายมาก

ปีแมจ. ศ. ๑๓๘๕ ๗^{๑๕}/_๒ ค่ำ เวลา ๓ ยามเศษ กรมหลวง
เทพวดินพพาน

ปีวอกจ. ศ. ๑๓๘๖ ๕^{๑๕}/_๒ ค่ำ บ่าย ๓ โมงเกิดพยุใหญ่เป็นควัน
หงษ์ทงบก กตบาตคกในวัง ๕^{๑๖}/_๒ ค่ำ
ซีกศพกรมหลวงเทพวดี ๖^{๑๗}/_๒ ค่ำ ช้าง
เผือกเมืองนำนดัม ๑^{๑๗}/_๒ ค่ำ ช้างเผือก
เมืองเชียงใหม่ดัม ๗^{๑๘}/_๒ ค่ำ ทรงประสูติ
๔^{๑๘}/_๓ ค่ำ เวลา ๒ ยาม แผ่นดินกตางนิพพาน
๖^{๑๘}/_๓ ค่ำ ชำราชากรถอน้ำ ๑^{๑๘}/_๓ ค่ำ
ราชาภิเศกเจ้ากรมหมื่นเจษฎาบดินทร์ เป็นพระเจ้า
อยู่หัว

ปีรกาจ. ศ. ๑๓๘๗ ๕^{๑๐}/_๓ ค่ำ เวลาเช้า เห็นพระอาทิตย์ ๒ ดวง
ตามกันไปจนเที่ยง แดเห็นพระอาทิตย์ทรงกตค ๓ ดวง
๔ ดวง แรม ๑๓ ค่ำบ่ายเห็นพระอาทิตย์ ๒ ดวงตาม
กันไปจนค่ำ ๖^{๑๒}/_๑ ค่ำ มีจันทร์ปราดา
เวลา ๓ ทุ่ม ๗ บาท แดมีดาวหาง ๆ เดือดแต่
ทักษิณไปอุดร ๖^{๑๓}/_๓ ค่ำ ๕ โมงเช้า มีตม
หอบเรือดำบันดอยชนไปส่งกว่ายอดพระปรางค์

ปีจอจ. ศ. ๑๓๘๘ ๗^{๑๖}/_๑ ค่ำ เห็นพระอาทิตย์ ๒ ดวง ๗^{๑๖}/_๑ ค่ำ
๑^{๑๖}/_๑ ค่ำ มีจันทร์ปราดาดีพรราช ๓^{๑๕}/_{๑๒}

ค่ำ มีจันทร์ปราสาทพิศราธ ๓ ๓ ค่ำ
 ยามเศษ ไฟไหม้ตาดหอกดอง แรม ๕ ค่ำไฟไหม้
 หงตั้งคักดิน แรม ๖ ค่ำไฟไหม้บ้านดอกไม้ แรม ๑๓ ค่ำ
 ไฟไหม้ริมบ้านพระยาพิไชยวารีเวดากุ่มเศษ ๓ ๓
 ๖ ๓ ๓ ค่ำ บอกรมาว่าเจ้าเวียงจันทน์เป็นชบถ
 ๓ ๓ ๓ ค่ำ กรมพระราชวังยกทัพไปตีเวียง
 จันทน์ (อีกฉบับหนึ่งว่า ๓ ๓ ๓ ค่ำ กรม
 นครศรีโยชี่ เสน่บริรักษ์ ยกทัพ ๔ โมง ๖ บาท
 ๓ ๓ ๓ ค่ำ กรมหมื่นด้รินทรภักษ์ เจ้าพระยา
 พระคลัง ยกไปจับเวดากุ่ม ๓ โมง ๖ บาท)

ปีชวด จ. ศ. ๑๓๘๐ ๓ ๓ ๓ ค่ำ บ่าย ๔ โมง ๖ บาท มีด้ริยปราศ
 ไหรมิได้ถวายนึกกา ๓ ๓ ๓ ค่ำ จับเจ้าเมือง
 เวียงจันทน์มาถึงกรุง ฯ ๓ ๓ ๓ ค่ำ กตมาค
 ตกเตียงดงปืน

ปีชวด จ. ศ. ๑๓๘๒ ๓ ๓ ๓ ค่ำ ดาวพระเสาร์เข้าเคียงพระจันทร์
 ๓ ๓ ๓ ค่ำ ดาวโรหิตน์เข้าในวงพระจันทร์
 แทงคตออกไป ๓ ๓ ๓ ค่ำ เจ้าด้วรณหนี่
 ๓ ๓ ๓ ค่ำ เวดากุ่ม กรมขุนนิพนพาน

ปีเถาะ จ. ศ. ๑๓๘๓ ๓ ๓ ๓ ค่ำ บ่าย ๓ โมงเศษ ดาวเข้าในวง
 พระอาทิตย์ แดกรมหมื่นนเรนทรนิพนพาน ๓ ๓ ๓

๕๙๕ คำ บ่าย ๒ โมงไฟไหม้ กรมหมื่นสุนทรเทพ
 นิพพานในไฟ ฅวัน ๖๙๕ คำ เวดายามเคษ กรม
 หมื่นนเรศวรนิพพาน ฅวัน ๓๙๖ คำ เดียเมืองไทร
 ฅวัน ๓๙๑๐ คำ ไต้เมืองไทร ฅวัน ๖๙๑๑ คำ
 เวดาเย็น นตองวัดราชโอรส ปั้นยกทัพหวดงไปค้
 หนองจิก ปั้นนามากท่อมในพระราชวังประมาณ
 ศอก ๕ นิ้ว เข้าแพงเกวียนตะ ๘ คำตั้ง

ปีมโรง จ. ศ. ๑๑๘๔ ฅวัน ๓๙๖ คำ เวดา ๕ ท่อมเคษ กรมพระราชวัง
 บวร ๙ สวรรคตด้วยพระโรคท้องมาน ฅวัน
 ๖๙๑๒ คำ เต้จ้ในพระที่นั่งดุสิตพิมานเวดา ๓ ท่อม
 ตั้งเจ้าพระยาศรีพัฒน์ให้บูรณะวัดเชตุพน ปั้น
 น้อยนัก ฅวัน ๑๙๓ คำ แผ่นดินไหวเวดาท่อมเคษ
 ปีมเต้ง จ. ศ. ๑๑๘๕ เดือน ๘ ฝนแต้ง เข้าแพงเกวียนตะ ๗ คำตั้ง ๒ บาท
 ฅวัน ๓๙๑๒ คำ เวดา ๒ ยามเคษแผ่นดินไหว
 ฅวัน ๑๙๑๓ คำ เวดา ๒ ท่อมเคษแผ่นดินไหว
 ฅวัน ๑๙๑๔ คำ ยกทัพไปเขมร

ปีมแม จ. ศ. ๑๑๘๖ ฅวัน ๓๙๖ คำ พระเจ้าตูกเชอพระองค์ถักขณา
 นิพพาน ฅวัน ๗๙๘ คำ พระยาไชยากรมการ
 บอกเข้ามาว่า พระตั้งช้ตักเพศ ๘๕ คน ฅวัน
 ๔๙๑๐ คำ ยามเคษแผ่นดินไหวแม่น้ำกระดอ

มีดาวหาง ๆ เป็นควันพุ่งขึ้นทิศปัจฉิม เดือนหนึ่ง
จิงหาย

ปีเถาะ จ. ศ. ๑๒๐๕ ฅวัน ๔๗๖ ค่ำ เข้า ๒ โมงเศษ เดือนพระวันรัต
วัดราชบูรณะเป็นลุ่มเต็จพระดังฆราวาส บินเข้าแพง
ตั้งแต่เดือน ๒ จนถึงเดือน ๔ เข้าดารถึงตะ ๑ บาท
เป็นไข้จับตายกันมาก นากันอยทำนาไม่ได้

ปีมโรง จ. ศ. ๑๒๐๖ ฅวัน ๕๗๖ ค่ำ พม่าในพระราชวังที่หน้ามูโรง
เครื่อง ฅวันพม่า ๗ แห่ง ตั้งแต่เดือน ๕ ถึง
เดือน ๑๐ เข้าแพงเกวียนตะ ๑ ชั่ง เข้าดารถึงตะ
๙ ถึง ฅวัน ๖๗๗ ค่ำ มีจันทรุปราคาดีพิเคราะห์
ฅวัน ๑๗๑๒ ค่ำ มีจันทรุปราคาดีพิเคราะห์ ฅวัน
๓๗๑๓ ค่ำ เห็นดาวหาง ๆ เป็นควันพุ่ง ฅวัน
๒๗๒๕ ค่ำ เวดาทุ่ม ๑ อุกกาบาตตกมาแต่ทักษิณ
ไปอิสาน

ปีมเสง จ. ศ. ๑๒๐๗ ฅวัน ๓๗๒ ค่ำ เวดาเย็นเกิดพยุใหญ่พัดมาแต่
อิสาน เรือแพขาดน้ำเป็นคต้นใหญ่ เกิดชุมเกตุ
ตกเห็นทุกหัวเมือง ฅวัน ๒๗๓๐ ค่ำ กำปั่นไฟ
เข้ามาสู่กรุงเทพ ๆ คนตกใจเป็นอันมาก

ปีมเมีย จ. ศ. ๑๒๐๘ ฅวัน ๑๗๓๐ ค่ำ เวดาเข้า กรมหมื่นนรงค์
หรือรักษนพพาน ฅวัน ๒๗๓๑ ค่ำ ชักพระประธาน

ไปไว้วัดพระองค์เจ้าโสมนัสเวธา ๔ โมงเช้า ตะเพ
 ที่ชกพระนันทบพระยายมราชชาชาติถึงแก่อนิจกรรม
 ทั้บหนายอีกคนหนึ่งด้วย ครึ่งนั้นญวนให้ราชดำ
 เข้ามาว่าให้เป็นมิตรไมตรีกันเถิด อย่ารบกันเด
 ข้างนี้ไม่ยอม

ปีมแมจ. ศ. ๑๒๐๘ ๓๕ ๕ ค่ำ มีจันทร์ปราคาเวธา ๘ ทุ่ม ๒ บาท
 อัมคราช ๓๕ ๑๐ ค่ำ มีจันทร์ปราคาเวธา
 ๒ ทุ่ม ๒ บาท ตั้พรราช ๓๕ ๑๐ ค่ำ มีตุ้ริย
 ๓๕ ๒ ค่ำ ๓ โมง ๘ บาท ๓๕ ๒ ค่ำ
 พระยาเพ็ชรปาณีเป็นโทษทำขวัญเมือง ๓๕ ๒
 ค่ำ ๓๕ ๒ ค่ำ อ้ายเจ๊กที่ตักกรุดคิดขบถถึงพระยา
 มหาเทพถึงแก่อนิจกรรม ๓๕ ๒ ค่ำ มี
 จันทร์ปราคาตั้พรราช

ปีวอกจ. ศ. ๑๒๓๐ ๓๕ ๑๘ ค่ำ ช้างตีปาดมาใหม่ตัม ๓๕ ๑๘
 ค่ำ ๓๕ ๑๘ ค่ำ ช้างตีปาดเป็นตัมทองแดงมาแต่เมือง
 ชนบท บังเกิดช้างใหม่เมืองตัม ๓๓ ช้าง ๓๕ ๑๘
 ค่ำ ๓๕ ๑๘ ค่ำ ช้างระหม่อมไกรสร ๓๕ ๑๘ ค่ำ
 บ่ายโมงเศษ ตำรวจโทษระหม่อมไกรสรที่วัดประทุม
 คงคา

ปีรกา จ. ศ. ๑๒๑๑ ๓๑ ๓๑ ค่ำ คนเป็นโรคปัจจุบันตายด้วยดวงรา
มากกว่ามีโรงจนถึงชนค้ำ ๒ ค่ำ ๓ ค่ำ ๔ ค่ำ

ปีจอ จ. ศ. ๑๒๑๒ ๓๒ ๒๒ ค่ำ พวกโหรเป็นโทษทั้งกรม

ปีกุญ จ. ศ. ๑๒๑๓ ๓๓ ๕ ค่ำ เวลา ๗ ทุ่ม พระบาทสมเด็จพระ
นั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวสวรรคต ๓๕ ๖ ค่ำ เวลา
เช้าโมง ๓ กับ ๓ บาท บรมราชาภิเศกพระบาท
สมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ๓ ๖ ค่ำ
แห่บงเดียบพระนคร ๕ ๖ ค่ำ แห่เรือเดียบ
พระนคร ๕ ๖ ค่ำ เข้า ๒ โมงบวรราชา
ภิเศก

ปีฉลู จ. ศ. ๑๒๑๕ ๓๕ ๓ ค่ำ สมเด็จพระปรมาธิบดีสิ้นพระชนม์
เวลาบ่าย ๓ โมง

ปีชวด จ. ศ. ๑๒๑๖ ๓๖ ๓ ค่ำ แรมค้ำ ๓ นดองคดองผดุง
มีเครื่องเล่นต่างๆ

ปีมเมีย จ. ศ. ๑๒๒๐ ๓๕ ๓๐ ค่ำ ดาวหางซันทิกซ์พายัพ ทางอีสาน
เว้ไปหายหรีด

ปีมะแม จ. ศ. ๑๒๒๓ ๓๗ ๗ ค่ำ ประหารชีวิตรายเขียนหดวง
สุวรรณ กับภรรยา ๓ ๗ ค่ำ เหนรเทศพระ
โยคาภีรัตเถรวัดราชสีทศ แดเจ้าอธิการวัดบาง

ประทุน ๓^๕ ๓๐ ค่ำ กรมส้มเต็จพระเดชา
 ดั้นพระชนม์

- ปีวอก จ. ศ. ๑๒๒๒ ๓^๕ ๕ ค่ำ เวดาท่ม ๑ แผ่นดินไหว
- ปีวกา จ. ศ. ๑๒๒๓ ทรงพระกรุณาโปรดพระนายศรีธรรมเพชภักดี เป็น
 ราชทูตไปเมืองวิดาศตอนดอน เจริญทางพระราช
 ไมตรี ๓^๕ ๒๘ ค่ำ ดาวหางขึ้นทิศพายัพ
- ปีจอ จ. ศ. ๑๒๒๔ ๓^๕ ๑๓ ค่ำ พระอาทิตย์ทรงกลด ๓ ดวง
- ปีชวด จ. ศ. ๑๒๒๕ ๗^๖ ๒ ค่ำ เวดาเที่ยงแล้ว กรมหมื่นอนุม
 รัตนราชันพพาน
- ปีมโรง จ. ศ. ๑๒๓๐ ๕^๕ ๑๓ ค่ำ เวดายาม ๑ พระบาทส้มเต็จ
 พระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวสวรรคต ๓^๕ ๑๒ ค่ำ
 เวดาเข้าโมง ๑ กับ ๒๔ นาที ราชานิกเศกพระบาท
 ส้มเต็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
- ปีมเส็ง จ. ศ. ๑๒๓๑ ๕^๖ ๑๒ ค่ำ เวดาบ่าย ๓ โมง บั๊กมั่งชุกวาก
 วัดราชบพิธ คนฆ่าพระธรรมเจดีย์วัดโพธิ์ตาย
- ปีมเมีย จ. ศ. ๑๒๓๒ ๓^๖ ๒ ค่ำ พระบาทส้มเต็จพระเจ้าอยู่หัวสวรรคต
 พระดั่งขึ้นกัสดวด ลึกเอาเป็นไพร่หอดวง
- ปีมแม จ. ศ. ๑๒๓๓ ๖^๖ ๑ ค่ำ เวดาเช้า ๒ โมงกับ ๔๘ นาที หด้อ
 พระบรมรูปทง ๔ พระองค์

ปีจอ จ.ศ. ๑๒๓๖ ฦวัน ๒๗ ๓๓ ค่ำ เวดา ๙ ทุ่ม กรมพระราชวังไ้
อยู่ห้ำงกงส์ตอังกฤษ ฦวัน ๒๗ ๓ ค่ำ แผ่นดินไหว
ฦวัน ๕ ๓ ค่ำ กรมพระราชวังเด็้จกดับเข้า
พระราชวัง

(ตั้งจดหมายเหตุโหรในปฐมเท่านี้)

เจ้าพนักงานหอสมุด

จดหมายเหตุไหว
ของจมนกังคัลป์

จมนกังคัลป์ ชื่อตัวชื่อหุ่น เป็นบุตรพระอัครเนศร์ (ม่วง)
แต่เป็นหลานพระยาอภัยสรเพด็จ ชื่อเดิมอย่างไรไม่ได้ความ
ตั้งบ้านเรือนอยู่นอกกำแพงพระนคร ครองนำวัดราชบูรณะ

ปีมโรง จ. ศ. ๑๒๓๘ ๒๓ ค่ำ เดือน ๒ ๒๓ ค่ำ ได้ตั้งจุดพบุรี
ณวัน ๒๓ ค่ำ ๑๓ ค่ำ กรมหลวงภูวเนตรนรินพิพานเพดา
บาย ๕ โมง
ณวัน ๓๕ ค่ำ เพดาบาย ๒ โมงเศษฟ้าร้อง
ทิศอีสาน
ณวัน ๔๓ ค่ำ กดาดีแทงเงินกำกับกำปั้น ฝรั่ง
ยังกดาดีตกล้าเพดาบาย ๗ บาท
ปีมเสง จ. ศ. ๑๒๓๘ ๑๕ ค่ำ เพดาหัวคำพระจันทร์เข้าในกติกา
แต่รัศมีดาวฮับไป

ณวัน ๒๑^๕ ค่ำ พระวิศุทรโยชามาตย์ตีพระบิฎก
โกศถบอบช้ำ ชนชาหยงติดคุกเพดา ๔ โมง

ณวัน ๕๗^๖ ค่ำ พระบิฎกโกศถถววยพระพรขอ
โปรดให้ออกจากคุกเพดาเที่ยง

ณวัน ๓๗^๗ ค่ำ เพดาเช้า ๔ โมงเศษเกิดลมพยุ
พัดหนัก ๆ เบา ๆ ทิศทักษิณ ตั้งแต่นั้นค้ำจน
ถึง ๔ ค่ำ

ณวัน ๗๗^๗ ค่ำ ฝนตกเพดาบ่าย ๒ โมง น้ำ ๒ นิ้ว

ณวัน ๓๗^๘ ค่ำ ฝนตกรอน้ำได้ ๓๓ นิ้ว เพดา
บ่าย ๓ โมง

ณวัน ๔๗^๘ ค่ำ เพดาค่ำแล้วทุ่ม ๓ เปนตุกถอย
บนอากาศ ประมาณเท่าส้มเกิดยงอย่างกตาง
พรรณเหมือนดาวตกทิศหรีด

ณวัน ๖๗^๘ ค่ำ เพดาบ่าย ๕ โมงแห่พระราชดำذن
ไปเมืองวิธาค เพดาค่ำ ๓ ทุ่มฝนตกหนัก

ณวัน ๓๗^๙ ค่ำ ไฟไหม้หลังคักหินแตรเพดายาม ๓

ณวัน ๔๗^๙ ค่ำ เพดาอย่ารุ่งดาวอะไรหาทราบไม่
คิดแง่พระจันทร์อยู่ข้างขวา

ณวัน ๖๗^๙ ค่ำ ไฟไหม้หลังวัดพระเชตุพนริมหน้า
เพดา ๓ ทุ่ม ๘ บาท

ณวัน ๔ ๑ ๑ ค่ำ มีดฝนเพดาเช้า ๓ โมงเศษฟ้าร้อง
 ทิศทักษิณ บ่าย ๓ โมงมีแดด เพดา ๒ ทุ่ม
 เศษฟ้าร้องอีก

ณวัน ๓ ๑ ๓ ค่ำ ต้มเต๋จเจ้าพระยาของคณ้อยตาย
 เพดาบ่าย ๕ โมง ๘ บาท

ปีวอกจ. ศ. ๑๒๒๒ ณวัน ๒ ๑ ๗ ค่ำ ช้างมาถึงกรุงเทพ ฯ มีการ
 ต้มโถง

ณวัน ๕ ๑ ๕ ค่ำ มีจันทร์ปราดาเป็นบาทควราช

ณวัน ๑ ๑ ๑๒ ค่ำ หาดานเชอพระองค์จิตรารภรณ์
 นิพพาน

ณวัน ๔ ๑ ๓ ค่ำ ชักศัพพะองค์จิตรารภรณ์

ณวัน ๖ ๑ ๓ ค่ำ ถวายเพลิง

ณวัน ๗ ๑ ๔ ค่ำ พระตั้งขันธ์ตามเนรเห็นโคมแขวน
 ที่อารามโยนไปโยนมาจึงรู้ว่าแผ่นดินไหว เพดา
 ทุ่ม ๑ กับ ๔ บาท รับช้างด้วย

ณวัน ๓ ๑ ๔ ค่ำ เต๋ต๋จไปพระพุทธรบาท

ณวัน ๓ ๑ ๔ ค่ำ ไฟไหม้คตองบางหวดวงตั้งแต่หัวตั้ง
 วัดกัตถยาถึงริมบ้านพระยาค่าตดาเรือน ๓๐๐ เศษ

ณวัน ๕ ๑ ๔ ค่ำ นตองช้างเผือกที่เขาแก้ว ๓ วัน

- ๑๗ ค่ำ ได้ตั้งจากดับมาถึงกรุง ฯ เพดา
 ๘ ทุ่ม ช้างออกเดินถึงเวียงวังดัม
 ๒๗ ค่ำ บอกลงมาว่าช้างถึงเวียงวังดัม
 ปีรกา จ. ศ. ๑๒๒๓ ๒๗ ค่ำ กรมหลวงสรรพคดีไปปรึกษาณิพพาน
 เพดา ๒ โมงเศษ
 ๒๗ ค่ำ ดาวหางขึ้นทิศพายัพ หางไป
 อากเฉย
 ๕ ค่ำ ชักศัพกรมสรรพคดีไปวัดบวรนิเวศ
 กรมหลวงมหิศนนิพพานด้วย
 ๖ ค่ำ ถวายเพลิงกรมสรรพคดี ชัก
 ศัพพระเจ้าตากเรือด้วย
 ๒๗ ค่ำ หาราชดำดงเรือ
 ๕ ค่ำ พระเจ้าตากเรือกรมหมื่นวิเศษ
 นารถ เจ้าพระยาศรีรัษฎวงษ์ไปเมืองสิงคโปร์ ถือ
 หาราชดำดง
 ๕ ค่ำ ดาวหางหาย
 ๑๗ ค่ำ พระองค์มิ่งคณินิพพานเพดาเที่ยง
 ๑๗ ค่ำ เพดาเช้า ๕ โมงกับบาท ๑ ยก
 ทัพไปเมืองเขมร

- ณวัน ๒^๕/_{๓๐} ค่ำ เข้า & โมงเศษพระนางเชอ
นิพพาน
- ปีจอ จ. ศ. ๑๒๒๔ ณวัน ๓^๕/_{๓๐} ค่ำ ชักพระศัพดมเด็จพระนางเชอ
พระองค์เจ้ารำเพยภุมราภิรมย์
- ณวัน ๕^{๑๑}/_{๓๐} ค่ำ ท่านเดียเพดา ๒ ทุ่ม
- ปีชวด จ. ศ. ๑๒๒๖ ณวัน ๖^{๑๖}/_{๓๐} ค่ำ ดมเด็จพระเจ้าฟ้ามหามาตาเห็นช้าง
เผือกได้ได้เข้าคอกไว้ ผนคกหนัก
- ณวัน ๗^{๑๖}/_{๓๐} ค่ำ จับช้าง พระวังเมืองบาศ์แรก
แสนใหญ่บาศ์ ๒
- ณวัน ๒^{๑๐}/_{๓๐} ค่ำ พระที่นั่งกตไฟประทับวัดชุมพล
เพดาयरุง เพดาเข้าโมงเศษกรมช้างถือนั่งตั้ง
บอกชนช้างมาถวาย
- ปีฉลู จ. ศ. ๑๒๒๗ ณวัน ๒^{๑๕}/_{๓๐} ค่ำ แรกแห่งจนถึงณวัน ๗^{๑๒}/_{๓๐} ค่ำ
ณวัน ๕^{๑๒}/_{๓๐} ค่ำ โด่กันต์สมเด็จพระเจ้าฟ้าจุฬาลงกรณ์
เพดาเข้า ๓ โมง ๓ บาท
- ณวัน ๑^{๑๒}/_{๓๐} ค่ำ เพดาเข้า ๓ โมง ๔ บาท พระ
บาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว กรมพระราชวัง
ศวรรคต เบนวันว่างให้โด่กันต์ในวันนั้น
- ณวัน ๒^{๑๒}/_{๓๐} ค่ำ ให้โด่กันต์พระเจ้าตุ๊กเชอ ๒
วงษ์เชอ ๑ วงษ์นำ

๕๗๒ ค่ำ โสกันต์อิก
 ปีชวด จ. ศ. ๑๒๒๘ ๗๗๕ ค่ำ เวดาดรงหน้า & โมงกับ ๘ นาที
 ๖๓๖ ค่ำ แท้แต่ ๒ โมง ๗ บาท
 ปีเถาะ จ. ศ. ๑๒๒๙ ๕๗๘ ค่ำ พระเจ้าตากเชอกรมหมื่นมเหศวร
 ศิววิดาศสิ้นพระชนม์ เพดา ๔ โมงเช้า
 ๖๕๓๐ ค่ำ เพดา ๓๓ ทุ่มเคษมีจันทรุปราคา
 ปีมโรง จ. ศ. ๑๒๓๐ ๕๗๗ ค่ำ ในเดือนนี้ฝนตั้งไปจน ๓๓ ค่ำ
 มีแต่ประปรายไม่มาก หนาวทนทำไม่ได้
 ๖๗๕ ค่ำ เพดาเช้า ๓ โมงเคษเสด็จจง
 เรือไฟไปทเด
 ๗๗๕ ค่ำ เพดาเช้า ๕ โมงทอดประทับ
 ท้ายเกาะจันทน์น้ำพัดบพดา ฝรั่งมาเผ่าแก้วกดับไป
 ยิงตูด ๒๓ นัด เวดabay ๓ โมงเคษออกเรือ
 พระที่นั่งเที่ยวแต่นไปในทเด เพดาบาย ๕ โมงเคษ
 ประทับคั้งมะนาวแรม
 ๑๗๕ ค่ำ แดวัน ๒๗๕ ค่ำ ประทับแรม
 คั้งมะนาว
 ๓๗๕ ค่ำ เพดาบาย ๕ โมงเสด็จทางบก
 มาพัดบพดา

ณวัน ๔^{๑๕} ค่ำ บ่าย ๔ โมงเสด็จโรงฝรั่งเสด็จ
 คุกตั้ง

ณวัน ๑^{๑๕} ค่ำ เจ้าเมืองสิงคโปร์มาถึงเกาะจาน
 เพดาเช้า ๔ โมง

ณวัน ๒^{๑๕} ค่ำ เพดาบ่าย ๕ โมงเศษเสด็จที่
 เจ้าเมืองสิงคโปร์

ณวัน ๓^{๑๕} ค่ำ มีตุรียุปราคาเพดาเช้า ๔ โมง
 ๓ บาท ได้ทอดพระเนตรจน ๕ โมงจึงหมดดวง
 มีดอยู่ ๖ มินิต พระอาทิตย์ทรงกลมคดดวง

ณวัน ๔^{๑๕} ค่ำ เสด็จลงมาแต่พิดับเพดาเพดา
 เช้า ๕ โมงเศษ ออกเรือพระที่นั่งเพดาบ่าย ๓ โมง
 เสด็จจากเกาะจาน

ณวัน ๖^{๑๕} ค่ำ ถึงกรุงเทพฯ เพดาบ่าย

ณวัน ๗^{๑๕} ค่ำ พระโหรา ชุนเทพพยากรณ์
 ชุนโลกพยากรณ์ กับโหร ๕ คนเปนโทษ

ณวัน ๕^{๑๖} ค่ำ ไม่เสด็จออก

ณวัน ๖^{๑๖} ค่ำ ประชวรหมอกถวายพระโสดก

ณวัน ๕^{๑๖} ค่ำ ประชวรหนัก

ณวัน ๗^{๑๖} ค่ำ ค่อยคลายประทั่ง

ณวัน ๕^๗ ๓๑ ค่ำ เพดาบาย & โมงเศษกรมขุน
ราชดีหัดนพระชนม์

ณวัน ๖^๗ ๓๑ ค่ำ เพดาบาย & โมงเศษพระบังคน
เปนโศกิต

ณวัน ๗^{๑๐} ๓๑ ค่ำ ประชวรหนักพระโศกิตตกมาก

ณวัน ๒^{๑๒} ๓๑ ค่ำ ประทังอยู่ว่าทุเถาขึ้น พระ
ราไชถวายพระโอดถ

ณวัน ๕^{๑๕} ๓๑ ค่ำ เพดาเข้าพระบังคนตกเท่าจาน
ฝรั่งเปนโศกิต ๒ จาน ไม่เสวยยาพระราไช เปน

แต่ยาหอมขึ้นใจ เพดาบาย & โมงรับสั่งว่าเข้าอยู่
ไม่ได้แล้ว จึงทรงเปนคาถาให้พระศรีสุนทรพัก

เขียนจนจบคาถา หอมถวายยาไม่เสวย ครั้นเวตา
ย่ำค่ำหมอกตงพระจันทร์แจ่ม เพดา ๒ ทุ่ม ๙ บาท

ด้วรรคค เพดายามเศษหมอกหาย จึงเชิญ
เจ้าพระยาศรีสุริยวงษ์เข้ามาพร้อมทั้งต่างกรม กับ

พระสงฆ์ ๓๐ รูปเศษ มีกรมบวรวิชัยเป็นประธาน
จึงยกส้มเด็จพระเจ้าตากเชอ เจ้าฟ้าจุฬาลงกรณ์

เปนกรมขุนพิณิตประธานารถเปนวงษ์หวดง จึงยก
พระองค์ยอดในพระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้า เปน

กรมหมื่นบวรวิไชยชาญเปนวงษ์นำ เห็นพร้อมกัน

แล้วพระดั่งมีทั้งปวงสัตว์คชยันโต แล้วพระดั่งมีกับ
เสร็จเพดา ๒ ยาม

ณวัน ๖^๑ ๑๓ คำ เพดาอย่าเที่ยงแล้วเชิญพระโกษฐ
มาประทับมหาปราสาท เชิญเจ้าฟ้าจุฬาดวงกรณ์
ประทับในพระที่นั่งอมรินทรรณาด้านตะวันออก ค่ำตรวจ
วงษ์นำแห่พระองค์ยอขึ้นไปวงษ์นำเพดาทุ่มเศษ เสดนา
บดิ่งนำต่างกรมอ่านคำสาบาต พระดั่งมี ๕ รูป
สัตว์คชมนต์ ฝนตกมาก เสร็จเพดา ๔ ทุ่มเศษ

เพดาบ่าย ๔ โมงตั้งด้อมวงกำกับประตู

ณวัน ๗^๑ ๑๓ คำ ข้าราชการสาบาตถือน้ำ

ณวัน ๗^๒ ๑๒ คำ ในเดือนนี้ราษฎรได้ความเดือด
ร้อนด้วยอัฐิจะเปื่อยนคราทำใหม่ เด็กอัฐิปดอม
ของทั้งปวงก็แพง แค่มะพร้าว ๒ ผลเพียง ฝน
ชุกนักแต่ณวัน ๑^๔ ๑๓ คำมา

ณวัน ๒^๑ ๑๒ คำ เพดาเช้า ๔ โมงเศษเสร็จออก
ทรงพระราชทานพระกฐินวัดราชประดิษฐ

ณวัน ๔^๑ ๑๒ คำ พระบรมราชาภิเศกพระปรมินทร
มหาจุฬาดวงกรณ์เกล้าเจ้าอยู่หัวเพดารุ่งแล้ว ๕ บาท
ในวันนั้นเป็นดิถีมหาสุญ

ณวัน ๓^๓ ๑ ค่ำ ฝรั่ง ๓๓ นายมาเฝ้าที่พระที่นั่ง
อมรินทรวินิจฉัยเพดาบาย ๒ โมงเศษ

ณวัน ๔^๔ ๑ ค่ำ เสด็จเยี่ยมพระนครเพดาเช้า ๔
โมงเศษ

ณวัน ๕^๕ ๑ ค่ำ ราชภาเศกวงษ์นำเพดารุ่งแล้ว
๓ โมง ๔ บาท

ปีมเสง จ. ศ. ๑๒๓๑ ณวัน ๕^๖ ๑ ค่ำ จรดพระนั่งคัต

ณวัน ๕^๗ ๑ ค่ำ ประหารชีวิตอ้ายผู้ร้ายปล้นพระ
ธรรมเจดีย์ ๔ คน กับผู้ปล้นอีกคน ๑ เปน ๕ คน

ณวัน ๕^๘ ๑ ค่ำ ของเปรียงยกโคม

ณวัน ๖^๙ ๑ ค่ำ เสด็จพระราชทานกุญวัด

เฉลิมพระเกียรติกดับแล้ว เพดาบาย ๔ โมงเศษ

เปนเมฆตึงทิศควันออกเฉียงเหนือ เปนเหมือน

หางงูโดยววย้อยตงมาจากเมฆ ประมาณหมาก

จืดหายไป ๆ ทนาเหต้อมอ้อ ดวงดาวย้อยตงมา

ทิศประจิม ดับนาพระนรินทร์ถึงนาพระยานครราช

ดิมา เปนควันไฟกตุ้มไปเข้าหุงเข้าตุกหม้อ ๑ จึง

หายไป

ณวัน ๑^{๑๐} ๑ ค่ำ เปนข้างมาแต่เมือง

ณวัน ๓^๕ ๑ ค่ำ ชาวข้างต่างมาถึงเมืองนนท์ เพดา
บาย ๔ โมงเศษฝนพรำ ๆ เพดา ๒ ทุ่มเศษฝน
คกหน้าชายคาหยด

ณวัน ๕^๖ ๑ ค่ำ เพดาบายเตรียมเด็ด้จรับข้าง
เด้าเมรุกตั้งทับขานายจ้ามะโนดทหารแตร หักข้าง
ขาดบ้าง หมอฝรั่งตัดขาเดี้ย แพข้างต่างมาถึงท่า
พระเพดาบาย ๕ โมง ๓ บาท ๕^๕ จนแต่แม่ ๕^๕ ไม้๕^๕

ณวัน ๗^๗ ๑ ค่ำ จะเอา๕^๕ ที่ท่าพระถูกข้างไม้๕^๕
จึงถอยแพลงมาทำเตียนแพถึงท่าเพดาบาย ๓ โมงเศษ

ณวัน ๑^๘ ๑ ค่ำ เพดารุ่งแล้ว ๓ โมง ๗ บาทยก
เด้าพระเมรุพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้า เพดา
บาย ๓ โมงเศษข้างต่าง๕^๕ขึ้นจากแพ

ณวัน ๔^๙ ๒ ค่ำ เพดา ๒ ทุ่มไฟไหม้แพปากคดอง
บางหวดงหลัง ๑

ณวัน ๕^{๑๐} ๒ ค่ำ เพดา ๑๑ ทุ่มไฟไหม้หลังกงด้ตั้ง
ถึงด้พานวัดด้ามปดิม

ปีมเมีย จ. ศ. ๑๒๓๒ ณวัน ๑^{๑๑} ๒ ค่ำ เพดาเช้า ๓ โมงเศษเด็ด้จเรือ
พระที่นั่งศรทางคดองชุดพระภาชี ไปตงเรือกตไฟ
ดองปล่องปากคดองกะทุ่มด้ม ไซจักรไปถึงปาก

คตองเจดีย์บุชาเพดาบาย & โมงเคษ ในวัน ๖ ค่ำ
แรมปากคตองคืน ๑

ณวัน ๒๖ ค่ำ รุ่งเสด็จถึงพระปฐมเจดีย์เพดา
เช้า & โมงเคษ

ณวัน ๔๖ ค่ำ รุ่งแล้ว ๒ บาททรงยกยอดพระ
ปฐม พำร้องทิศทักษิณ บ่ายโมงกดับแรม
ปากคตอง

ณวัน ๕๖ ค่ำ รุ่งถึงวังเพดาบาย ๓ โมงเคษ

ณวัน ๖๗ ค่ำ ประหารชีวิตคนโทษที่หักคอ
แม่เลี้ยงวัดมหารณพี ๒ คน

ณวัน ๑๔ ค่ำ เพดาบายโมงเคษเจ้าคุณกรมท่า
เก่า เปนเจ้าคุณผู้ดำริราชการในกรมท่า น้อง
เจ้าคุณผู้ดำริราชการแผ่นดิน ในสมเด็จพระเจ้า
พระยาองค์ใหญ่ ถึงอภัยกรรม

ณวัน ๓๕ ค่ำ มีจันทร์ปราคา

ณวัน ๒๕ ค่ำ ในเดือน ๙ นี้ กรมขุนวรจักร
ธรรณภาพ เปนแม่กองชำระหางว่าวเบียดชนหมัน
ตัดเบียดเดียดทุกหมู่ทุกกรม ทงทหารพดเรือน

ณวัน ๔๕ ค่ำ เพดาบาย ๒ โมงพระอาทิตย์ทรง
กตต เพดาบาย ๕ โมงฟ้าแดงเปนทาง ๆ ควันออก

ณวัน ๗^๑ ๙^๑ ค่ำ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า
 เสด็จพระราชทานคำบอกทวารอย่างมครให้กรม
 อักษรศาสตร์ได้ภณมาตั้งให้ท่านทั้งปวง

ณวัน ๗^๑ ๑๐ ค่ำ เพดาบ่าย ๓ โมงเศษฝนตก
 หนัก ที่นาคตของชุกนออกวัดตึกออกไปฟ้าผ่าคน
 ชักว้าย คนตาย ๒ คนว้าย ๑ ที่เห็ดหอมอีกคนตาย ๓
 คนว้าย ๒

ณวัน ๒^๑ ๑๐ ค่ำ ชักศพเจ้าคุณดำเจ้าราชการ
 กรมท่าที่เปนแม่กองพระปฐม

ณวัน ๔^๑ ๑๐ ค่ำ เผาศพเจ้าคุณดำเจ้าราชการ
 กรมท่า ค่ำตงเพดา ๗ ทุ่มเศษฝนตกหนัก

ณวัน ๑^๑ ๑๐ ค่ำ ช้างสี่ประหลาดมาแต่เมืองนคร
 ศรีธรรมราชชนทำเตียน ไปยื่นโรงส้มโรชนำพระ
 ที่นั่งสุทโธธวรรยี่ ช้างต่างส้มโรชด้วย

ณวัน ๗^๑ ๑๐ ค่ำ ส้มโรชช้างเด็ก

ณวัน ๒^๑ ๑๐ ค่ำ จนถึงณวัน ๔^๑ ๑๐ ค่ำ ใน

๓ วันเฉลิมพระชนมพรรษา ในพระบรมราชวัง
 แต่งซุ้มไฟตะเกียง ตามบ้านข้าราชการฝ่ายทหาร
 พดเรือนักแต่งด้วย เพดา ๑๑ ทุ่มเศษไฟไหม้ใน
 พระบรมราชวังตำหนักเจ้าจอมมารดาดี

ณวัน ๒๓ ค่ำ เพดาร์ุ้งแต่ยังไม่ถึงโมง ริง
 ษัตศัรบัพ ๔ ค่ำ ครนพระอาทิตย์ขึ้นมาด้ายริง
 เข้าผ่านกลางดวง

ณวัน ๕๓ ค่ำ แห่งพระนิรันตรายไปวัดราชบพิช
 กระบวณหัวด้านหมยาน แห่งประหตาดต่าง ๆ หตาด
 อย่างเปนการด้นุกมากนั ก แห่งแต่ประตุวิเคษ
 ไชยศรีไปถนนเจริญกรุงไปประตุสพานเหล็ก ตรง
 ไปประตุเดี่ยวถนนบารุงเมือง เดยวมาวัดราช
 บพิชเพดาบ้าย ๔ โมงจนท่ม ๓ จึงเดรี่จ

ณวัน ๒๓ ค่ำ ตงมือทอดกฐินหตวง

ณวัน ๒๓ ค่ำ ได้คักแถวถนนเดาซึ่งซ้างตงมือ
 รือคัก คนชนเข้าของแตกตั้นกั้นมากนั กในถนนนั้น

ครนณวัน ๒๓ ค่ำ ได้บ้านร้านตาด ที่ตาด
 บ้านหม้อชยายถนนฟากตวันออก ๘ คอก ที่เรียก
 ว่าถนนเฟองนครนคองรือกนคตอด

ณวัน ๓๒ ค่ำ เด็จเรือกตไฟตองปตองไป
 กรุงเก่า

ณวัน ๒๓ ค่ำ พระราชทานกฐิน

ณวัน ๕๓ ค่ำ กฐินวัดประตุแต่เด็จตองตง
 มาทอดพระกฐินวัดบางปอนถึงกรุงเทพ ฯ

ณวัน ๔^๑/_๑ คำ ได้ติดตามหม้อไปคักใหม่ที่
วัดญวน

ณวัน ๒^๒/_๑ คำ เพดาเข้า ๓ โมงจันทำงานในพระ
บรมราชวัง คักน้ำที่สระข้างโรงพิมพ์คักสระตาย

ณวัน ๒^{๑๐}/_๑ คำ เสด็จถนนใหม่สะพานเหล็กไปจน
ถึงบางคอแหลมเพดาบ่าย ๔ โมงเศษ

ณวัน ๕^๑/_๑ คำ ดาวพระพฤหัสบดีเคียงพระจันทร์
ข้างทิศเหนือ แดวเวรมาทางประจิมเพดาตงแต่คำ
จนถึง ๔ ทุ่ม

ณวัน ๑^๑/_๑ คำ ในเดือนนมพระบรมราชโองการ
ชำระพระนิกัดวัดต่าง ๆ ตั้งมาเปนทหาร

ณวัน ๒^๒/_๒ คำ ได้ตั้งมือตักทองข้อมือหมายหมู่
แต่หลังมือนั้น ตักว่าห้ามอุปถัมภ์ตักเปน ๒ แถว

ณวัน ๕^๑/_๒ คำ ข้างมาแต่ราชบุรีดีประหลาด
เดบชาวพตยสูง ๓ ศอกเศษ ขึ้นโรงเพดาบ่าย
๓ โมง

ณวัน ๒^๑/_๑ คำ เพดา ๒ ทุ่มเศษกรมหมื่นภูบดี
ดินพระชนม์

ณวัน ๕^๑/_๑ คำ เข้า ๕ โมงเศษพระราชดำเนิน
เรือรบกตไฟไปเมืองสิงคโปร์แดนเขตรแดนฝั่งตะวันตก

ณวัน ๓๗^{๑๐} ค่ำ เพดาเช้า ๕ โมงเศษพระอาทิตย์
ทรงกอด

ณวัน ๔๗^{๑๐} ค่ำ ประหารชีวิตอ้ายจันทมาเจ้าเงิน
ตายตาดนัย

ณวัน ๗๗^{๑๐} ค่ำ ชักศพเจ้าพระยามราชวดี
ตามปดิม

ณวัน ๑๗^{๑๐} ค่ำ เจ้าแดงตายเพดาบ่าย ๒ โมงเศษ

ณวัน ๓๗^{๑๒} ค่ำ จับอ้ายโพ ๓ อ้ายชัน ๓ ผู้ร้าย
ได้หลังบ้านสาย ชำระเปนดี

ณวัน ๗๗^{๑๒} ค่ำ ประหารชีวิตอ้ายโพ ๓ อ้าย
ชัน ๓ ผ่าอกตัดศีรษะทวดชตาเห็นบ้านปากให้ เปน
ผู้ร้ายปล้นพวกอ้ายอ่วม

ณวัน ๒๗^{๑๓} ค่ำ ประหารชีวิตอ้ายใหญ่พี่ อ้าย
รงนอง อ้ายมาเจ้า ๓ คนผู้ร้ายปล้นพวกอ้ายโพ
อ้ายอ่วม อ้ายอ่วม ๑ อ้ายคง ๑ ตัดที่นอกดง
คว อ้าย ๘ คนพันคอ

ณวัน ๗๗^{๑๓} ค่ำ ดดโคม

ณวัน ๒๗^{๑๓} ค่ำ ประหารชีวิตผู้ร้ายปล้นพวกอ้าย
อ่วมตาย ๑๑ ตั้งเปนทหาร ๓๑ ตั้งคุก ๘ ริม
เพนียดข้างศาลเจ้าด่านเหนือ

ณวัน ๓๑ ค่ำ ชักศักรมหวดวงวงษาไปเมรุ
วัดแจ้ง

ณวัน ๕๑ ค่ำ บ่าย ๔ โมงเศษฝนตกปรอย ๆ
๕ โมงเศษพระราชทานเพลิง

ณวัน ๖๑ ค่ำ เพดาเช้า ๓ โมงเศษห่อพระรูป
พระเจ้าแผ่นดินทั้ง ๔ พระองค์ เพดาบ่าย ๔ โมง
เศษฝนตกไปจนยาม ๑ ฟ้าวรังกิตักกษิณ

ณวัน ๗๑ ค่ำ ห่อพระรูปพระพุทธรูปค้ำ ๑
พระพุทธรูปเดิสดำ ๑ พระนั่งเดิสดำ ๑ พระจอมเดิสดำ ๑

ณวัน ๘ ค่ำ ไฟไหม้ตพานวัดเถียบแง่มได้
เพดาค่ำแด้ว ๕ บาท

ปีวอก จ. ศ. ๑๒๓๔ ณวัน ๔๑ ค่ำ พระองค์เจ้าอัครวงษ์ในเจ้าจอม
มารดาแดง บุตรท่านกรุงเก่าจ่าแด้น ขึ้นพระชนม์

ณวัน ๑๑ ค่ำ ตำเรือโทษหม่อมเจ้าเคื่อเพดา
เช้า ๒ โมงเศษบางกะดิน โทษดักเพ็ชรดักเป็ถียน
พลอยที่พระมหาตั้งพระแดงชำระเปนสัตย์

ณวัน ๑๕ ค่ำ เพดา ๕ ทุ่มเศษเกิดเพลิงไหม้
ตำเพ็งตรอกแดง ๑๐๐ เรือนเศษ

ณวัน ๔๑ ค่ำ ส้มเค็จเจ้าฟ้าจาตุรนต์รัศมีข้าม
ไปอยู่วังปากคตองบางหวดง เพดา ๒ ทุ่มกินโต๊ะ

ณวัน ๒๓^๕ ค่ำ เพดาเช้า ๔ โมงเศษจั้นแห่เจ้า
มาแต่ด้าเพ็ง ถึงวัดมหารณพัยอนมาทอดพระเนตร
หน้าพดับพดา กดับบ่ายน้อย ๓

ณวัน ๕^{๑๐} ค่ำ เพดาเช้า ๔ โมงแห่พระชักพระ
ไปวัดราชบพิฐ แต่แห่นั้นเป็นด้ามารถ เอาพระ
ที่ กาไหต์ ทองคำที่โรง หด้อ มา ตั้ง หน้า พดับ พดา สูง
เกณฑ์พระราชคณะธนาเปรียญ ทำรูปโคมเป็น
สัตว์ต่าง ๆ แด้วเจ้าของโคมที่เป็นราชาคณะต้อง
มีการเดินต่าง ๆ เป็นกรรมโกษพระกาไหต์

ณวัน ๓^๕ ๑๒ ค่ำ เสด็จเรือกตไฟไปกรุงเก่าประ
ทับวังจันทร์

ณวัน ๔^๖ ๑๒ ค่ำ เสด็จเรือไฟเด็กเพดา ๑๓ ทุ่ม
เศษไปตพบรู

ณวัน ๖^๘ ๑๒ ค่ำ พระราชทานกฐินเมืองตพบรู ๒ วัด

ณวัน ๑^{๑๐} ๑๒ ค่ำ แรมทองพรหมมาศ เพดา ๑๓ ทุ่ม
เศษเสด็จออกปากบางพุดซาแรมเมืองพรหม

ณวัน ๒^{๑๑} ๑๒ ค่ำ แรมปากโมกข์

ณวัน ๓^{๑๒} ๑๒ ค่ำ แรมตึกปากบางปดาหมอ

ณวัน ๔^{๑๓} ๑๒ ค่ำ เพดาเช้า ๕ โมงเศษเสด็จกดับ
พดับถึงกรุงเทพ ฯ

ณวัน ๒^๕/_{๑๒} ค่ำ ดยพระประทีป ๓ วันกระทงใหญ่

ณวัน ๒^๙/_๑ ค่ำ ชักศัปรกรรมชุนวรจักรวัดสระเกษ

ณวัน ๔^{๑๓}/_๑ ค่ำ พระราชทานเพลิงกรรมชุนวรจักร

ณวัน ๓^๑/_๒ ค่ำ ชักศัปรของค์เจ้าดวงเดือนวัด

สระเกษ

ณวัน ๕^๑/_๔ ค่ำ พระราชทานเพลิงพระองค์เจ้า

ดวงเดือน

ณวัน ๑^๑/_๗ ค่ำ กรมหมื่นภูบาลนิพพานเพดา

กตางคิน

ณวัน ๒^๑/_๘ ค่ำ ในหตวงเสด็จตรงหน้าเพดาบาย

๓ โมงเศษ

ณวัน ๔^๑/_{๑๐} ค่ำ ชักศัปรกรมหมื่นอานภาพ เพดา

เช้า ๕ โมงไฟไหม้บ้านเจ้าตุ๊กตา นอกกำแพง

ประตูดพานเหล็กวกเข้ามาโรงหอย ถึงวังกรม

ภูบาล เดยมากนหน้าบ้านญวน แยกมาถึงประตูช่อง

กุฎีพานข้างวัดเตียบ นอกกำแพงถึงบ้านพระ

นรินทร ติบบาย ๒ โมงเศษ

ณวัน ๑^๕/_{๑๓} ค่ำ เพดาเช้าโมงเศษเสด็จตรงเรือ

พระที่นั่งกตไฟไปพระพุทบาท ประทับวังจันทร์

ณวัน ๒๓ ค่ำ ได้ตั้งออกจากวังจันทร์เพ็ญเข้า
มายประทับแรมบ้านขวาง

ณวัน ๓ ค่ำ ได้ตั้งจากบ้านขวางขึ้นพระพุท
บาท ประทับแรมพระบาท

ปีระกา จ. ศ. ๓๒๓๕ ณวัน ๔ ค่ำ ประหารชีวิตคนฆ่ามารดาตาย
บ้านพิศตะเพียน

ณวัน ๕ ค่ำ เพ็ญ ๓๐ ทุ่มเศษข้างพระมหา
ศรีเสด็จประดิษฐานในแผ่นดินพระจอมเกล้า

ณวัน ๖ ค่ำ คนเป็นไข้หิวาตกะโรคตาย
ประปรายวันปฐม

ณวัน ๗ ค่ำ หนาวขึ้น ตายมากขึ้น

ณวัน ๘ ค่ำ ไข้ตั้งร่ากยังชิวขึ้น

ณวัน ๙ ค่ำ ไข้ตั้งร่ากน้อยลง

ณวัน ๑๐ ค่ำ ความไข้ตั้งเบียดบัง

ณวัน ๑๑ ค่ำ เพ็ญเข้า ๕ โมงเศษ พระ
อาทิตย์ทรงกดใหญ่ แด้วเป็นดำออกแต่กดกดลงไป
ทางตะวันตก ๒ ทาง ๆ หนึ่งเกิดขึ้นจะหาย ทาง
หนึ่งชืด

ณวัน ๑๒ ค่ำ เพลิงไหม้ข้างถนนไปวัดสุทัศน์
มุนนำวัดราชบพิธด้านตะวันออกเฉียงเหนือ ใหม

ณวัน ๑๑^{๑๒} ค่ำ มีการเดินดมโภชนพระนคร
 เพตายามเค็ชมีดอกไม้เพลิงต่าง ๆ ที่นำพระที่นั่ง
 ดุทธชาตวรยศั่งโคมจุกไฟด้วย

ณวัน ๒๑^{๑๒} ค่ำ ตรงเวตาเช้า ๑๘ นาที แปร
 พระภักตร์ทักษิณ เข้า ๕ โมง ๓๐ นาทีออกขุน
 นาง เพตาย่ำ ๒ โมง ๓๖ นาทีชนพระแท่น ขุน
 นางยื่นเฝ้า เพตาค่าเด็คจเรือไฟทางชดमारค ทอด
 พระเนตรแต่งโคมไฟ กตบชนค้ำหนักแพมีดอกไม้
 เพลิงอีกคั้น ๑

ณวัน ๒๑^{๑๓} ค่ำ เต้ยบพระนครทางชดमारค

ณวัน ๒๑^{๑๓} ค่ำ เต้ยบพระนครทางชดमारค

ณวัน ๗^{๑๐} ค่ำ ฎากันว่าเป้นเณรตอยนำมาที่
 ค้ำหนักแพ วัดพระเชตุพนชำระยามเค็ชตั้งชันคุก

ณวัน ๑๑^{๑๓} ค่ำ เพตาดำ ๕ โมงเค็ชเด็คจอ้างคีตา

ณวัน ๗^{๑๓} ค่ำ กตางคินข้างตัมเชือก ๑

ปีจอ จ. ศ. ๑๒๓๖

ณวัน ๑๑^{๑๓} ค่ำ เพตาย่ำ ๕ โมงประชุมออกฟ
 พีเชอร์นายทหาร ตั้งให้นอนประจำของให้พร้อม

ณวัน ๒๑^{๑๓} ค่ำ เพตาค่า ๕ ทุ่มแต้วหม้อไฟกาด
 ในพระบรมมหาราชวังตักชัน พวกทหารค้ำรวจ
 ค้างนอนประจำของ

ณวัน ๓๑๑ ค่ำ รุ่งขึ้นข้าราชการต้องนอนประจำ
ของทุกกรม

ณวัน ๒๑๑ ค่ำ กรมพระราชวังหน้าเพดา ๘ ทูม
ออกจากวัง ไปอยู่กับนายห้างที่ ๒ กงสุตอังกฤษ

ณวัน ๗๑๑ ค่ำ ส้มเด็จพระยาให้เจ้าพระยา
สุรวงษ์ไปเชิญเสด็จมาจน จึ่งเชิญให้เสด็จ
กดับวังก็ไม่กดับ

ณวัน ๑๑๑ ค่ำ วังหตวงมีตายพระหัตถ์เชิญให้
กดับก็หากดับไม่

ณวัน ๒๑๑ ค่ำ จึ่งประชุมข้าราชการผู้ใหญ่
ผู้น้อยพร้อมกันว่า ทั้งราชสมบัติไปอยู่กับกงสุต
จะชอบจะผิดประการใดให้ทำจดหมายไปยื่น

ณวัน ๓๑๑ ค่ำ มีตายพระหัตถ์ออกมาว่าที่เจ้าน
นั้นให้ตั้งไว้ จะเชิญเสด็จกดับ ตกตงกันจะกดับ
ว่าจะสมโภช

ณวัน ๒๑๒ ค่ำ ไฟไหม้ตรอกพระยาไกรคั้น
สพาน

ณวัน ๒๑๓ ค่ำ เพดาเช้า ๕ โมงเศษไฟไหม้ตาด
วัดหงษ์

ณวัน ๔๓ ค่ำ ราษฎรว่าออกถูกช้างหัวเป็น
คน ช้างกินเป็นนาค เอาไปทิ้งวัดเชิงเตนพระเอา
แน่เหตได้

ณวัน ๓๔ ค่ำ เพดา ๓๐ ทุ่มฝนตกมาก ๓๐ ทุ่ม
เศษฟ้าผ่า ถูกกำแพงหัก ถูกบ้าน ถูกคนตาย
ผู้ชาย ๒ คน

ปีกุกญ จ. ศ. ๑๒๓๗ ณวัน ๕๕ ค่ำ เพดาบ่าย ๕ โมงเศษเกิดม
คว้นออกพัดหนัก ชงตราแผ่นดินที่สนามหน้าพระ
ที่นั่งสัมมุติเทวราชอุปบัติชาดดมไปติดอยู่ที่พระมหา
ปราสาท ยังเหลือติดอยู่ที่เส้านนแต่ตราฉัตรข้าง ๑
ที่ทุ่งนาวัดตึกถนนคนไม่หักมาก

ณวัน ๔๖ ค่ำ โปรดให้พระองค์เจ้ากฤษฏาเป็น
กรมหมื่น

ณวัน ๔๗ ค่ำ เพดาหัวค่ำฝนตกประปราย เพดา
๗ ทุ่มเศษไฟไหม้แพ ๒ แพนบ้านเพ็ชรพิไชย ไฟ
เหือดฝนตก

ณวัน ๕๘ ค่ำ ทหารที่รักษาตึกดินบอกว่าเสือ
บองเข้ามากินไก่ ทหารได้ตีเสือ

ณวัน ๑๓ ค่ำ เพดาบ่ายโมงหนึ่ง พระยา
ราชเดณา ยกกองทัพขึ้นทางคดองเปรมประชากร

ไปทางสระบุรีชั้นโคราชหนองคาย เปนกงหน้า
(รบทัพฮ่อ)

ณวัน ๒๗ ๓๐ ค่ำ พระยาศรีพิพัฒน์ทูตดา รับเบีย
หวัดด้วย

ณวัน ๔ ๗ ๓๐ ค่ำ พระยาศรีพิพัฒน์ยกเปนกอง
ดำเดี่ยวเด่บั้งแด่บนกระสุนดินดำเปนกองดั่งด้วย

ณวัน ๔ ๗ ๓๐ ค่ำ เจ้าพระยามหินทรศักดิ์ธำรง
ยกเปนแม่ทัพหน้า ออกโชดนทวารไปทางโคราช
ชั้นสระบุรี

ณวัน ๗ ๗ ๓๑ ค่ำ เจ้าคุณทหารชั้นไปดูการวัด
บ้านอ้อย เพดาบาย ๕ โมงเศษแด่วกดัย

ณวัน ๓ ๓ ๓๑ ค่ำ เจ้าพระยาภูธราภัย ยกทัพชน
ไปทางเมืองพิไชยไปหนองคาย ออกโชดนทวาร
เพดาบาย ๔ โมงเศษ

ณวัน ๒ ๔ ๓๒ ค่ำ ขุนศรีตั้งหารยกกองดำเดี่ยว
ชั้นไปตั้งเมืองโคราชกองทัพเจ้าพระยามหินทร

ณวัน ๓ ๒ ๓๒ ค่ำ เจ้าพระยามหินทรยกจากหาด
พระยาทตไปแก่งคุดยั้งแด่

ณวัน ๔ ๕ ๓๒ ค่ำ เจ้าพระยามหินทรยกจากแก่ง
คุดยั้งเข้าดงไปโคราชรุ่งแด่โมง ๑ กับ ๒ บาท

ณวัน ๒๑ ค่ำ เพดาเช้า ๒ โมงเศษพระมหาเทพ
ได้คุมเครื่องยศเสด็จไปพระราชทานแม่ทัพนายกอง
ไปทางโคราชถึงหนองคาย

ณวัน ๒๕ ค่ำ จมื่นศักดิ์บริบาทยกแต่สระบุรีไป
รับส่งณโคราช ยกเพดาเช้า

ณวัน ๔๕ ค่ำ จมื่นไชยภุษา เชิญทองตราไป
ให้เจ้าพระยามหินทรณ์เมืองโคราช ให้ยกไป
หนองคาย

ณวัน ๒๕ ค่ำ เจ้าพระยามหินทรณ์ยกไป

ณวัน ๕๕ ค่ำ จมื่นไชยภุษากลับมาถึงทำบ้านอ้อย

ณวัน ๔๑ ค่ำ พระราชวรินทร์เชิญทองตราไป
ให้เจ้าพระยามหินทรณ์กลับ ให้แบ่งกองทัพให้พระยา
มหาอำมาตย์ แบ่งที่เมืองโคราช

ปีฉลู จ. ศ. ๑๒๓๘ ณวัน ๕๑ ค่ำ ส้มเต๋จเจ้าฟ้าภาณุรังษี (ได้)
กับคุณแม่นในเจ้าพระยาสุรวงษ์ไวยวัฒน์

ณวัน ๒๑ ค่ำ เวียนเทียนสมโภชส้มเต๋จพระเจ้า
นงเยาว์ เจ้าฟ้าจาตุรนต์ กรมหลวงจักร
พรรดิพงษ์

ณวัน ๓๑ ค่ำ เพดาบ่ายโมง ๑ ส้มเต๋จเจ้าฟ้า
จาตุรนต์ กรมหลวงจักรพรรดิพงษ์ทรงพระผนวช

ณวัน ๒๑^๒ ค่ำ ไฟไหม้คตาดดำเพลิงเพดาบาย
โมงเคษ

ณวัน ๕๑^๒ ค่ำ เสด็จจากญจนบุรี ขึ้นดินแต่พระ
ปฐุมไป เสด็จจากกรงเรือแจวเพดา ๒ โมงเช้า

ณวัน ๓๑^๒ ค่ำ ไฟไหม้คตาดดำเพลิงเพดาโมง ๑
ฟากขวาเข้าไป คนตาย ๒ คน

ณวัน ๕๑^๓ ค่ำ เสด็จแต่ไทรโยคประทับกาญจน
บุรี ราชบุรี มาถึงพระราชวังเพดา ๔ ทุ่ม

ปีเถาะ จ. ศ. ๑๒๔๑ ณวัน ๕๑^๓ ค่ำ เพดาบาย ๔ โมงเคษ จับนาย
ด้าอางเปนที่พระปรีชา ดงเหล็กจำไว้ณคตังวิเศษ
ว่าน้อยเงินน้อยทองหวดง ว่าเปนชบถ

ณวัน ๗๑^๓ ค่ำ เพดา ๑๑ ทุ่มเฮานายด้าอางดง
เรือไฟไปเมืองประจิม

ณวัน ๒๑^๓ ค่ำ ถึงเมืองประจิมเพดาเช้า ๔ โมง
เพดาบาย ๔ โมงด้าเว็จโทษนายด้าอาง

ณวัน ๔๑^๓ ค่ำ เพดา ๔ ทุ่มเคษเรือไฟมาถึง
กรุงเทพ ฯ

ปีมโรง จ. ศ. ๑๒๔๒ ณวัน ๑๑^๔ ค่ำ ชักพระศัพพะองค์ดุนันทาเข้า
พระเมรุ

ณวัน ๔๑^๔ ค่ำ พระราชทานเพดิง

ปีมเด็จพระ จ. ศ. ๓๒๔๓ ๒๗๗ ค่ำ เด็ดจทอดพระเนตรข้างบ่อโพง

แขวงกรุงเก่า

๒๗๗ ค่ำ เพดาบ่ายครึ่งโมงพระอาทิตย์ทรง

กตด จนบ่าย ๔ โมงเศษจึงหาย เย็นฝนตกมาก

๓๗๗ ค่ำ ช่างชั้นท่ามาเข้าโรง ส้มโงชข้าง

รุ่งชั้นบ่าย ๔ โมง

๗๗๗ ค่ำ เกิดความไข้ดังราก

๗๗๗ ค่ำ ประหารชีวิตตรีเมียพระบันญา

เอาไม้ค้ำอเด็กทาสตาย

๑๕๑๒ ค่ำ ดาวพระพฤหัสบดีเคียงพระ

จันทร์ทิศทักษิณประมาณ ๓ คอก

๒๗๓ ค่ำ มีจันทร์ปรากฏ

๕๗๔ ค่ำ ดาวพระพฤหัสบดีเข้าแ่งพระจันทร์

ข้างใต้ห่างประมาณ ๒ คอก

ปีมเมีย จ. ศ. ๓๒๔๔ ๖๗๕ ค่ำ เด็ดจไปบางปอิน ดุงว

๓๗๕ ค่ำ เพดาเที่ยงไฟไหม้คตงเดื่อ

๒๗๕ ค่ำ พระราชาคณะสดมณคในวัด

พระศรีรัตนคาสดาราม แต่บักเด่าพุ่มดอกไม้เพลิง

ด้วย เปนการส้มโงชของพระแก้วแคววัดด้วย

ส้มโงชพระนครเปนการ ๓๐๐ ปีในกรุงเทพ ฯ พระ

ตั้งขั้วดวงมณฑกักรไบได้มา แต่ณวัน ๓ ๗ ๖ ค่ำ ๓ วัน
 ณวัน ๖ ๗ ๖ ค่ำ พระฉนิ เกณฑ์ข้าราชการเลี้ยง
 ตามเบยหวัด แดเดียบพระนครด้วย

ณวัน ๔ ๗ ๖ ค่ำ มีสุริยุปราคา

ณวัน ๔ ๗ ๑๐ ค่ำ เพดาบ่าย ๓ โมงเศษ บุตร
 เจ้าจอมมรกฏ พระองค์เจ้าชายประสูตร

ณวัน ๗ ๗ ๑๐ ค่ำ ช้างต่างต้มเพดายามเศษ ต่าง
 คนว่าต้มวัน ๓ ๗ ๑๐ ค่ำ

ณวัน ๑ ๗ ๑๐ ค่ำ เห็นดาวหางชั้นทิศบุรพ์ หางไป
 ประจิมเพดา ๓ ยาม

ณวัน ๖ ๗ ๑๒ ค่ำ เพดาทุ่มเศษพระจันทร์เข้าฤกษ์
 กติกาอยู่อุดร พระจันทร์ห่างดาวศอกเศษ พระ
 เดาร้อยห่างพระจันทร์ ๓ ศอกเศษทิศหรด

ณวัน ๗ ๗ ๑๒ ค่ำ เพดายามเศษพระจันทร์เข้า
 ฤกษ์โรหิณีทางทิศอาคเนย์ ห่าง ๓ ศอก

ณวัน ๑ ๗ ๑๒ ค่ำ เพดายามเศษพระพฤหัสบดี
 เคียงพระจันทร์ทิศอาคเนย์ พันรศมีฝ่ามือหนึ่ง

ณวัน ๖ ๗ ๑๓ ค่ำ ประหารชีวิตรายนักโทษยังพระ
 วัดแขวงกรุงเก่าตาย

ณวัน ๕^{๑๐}/_{๑๓} ค่ำ ดาวหางหาย เมื่อจะหายนั้น
หางเด็กบางต้นรุบรุ่มหมดไปจนไม่เห็น

ณวัน ๖^{๑๑}/_{๑๓} ค่ำ (วันดงมือ) ได้หนังสือพระ
เปรียญเก่าใหม่

ณวัน ๑^{๑๓}/_{๑๓} ค่ำ ประหารชีวิตธำมรงค์แดงกับ
พวกเพื่อนเข้ากัน ๑๑ คน โทษปลิ้นปากคดของบาง
ตำภูมิมบ้านพระคิฐการ

ณวัน ๕^{๑๒}/_{๑๓} ค่ำ แห่ไล่กันศัพระองค์เจ้าตุ๊กเซอ
๓ องค์ วันแรกแห่

ณวัน ๖^{๑๓}/_{๑๓} ค่ำ ดมเด็จพระยาผู้ดำเรีจราช
การแผ่นดิน กัดบเข้ามาแต่ราชบุรีถึงกระท่อมแบน
ถึงแก่งพิราโดยเพดา ๔ ท่มเศษ

ณวัน ๑^{๑๓}/_{๑๓} ค่ำ ไต่กันศัเพดาเข้า บ่ายแห่ดมโภช

ปีมแมจ. ศ. ๑๒๔๕ ณวัน ๑^{๑๕}/_{๑๓} ค่ำ มีจันทร์ปราคา

ณวัน ๕^{๑๖}/_{๑๓} ค่ำ เพดาฆ่าค้ำดาวอะไรไม่รู้เข้าพระ
จันทร์

ณวัน ๑^{๑๗}/_{๑๓} ค่ำ เพดารุ่งเข้าเห็นพระอาทิตย์เขี้ยว
ครันด้ายหาย แต่แดดเหลือง เพดาบ่าย ๔ โมง
พระอาทิตย์เขี้ยวอีก เป็นอยู่ ๓ วัน (คราวเขาไฟ
ปะทุที่เกาะกักกระเตาที่ชวา)

ณวัน ๔^๑/_{๓๒} ค่ำ พระยาราชวรานุกฤตยภักดิ์ เสด็จ
 ทเดด้วย

ณวัน ๕^๒/_{๒๒} ค่ำ เสด็จพระราชดำเนินทางชลมารค
 ด้วยเรือไฟ ไปประพาศทเด ๓๐ วัน

ณวัน ๖^๓/_{๒๒} ค่ำ ครั้นเสด็จพระราชดำเนินแล้ว
 เจ้าคุณทหารจับคอบีโตนุกระเบิดที่ปากน้ำ ฝรั่ง
 เอาได้หีบเข้ามา ฝรั่งบอกว่าพระนายไวยกอดระเนต
 ตั้งให้เอาเข้ามา เสด็จกลับพระราชวัง เจ้าคุณ
 ทหารกราบทูลกริ้ว

ณวัน ๓^๔/_{๒๓} ค่ำ ดาวหางขึ้นทิศหัดไม่ชัด หาง
 พอเป็นไร ๆ ยาวคอก ๑

ณวัน ๒^๕/_{๒๓} ค่ำ พระพุทโศกเข้าไถ่แก่พระจันทร์
 ข้างทิศเหนือ ประมาณคอก ๓ หว่างโรหิณี
 มีศีระ

ณวัน ๔^๖/_{๒๓} ค่ำ เพ็ญรุ่งแล้ว ๒ โมงเศษเสด็จ
 พระพุทธบาท ไปประทับพระราชวังบางปะอิน
 ๔ ราตรี

ณวัน ๑^๗/_{๒๓} ค่ำ เสด็จแต่พระราชวังบางปะอิน
 แรมท่าเจ้าฉันท

ณวัน ๒๕^๓ ค่ำ เพดาयरุ่งเสด็จทรงมาจนถึง
 พระพุทธบาทเที่ยง ครั้นเพดาคำพวกทหารนำวิวาท
 กับอ้ายแดงที่เขาโพธิ์ดงกา พระนายศรีวิ ๒ พระ
 นายไวยตั้งให้ยิงอ้ายแดง ถูกปืนถูกคาตตุท้าย
 ทอยตุก ๑ กับท่อนอก ๒ ตุก รวมตุกปืน ๓ ตุก
 อ้ายแดงตาย ถูกปืนไปตกในวังที่ประทับ ๒ ตุก
 ค้อน่าที่หนึ่ง กริ้วให้กรมพระปราบชำระ

ณวัน ๗^๓ ค่ำ เสด็จกลับทางเดิมถึงท่าเจ้าสำนัก
 มาแรมบางปอิน

ณวัน ๑๖^๓ ค่ำ ให้สัมเด็จพระปราบชำระ
 พวกวิวาทนั้น คือ นายน่วมกับตัน ๓ นายหรั่ง
 เต็บเคอแหนด ๓ นายเฟื่อนเต็บเคอแหนด ๓ กับ
 ชายนัน ไปรเวศ รวม ๕ คน เสด็จดับตุกขุน
 วางบทปรับว่าเป็นขบถโทษประหารชีวิต ณวัน
 ๒๑^๓ ค่ำ เรือไปรับเอาเจ้าพนักงานข้ามรงไปที่
 บางปอิน แล้วทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ พระ
 ราชทานชีวิตให้พ้นตาย แต่ได้คุกไว้

ณวัน ๗^๔ ค่ำ เพดาบ้ายเอาตัวนักโทษ ๕ คน
 มาได้คุก

ณวัน ๗^{๑๒} ๔ ค่ำ พระองค์เจ้าคัคณางค์ เป็นกรม
หมื่นพิชิต เด็ดจ้ไปจัดการเซียงใหม่ ยกเพดาบ้าย
๒ โมง

ปีวอก จ. ศ. ๑๒๔๖ ณวัน ๓^{๑๕} ๑๒ ค่ำ พระองค์จิตรเจริญทำการทหาร
นำเพดาบ้าย

ณวัน ๔^{๑๗} ๑๐ ค่ำ เพดา ๘ ทุ่มเศษเจ้าคุณกลาง
น้องสาวดมเด็จพระยาถึงอดัญกรรม

ณวัน ๓^{๑๘} ๙ ค่ำ เจ้าพระยามหินทร์ได้ไปว่าการ
ทหารนำ แดเรียกบาญช้เงินบาญช้คนอายุ ๖๓ ปี

ณวัน ๕^{๑๐} ๑๐ ค่ำ เพดาบ้าย ๔ โมงเศษทหารชั้น
อยู่แบแรก พระนายไวยตั้ง

ณวัน ๓^{๑๓} ๓ ค่ำ พระครดำแดงถึงแก่กรรมเพดา
๘ ทุ่ม

ณวัน ๕^{๑๓} ๓ ค่ำ เพดาเช้า ๔ โมงเศษเด็จ้พระ
ราชดำเนินจันทรบุรี เพดาค่าเพดิงใหม่ ริมถนนเพอง
นครปากตรอกถานวัดเตียบตรอกเหนือ ถึงตรอก
ใต้เพดิงดับ

ปีรกา จ. ศ. ๑๒๔๗ ณวัน ๔^{๑๖} ๑๕ ค่ำ ไฟไหม้ห้างมิดแกรช้ใต้ปากคลอง
ด่าน เพดา ๕ โมงเช้า

ณวัน ๒๓ ค่ำ ถูกขุ่นไปนั่งโรงตครทุ่งพระเมรุ
 ณวัน ๒๔ ค่ำ ทำนผู้หญิงอิมพระยาเวียงไผ่

ตายเพดาบายโมงเศษ

ณวัน ๒๕ ค่ำ เพดาเข้า ๓ โมงเศษจันตูก้าง
 ฝรั่งรอดประตูดพานเหล็ก ประตูหักพังทับจันตูก้าง

๓ คน เพดาบายโมงเศษพระอมรยกทหารออก
 จากโรงไปทัพช่อขึ้นเมืองพิศณุโลก กรมประจักษ์
 ยกบาย ๓ โมง

ณวัน ๒๖ ค่ำ พระนายไวยยกเพดาบาย

ณวัน ๒๗ ค่ำ ในแรมเกิดไข้ทรพิษถึงแก่
 มรณะมาก

ณวัน ๒๘ ค่ำ ได้ข่าวไข้หวัดเกิดแรมหนา
 มากขึ้น แก้ได้น้อย ไปมากกว่าอยู่

ณวัน ๒๙ ค่ำ ได้ข่าวว่าดาวตกรูบริบ คนใน
 โรงแต่งว่าตกเป็นหมู่ ดงที่พระมหาปราสาท

ณวัน ๓๐ ค่ำ ขริวตาใจว่าเพดา ๕ ทุ่มดาว
 ดวงใหญ่ตกย่อยลงมา แด้วกดับคั่นขึ้นไปตั้งตูกพดู

ณวัน ๓๑ ค่ำ ดงม้อร้อพระที่นั่งอมรินทร

ณวัน ๑ ค่ำ เพดา ๖ ทุ่มเศษเด็ดจกดับถึง
 กรุง ฯ เพดาบาย ๓ โมงเศษเพดิงใหม่ถนใหม่

ปีจอ จ. ค. ๑๒๔๘ ๕ ค่ำ งานหุดวงมีเทศน์บนพระที่นั่งจักรี
 ถวายกระดาษ กระดาษละ ๑๘ ชั่งบ้าง ๒๐ ชั่งบ้าง
 ๔ วัน ๓๔ กัณฑ์ ถึงณวัน ๗๗ ๕ ค่ำ จึงได้ทรง
 แจกเหรียญเงินเหรียญทองแก่ข้าราชการ
 ณวัน ๕๒ ๕ ค่ำ หุดวงศรีมโหสถถึงแก่กรรม
 เพดาบายโมง ๑
 ณวัน ๑๕ ๕ ค่ำ เจ้าพระยาศรีพิพัฒน์ถึงแก่กรรม
 ณวัน ๒๗ ๕ ค่ำ ไม่ได้ตั้งออกขุนนาง
 ณวัน ๓๓ ๕ ค่ำ ได้ข่าวพระยาสุพรรณตายเป็นได้
 ๖ วัน ๗ วันแล้ว
 ณวัน ๒๖ ๖ ค่ำ นตของตั้งกรมดมเด็จพระ
 บำราบปรบักษ์ มีไชนเด่นพิราบดม ทศกรรฐ์
 ดมด้วย
 ณวัน ๒๖ ๖ ค่ำ เพดาพบไฟไหม้ โรงจิวังกรม
 หุดวงเทวะวงษ์ วันนตของกรมเด็ก
 ณวัน ๒๗ ๖ ค่ำ เพดาบายโมงเศษไฟไหม้บ้าน
 ดาววัดโสมนัส
 ณวัน ๔๗ ๖ ค่ำ กรมดมเด็จพระบำนราบได้ตั้ง
 กตบถึงวังเพดา ๖ ท่มเศษประชวมมาก

๓๓ ๓๐ ค่ำ กวางคันทะ & ทุ่มเคษอากาศ
 สว่างเหมือนเดือนหงาย ดาวคนว่ามีดาวดวงใหญ่
 ขึ้นท้องฟ้าสว่าง กับมีหมายประกาศออกจับ
 ผู้ร้าย ๆ ยังไม่สงบ ต่อวันขึ้น ๒ ค่ำ ๗ ค่ำโจร
 ผู้ร้ายค่อยเงียบสงบ โดยมีกองจับ ๒๐ กอง
 ๔๓ ๓๐ ค่ำ สมเด็จพระบวรราชเจ้า
 นิพนธ์ เพดาเช้า ๔ โมงกับ ๓๕ นาที
 ๓๓ ๓๐ ค่ำ ให้เจ้าพระยาพดเทพว่าการ
 ในกรมมหาดไทย
 ๔๓ ๓๓ ค่ำ ประหารชีวิตนักโทษปล้น ๓ คน
 ฝนตกมาก
 ๒๓ ๓๒ ค่ำ เพดาเช้า ๕ โมงกับ ๖ นาที
 ๗ นาที แผ่นดินไหวจนเรือนโยก ๖ หยิบ ๗ หยิบ
 ทางตะวันออกไปตะวันตก
 ๒๓ ๒ ค่ำ ชักพระศัพพะเจ้าตุ๊กเธอ พระ
 องค์เจ้าประไพพรรณพิลาศ แผลดองคั่น้อย
 ๓๓ ๒ ค่ำ แห่งพระอังคาร
 ๔๓ ๒ ค่ำ พระราชทานเพลิงวัดราชบพิช
 ๕๓ ๒ ค่ำ แดงวัน ๖๓ ๒ ค่ำ สมโภช
 พระอัฐิ

ณวัน ๗^{๑๒} ค่ำ แท้พระอัฐีเข้าวัง

ณวัน ๓^{๑๓} ค่ำ ทำบุญ ๗ วันพระที่นั่งอนันต

ศีมาคม

ณวัน ๔^{๑๒} ค่ำ แดณวัน ๕^{๑๒} ค่ำ แท้ส้มเตี้ย

พระเจ้าตูกเชอ เจ้าฟ้ามหาวิชรุณหิศ ดงท่า

ณวัน ๖^{๑๒} ค่ำ เพตารุ่งแก้ว ๕ โมง ๑๕ นาที

ดงท่าตรง เพตาเย็นแท้ส้มโกล

ณวัน ๗^{๑๒} ค่ำ แดณวัน ๑^{๑๒} ค่ำ ส้มโกล

ณวัน ๓^{๑๒} ค่ำ เพตาเช้า ๕ โมงเปนพุกเตียบ

พระนคร

ณวัน ๕^{๑๒} ค่ำ เพตาบ่าย ๔ โมงเศษเสด็จแต่

พระที่นั่งจักรี ไปออกประตูศรีสุนทร ไปประทับ

พระที่นั่งขตั้งคพิมาน ทอดพระเนตรกระบวนพุก

เรือพายถวายตัว แดวมเรือแข่ง พอย่ำค่าเสด็จขึ้น

รุ่งชนณวัน ๖^{๑๒} ค่ำ เที่ยงไต่ที่วังสระอวมย์

ในสวนมรัานชายของ แด้ข้าราชการชื้อไม้ค้อง

เสี่ยอัฐีเสี่ยเงิน กินเปตา

ณวัน ๗^{๑๒} ค่ำ เที่ยงไต่ที่บาแรกทหารนำ

ณวัน ๑^{๑๒} ค่ำ เต้นครุคัจฉิน

ณวัน ๕^{๑๓} ค่ำ พระโหรารั้งแก่กรรมเพตาค่ำแด้ว

ณวัน ๓๑^๔/_๓ ค่ำ เพดาบาย ๕ โมง ๘ บาท ๘ บาท
แผ่นดินไหว หดงคาคันเขือก ๆ ๔ เขือก ๕ เขือก
โคมแดงของที่แขวนโยนแกว่งไปมา

ณวัน ๕๑^๓/_๓ ค่ำ เพดาบาย ๕ โมงเสด็จพระที่นั่ง
เรือกตไฟไปเมืองเพชรบุรี ไปทางทะเล

ณวัน ๓๑^๓/_๓ ค่ำ เกิดเหตุออกตุกในวัง ต้องชำระ

ณวัน ๗^๕/_๔ ค่ำ เข้ามัวฝนไปจน ๒ โมงเช้าฝนตก

ตก ๆ หาย ๆ ไปจน ๘ ทุ่ม ๓๐ ทุ่มฝนตกเพดา
ประหารชีวิตกรอ้ายโต ไปรุ่งเข้ามัวฝน ครั้นเที่ยง
แล้วฝนตกหน้าชายคาโหด บ่ายโมงฟ้าร้องทึดทักษิน
ไปพายัพประจิม ฝนตก ๆ หาย ๆ จนพดบ

ณวัน ๕^๑/_๔ ค่ำ เพดา ๘ ทุ่ม ๓๐ ทุ่มเสด็จกลับ
จากเพชรบุรี ถึงพระราชวัง

ณวัน ๕๑^๔/_๒ ค่ำ อ่ำ มหามนตรี ที่เป็นพิไชย
สงครามถึงแก่กรรม เพดาบาย ๕ โมง ๓๐ นาที

ปฏิญ จ. ศ. ๑๒๔๘ ณวัน ๕๑^๒/_๒ ค่ำ เพดาบาย ๕ โมงเศษพระราช
ทานเพลิงศพเด็จพระบวรราชปรับักษ์

ณวัน ๓๑^๓/_๓ ค่ำ เพดาเช้า ๓ โมงพระอาทิตย์ทรง
กตตใหญ่ ครั้น ๔ โมงเช้าหาย

ณวัน ๕๑^{๑๐}/_๖ ค่ำ เสด็จเกาะตั้งขังประพาศทะเล

๔ ๗ ๑๐ ค่ำ ได้ตั้งจากตบจากทด
 ๒ ๗ ๑๒ ค่ำ เพดาบ่ายโมง ๑ กับ ๓๕ นาที
 แผ่นดินไหว
 ๗ ๗ ๑ ค่ำ พระยากระด่าป็นใหม่ตพันโทษ
 ๑ ๗ ๑ ค่ำ พระยาศุรุศักดิ์ยกทัพไปหดวง
 พระบาง เพดาบ่ายโมงเศษ
 ๓ ๗ ๑ ค่ำ พระนางประดู่ตร
 ๓ ๗ ๔ ค่ำ ชักพระบรมราชาอุฐู
 ๔ ๗ ๔ ค่ำ มังานต์มโภชเวียนเทียนแห่งดับ
 ๖ ๗ ๔ ค่ำ ชักพระศพัดมเด็จพระเจ้าตุกเชอ
 ๒ องค
 ๒ ๗ ๔ ค่ำ พระราชทานเพลิงที่ ๑
 ๓ ๗ ๔ ค่ำ แห่งพระศพัดมเด็จพระเจ้าตุก
 เชอ ๑ พระอรรคชายา ๑ แห่งพระอังกคารด้วย
 ๖ ๗ ๔ ค่ำ พระราชทานเพลิงที่ ๒
 ๗ ๗ ๔ ค่ำ แห่งพระอังกคารไปวัดราชบพิรที่
 พดับพดา
 ปีชวด จ. ศ. ๑๒๕๐ ๕ ๗ ๖ ค่ำ ไฟไหม้ตรอกเจ้าด้วเนียมเพดา
 บ่าย ๓ โมง

ณวัน ๖^๓๗ ค่ำ เหวไฟเปนเรอจางเกิดที่ท่าเตียน
ณวัน ๕^๓๘ ค่ำ เพดาเข้าแห่กตองที่ช้อย่าต้นรยา,
สัตตญาอัคคี, ไพรีพินาศนั้นไปไว้ที่หอยุติธรรมที่ท่า
ใหม่ ตรงกลางเปนหอสูงนั้น

ปีฉลู จ.ศ. ๑๒๕๓ ณวัน ๑^๓๘ ค่ำ เพดา ๒ ทุ่มเศษไฟใหม่หัดวัง
กรมหลวงพิชิต ๓๐ หัด ๔๐ หัด

ตำนานหอสมุด

พระราชพงษาวดารกรุงเก่า
ฉบับพระจักรพรรดิพงษ์เจ้ากรม.

ตอนต้นความตรงกับฉบับพิมพ์ ๒ เด่ม ความมาต่างไปตั้งแต่
ผูก ๑๗ ตอนแผ่นดินสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ตรงเด่ม ๒ ฉบับพิมพ์
๒ เด่มหน้า ๓๒๓ ความต่างไปดังนี้

๑ จิ้งจกให้พญากระต่าใหม่เป็นนายกอง หดวงธรรมไตรโลก
เป็นยุกรบัตริ พญาเด่นาภิมุขเป็นเกี้ยกกาย ดมิงพระเป็นกงหน้า
พระมฤตเป็นกงหลัง เมืองนนท์ราชธานีเป็นปักขวา พระวิจารณ์
มนตรีเป็นปักซ้าย แดกของแต่นพตห้าพันเศษ ปืนใหญ่ปืนหนักดับ
ข้างเครื่องแต่ม้า สรรพด้วยเครื่องดำตราวุธเป็นทัพหนึ่ง แต่ให้
พญานครราชดีมาเป็นนายกอง เมืองอินทบุรีเป็นยุกรบัตริ พระ
ศุภวรรณบุรีเป็นเกี้ยกกาย พระกฤษณ์บุรีเป็นกงหน้า พระกตางบรรพต
เป็นกงหลัง พระพตเป็นปักขวา พระมหาดไทยเป็นปักซ้าย พต
สองพัน ปืนใหญ่ปืนหนักดับ ข้างเครื่อง ๖ ข้าง ม้า ๘ ม้า เป็น
ทัพหนึ่ง ให้พญาอมราชเป็นนายกอง หดวงรามสัตว์เคชเป็นยุกรบัตริ

พระไชยนาทเป็นเกียกกาย พระอนันตกระยอด์เป็นกองนำ พระศรี
 มหาราชเป็นปีกขวา ชุนโจอมจัตวงศ์เป็นปีกซ้าย พดพั้นหนึ่ง
 ปืนใหญ่ปืนนกด้บ ข้างเครื่อง ๒ ข้าง ม้า ๘ ม้า เปนทัพหนึ่ง
 แดให้พญาราชบงส์รวรเป็นนายกอง พระด้รคบุรีเป็นยุกรมัทร หดวง
 วิชิตสงครามเป็นเกียกกาย พระนนทบุรีเป็นกองนำ พญาด้รราช
 ภัคดีเป็นกองหลัง พญาศุภาดีเป็นปีกขวา หดวงรามภัคดีเป็นปีก
 ซ้าย พดสามพัน ปืนใหญ่ปืนนกด้บ ข้างเครื่อง ๒ ข้าง ม้า
 ๑๐ ม้า เปนทัพหนึ่ง แดพญาพิไชยสงครามเป็นนายกอง หดวง
 ด้รสงครามเป็นยุกรมัทร หดวงราชมนตรีเป็นเกียกกาย หดวง
 คำแห่งสงครามเป็นกองนำ หดวงนเรนทรภัคดีเป็นปีกขวา ชุน
 พิพรรณรงค์เป็นปีกซ้าย พดห้าร้อย ปืนใหญ่ปืนนกด้บ ข้าง
 เครื่อง ๒ ข้าง ม้า ๘ ม้า เปนทัพหนึ่ง จึงทัพห้าทัพยกขึ้นไป
 ครนถึงเมืองนครแดเมืองเกินไซ้ จึงตั้งเขตกายแดแห่งใน ซึ่งอยู่ใน
 เมืองนครก็พากันอพยพเมืองนครแดเมืองเกิน ออกมาหานายทัพนาย
 กองข้า้หดวง ขอเป็นข้า้ด้รพระราชด้มภาร แดฟ้าตายข้า้ซึ่งอยู่
 วิชาเมืองนครนั้น ก็พากันอพยพหนีไปพึ่งอยู่ณเมืองเชียงใหม่ นาย
 ทัพนายกองก็บอกหนังสือด้งด้วด้งเขตกายแดแห่งในกับด้กรจ้อพยพด้ง
 บวงดงมายังทัพหดวงณเมืองพิศณุ โตก ว่าได้เมืองนครเมืองเกิน
 ด้มด้จ้พระพุทธุเจ้าอยู่หัวจึงมีพระราชโองการตรัสด้งด้มุหนายกให้ม่ตรา
 คอบให้พญากระตาไหม พญารามเคโซ พญาพิไชยสงครามอยู่รั้ง

เมืองนคร ให้ช่องส้มขาวเมืองนครแตกเรือพายพทั้งปวงซึ่งแตกฉาน
 ช่านเซ่นออกไปจากเมืองนครนั้น ให้เข้ามาอยู่ตามภูมิดำเนาคุ้งก่อน
 แดให้พญานครราชสีมา พระราชสุภาวดี พระสุพรรณบุรี ยกไป
 เอาเมืองคังแล้ว ก็มีพระราชโองการตรัสตั้งให้พญามหาเทพ แด
 ขุนหมื่นชำหวดง แดพดหาร้อย สรรพด้วยเครื่องสรรพยุทธไปเอา
 เมืองตอง ก็ได้แดนเมืองตองแด่จักรจ้อพยพคุมลงมาถวายยังทัพ
 หดวงณเมืองพิศณุโลก ทรงพระกรุณาตรัสให้ขุนราชเด่นา หมื่น
 อินทรสรแม่น ไปฟังข่าวพญานครราชสีมา แดพระราชสุภาวดี
 พระสุพรรณบุรี ซึ่งยกทัพไปเอาเมืองคังนั้น แดได้ตั้งมหาธา
 เขมราชภูแด่เมืองคัง หมื่นจิตรกับไพร่หกสิบแปด มายังทัพหวดง
 ณเมืองพิศณุโลก ถึงวันเดือนสามแรมสองค่ำ พระบาทสมเด็จพระ
 บรมบพิตรพระเจ้าช้างเผือก ก็ได้ตั้งพระราชดำเนินกรีธาพลแต่เมือง
 พระพิศณุโลกไปยังเมืองสุโขทัย แดได้ตั้งอยู่พระตำหนักตำบตธานี
 จึงมีพระราชโองการตรัสตั้งให้พญาเกษมเป็นนายกองทัพหน้า วิเชียร
 โยชาเป็นปีกขวา ขุนรามโยชาเป็นปีกซ้าย ส้มิงสามแหดกเป็น
 เกยกกาย พดรบหาร้อย สรรพด้วยเครื่องสรรพยุทธทัพหนึ่ง
 แดให้พญากำแพงเพชรเป็นนายกองทัพใหญ่ ขุนเมืองเป็นปีกขวา ขุน
 ราชเป็นปีกซ้าย หดวงอินทแดนแดงเป็นเกยกกาย แดข้างม้า
 ไพร่พดพันหนึ่ง สรรพด้วยเครื่องศาสตราวุธทั้งปวง แดให้ทัพทั้ง
 สองทัพยกไปเมืองรามดี แดผู้รักษามืองนั้นชื่อโตกกำเกี้ยว ครน

รุกพาดักรวจอพยพหนีไปจากเมืองรามคี่ จึงขุนแต่ดั่งมิงแต่เจ้าท่งปวง
 ดิบห้าคนนึ้เป็นนายหมวด แต่ดูกุดานนายหมวดดิบห้าคนออกมาหา
 พญากำแพงเพชร ว่าจะขอเป็นข้าด้พระราชาด้มภาร แต่กินน้ำด้บก
 แดวกั้ให้ผมไว้เป็นด้าคัฎตามประเวณั้ดว่าซังด้ญูญานนึ้ แดวกุวย
 อพยพท่งปวงพันด้ร้อยเก้าดึบด้าคน ขอเป็นข้าซันทดีมากรุงเทพ
 มหานครศัร้อยุทธยา จึงพญากำแพงเพชรรักั้ให้มาด้ือเป็นรางวัลแก่
 นายหมวดดูกุดานนายหมวด ผู้มีความด้วามักัดนั้ถวนทุกคนแด้ว
 พญากำแพงเพชรรักั้บอกหนึ่งดื้อมาถึงด้มุนายก เมื่อทัพทดวงด้ด้จ
 อยู่ด้าบดธานนึ้ พญาจักรั้จึงเอากกราบทูต ทรงพระกรุณาโปรด
 นายหมวดว่าผู้มีความด้วามักัดซังมาดุ้พระราชาด้มภาร แดพระราชา
 ทานผ้าด้ือแด้เงินถวนทุกคนแด้ว ก็ด้ด้จพระราชด้าเนนถับดงมายัง
 เมืองพระพิศณุโลก จึงด้ด้จแด้เมืองพระพิศณุโลกโดยทางซดมารค
 แปรดวันกั้ถึงกรุงเทพมหานครศัร้อยุทธยา ๓

๑ ส่วนพญากำแพงเพชรรักั้แต่งขุนไชคั้ภักดี ขุนด้รนรินทร์ แด
 หมันมหาเกาทันท คุมไพร่ร้อยหนึ่ง ด้รรพด้วยเคว็องด้าคราดุช
 ไปจัดซังของพญาพรหมคั้ แดว่าซุนหมันนายหมวดพญาพรหมคั้แด้
 ซุนหมันดั่งมิงนายหมวดท่งปวงยดึบคนผู้ออกมากินน้ำด้บถนึ้ พญา
 กำแพงเพชรรักั้ให้รางวัลด้ือผ้าแด้เงินตราแก่พญาพรหมคั้ แดด้ว่า
 นายหมวดทุกคน พญาพรหมคั้แด้ด้ว่านายหมวดท่งปวงถวยด้กรจ
 อพยพพันแปดร้อยคน เป็นข้าซันทดีมากรุงเทพมหานครศัร้อยุทธยา

จึงพากำแพงเพชรให้ขุนรามเมืองเขียงเงิน ขุนหมื่นแต่ไพร่ร้อยยี่สิบ
 คน คุมเอาพญาพรหมคีรีแต่ดว่าเป้นขุนหมื่นตั้งนายหมวดทั้งปวง
 มายังกรุงเทพนครศรีอยุธยา แต่พระราชทานชื่อแก่พญาพรหม
 คีรีนน เป็นพญาอนุชิตชตธี แต่พระราชทานเจียดเงินเดือนมำหัดัก
 ด้รพวงค์จุกทอง ผ้าเสื้อเงินตราตั้งของแต่เครื่องเรือนแก่พญาพรหม
 คีรี แต่ขุนหมื่นตั้งตั้งว่านายหมวดนั้นมากนัก แล้วให้ไปอยู่ตาม
 ตำเนาคูก่อน ส่วนพระราชสุภาวดีแต่เมืองด้รคบุรี ครั้นได้เมือง
 ตั้งแล้ว ก็ยกทัพไปเมืองอินทคีรี แต่พญาอินทคีรีคุมเอาด้กรรจ
 อกพยพเจ็ดร้อยออกมาหาพระราชสุภาวดี ขอเป้นข้าพระราชด้มการ
 จึงพระราชสุภาวดีให้พญาอินทคีรี จึงพญาอินทคีรีให้ตั้งผู้ตูกแต่
 แฉ่นทักษิณदान แฉ่นบัวบาน แฉ่นนอภัยมาน แฉ่นพิงไชย แต่ไพร่
 ด้สิบหกคน ตงมาด้วยพระราชสุภาวดีแต่เมืองด้รคบุรี ถึงกรุงเทพ
 นครศรีอยุธยา จึงพระบาทด้มด้เจบรมบพิตรพระเจ้าข้างเผือก
 ก็มีพระราชโองการตรัสตั้งให้เบีกตั้งแต่แฉ่นทักษิณदान แฉ่นบัวบาน
 แฉ่นนอภัยมาน แฉ่นพิงไชย เข้ามากราบถวายบังคมเกล้าดาตูกขุน
 แต่พระราชทานชื่อแก่นายตั้งเป้นแฉ่นหลวงด้นทรราชภักดี (แฉ่นหลวง
 ด้รินทรภักดี) แฉ่นบัวบานเป้นแฉ่นภักดีนรินทร์ แฉ่นทักษิณदान
 เป้นแฉ่นภูมินทรบริบาท พระราชทานเจียดเงินเดือนมำหัดักด้รพวงค์
 เครื่องดำรับแต่ผ้าเสื้อผ้าพอกไปแก่พญาอินทคีรี แต่พระราชทานเจียด
 ทรงมัน แต่ผ้าเสื้อแพรพรรณแก่แฉ่นหลวงด้รินทรภักดีผู้ตูกพญาอินท

ศิริ แดพระราชทานผ้าเสื้อแพรพรรณแก่แด่นภกัตินรินทร์ แด่น
 ภูมินทรบริบาศ แด่นพิงไชย แดพระราชทานเสื้อผ้าแก่แด่นขุนแด่น
 ห่มน ผู้มานนเปอนันมาก แดพระราชทานอัฐบริวารแก่ดั่งซ้อ้นมา
 ด้วยนนแด้ว แดอรรคมหาเด่นาธิบตี แดมหาตเด็กมหาตไทยกตา
 โหมจตุศตมภทงตักให้ผ้าเสื้อแก่แด่นทงด้นนแด้ว ก็พระราชทานให้
 เครื่องเตยงนานาประการออกไปเตยงเปอนันมากทงด้นน แดทรงพระ
 กรุณาครัสตตั้งให้แด่นหวดงสุรินทรภักดี แด่นภกัตินรินทร์ แด่นภูมินทร
 บริบาศ แด่นพิงไชย แด่นขุนแด่นห่มนแดไฟร่ทงปวง ให้กดับ
 คั้นซ้นไปยงเมืองอินทศิร้อยตามภูมิดำเนา แดรักษาเมืองอินทศิร ด้วย
 พญาอินทศิร เปนเมืองซนตามชนบณกรุงเทวมหานครบวรทวาราวดี
 ศิริอยุธยา ฯ

๑ ส่วนทัพพญากำแพงเพชรแดพญาเกียรติ ซึ่งไปตั้งอยู่ตำบลด้าน
 อุมรุกนนั้น ก็จัดช่องใต้ด้มิงคตองคู ด้มิงกะเทิง แดดว่านายหมวด
 แดไฟร่ตว่าเปอนันมาก แด้วตั้งนายหมวดตงมายังกรุงเทวมหานคร
 ศิริอยุธยา แดพระราชทานซ้อแก่ด้มิงคตองคูเปนด้มิงเทวศิรวิรัช
 ด้มิงกะเทิงเปนด้มิงภักดีศิรินทร แดพระราชทานดาบทองแก่ด้มิง
 เทวศิรวิรัช พระราชทานซ้นเงินแก่ด้มิงภักดีศิรินทร แดพระ
 ราชทานผ้าเสื้อถ้วนทุกคนแด้ว ให้ซ้นไปจัดช่องดว่าทงปวงใต้ดกรวจ
 อพยพพดหกร้อยแด้ว ด้มิงเทวศิรวิรัชไปด้มิงช่องใต้พญาพรหมศิร

จึงพากำแพงเพชรให้มหาราช คุมพญาพรหมคีรีแต่ดัมภ์พรรคพวก
มายังกรุงเทพมหานครศรีอยุธยา ทรงพระกรุณาตรัสตั้งให้เบิก
พญาพรหมคีรี เข้ามากราบถวายบังคมแต่คำดาตลกขุน แดพระ
ราชทานชื่อแก่พญาพรหมคีรี เป็นพญาสุทัศน์ธานีศรีวราภิรมย์ แล้ว
พระราชทานเจียดเงินเหี้ยมจุกทองปากจำหัดกัศรพางค์ แดผ้า
เสื้อแพรพรรณเป็นอันมาก อรรคมหาเสนาธิบดีมหาดไทยยกดาโหม
จับคุมมณฑกทั้งตั้งให้รางวัลผ้าเสื้อแพรพรรณก็มาก แดวกก็ให้จับคน
ขึ้นไปอยู่รักษาเมืองอินทศิครามภูมิดำเนา เป็นเมืองขึ้นตามชนบท
กรุงเทพพระมหานครบรรพตวารวดีศรีอยุธยา แดวข้าหลวงไปอยู่
ด้วยพญาสุทัศน์ธานี เพื่อจะให้รักษาภิกรราชการ ฯ

๑ ฝ่ายมังนันทมิตรอยู่เมืองเมะตะมะ สอดดมเมืองอังวะ ใน
ขณะนั้น มังนันทมิตรผู้เป็นอาวพระเจ้าอังวะอยู่ปกครองเมืองเมะตะมะ
ด้วนชาวเมืองส่อไชยยกทัพมาล้อมเมืองอังวะ จะเอาส่ออุทิงผาซึ่งพา
ดกรรจ้อพยพประมาณพันหนึ่ง หนีไปพึ่งอยู่เมืองอังวะ จึงมัง
นันทมิตรเกณฑ์เอาพล ๓๒ หัวเมือง ซึ่งขึ้นแก่เมืองเมะตะมะนั้นตามพัน
ให้ไปช่วยป้องกันเมืองอังวะ แดมอญอันไปช่วยป้องกันก็หัดกัน
คืนมาเป็นอันมาก จึงมังนันทมิตรก็ให้คุมเอามอญอันนั้นมานั้นได้
ตรงไว้ว่าจะเผาเสีย แต่ดัมภ์เพอ (อำเภอ) ทั้ง ๑๑ คนนั้นควบคุม
มอญประมาณห้าพันยกเข้าเผาเมืองเมะตะมะเสีย จับตัวมังนันทมิตร

ได้ให้คุมเชิงไว้ อยู่ประมาณสามเดือนเศษมานั้นหมิตรคิดกันกับ
ผู้คุมเชิง ช้องมอญได้ตั้งพันเศษ เข้ากันกับพรรคพวกชายหญิง
เป็นพันห้าพัน ฯ

๑ ตุลาคม ๓๐๒๓ ปีศก มานันท์มิตรยกครอบครัวอพยพมาตั้ง
พระบรมโพธิ์สมภารโดยทางเมืองกำแพงเพชร ส้มเด็จพระเจ้าอยู่หัว
ศรีดิลกให้รับมาตั้งอยู่ตำบลไทยใหญ่ ครั้นวัน ๕ ค่ำ เดือนจัตวา
พระที่นั่งสุรุ้งรัตนราชธานี ออกจับช้างกตางแปดตนเพี้ยด แล้ว
เสด็จออกณพระที่นั่งมรุฎ ให้หามานันท์มิตรมาเฝ้า ศรีดิลกถาม
ว่าเปะอะไรกันกับพระเจ้าอังวะ มานันท์มิตรบังคมทูลว่าเป็นอาว
พระเจ้าอังวะ ส้มเด็จพระเจ้าอยู่หัวศรีดิลกถามว่า พระเจ้าอังวะหา
ตั้งไว้ในตระกูลวงศ์ผู้ใหญ่หาไม่ฤ มานันท์มิตรกราบทูลว่า ตั้ง
ไว้ในที่ผู้ใหญ่อยู่ แต่มีความพิโรธกัน เพราะเหตุว่าพระเจ้าอังวะ
มิได้ตั้งในพระบรมมหาราชวัง (บรมมหาราช) ราชธานี แต่แจ้งกิตติศัพท์
ขึ้นไปว่า ส้มเด็จพระเจ้าอยู่หัวฝ่ายตะวันออกมีกฤษฎาภินิหารบรม
ใหญ่หลวง ดำรงทศพิธราชธรรมเป็นนิตยกาล ไพร่ฟ้าอาณาจักร
แดนนาประเทศซึ่งชนชอบชัณฑ์เสมาหนักอยู่เย็นเป็นสุข ตั้งร่วมรุกข
สุพรรณมหาโพธิ์อันใหญ่ ข้าพระพุทธเจ้ามีความยินดีจึงอุสาหา
กะเพชรมาฝากไว้ใต้ผ้าพระบาท ส้มเด็จพระเจ้าอยู่หัวพระราชทาน
เครื่องอุปโภคบริโภคแก่มานันท์มิตรเป็นอันมาก ฯ

๑ ตุศักราช ๑๐๒๔ ปีศก ส้มเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จไปทรงชัก
ข้างเถื่อนเข้าเพนียด พังคัวหนึ่งตกถูกในวงพาดเปนมื่ออกผู้ อยู่
เจ็ดวันเต็ม ฯ

๑ ศักราช ๑๐๒๕ ปีศก ส้มเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จขึ้นไปตั้งคอก
ขังข้างตำบดโตรกพระ ได้ข้างพดายใหญ่เพียว ๗๐ ข้างพังประมาณ
๔๐๐ แด้วเสด็จเข้าพระนคร ฯ

๑ ครนรุ่งขึ้นเสด็จออก เสด้นาบตึงปวงเฝ้าพร้อมกัน นาย
ไชยขรรค์มหาดเล็กตกพระนม กราบทูลพระกรุณาว่าข้างได้ม้าพ่อ
แพนนั้นแควแต่ส้มเด็จพระเจ้าอยู่หัว นอกนั้นหากตัวผู้ใดไม่ ส้มเด็จพระ
พระเจ้าอยู่หัวครัดทราบ ว่า นายไชยขรรค์แกตั้งว่าเปรียบพระเพทราชา
พระเพทราชากรู้เท่า จึงตอบนายไชยขรรค์ว่า ผัดคักนั้นข้างได้
ม้าพ่อคนละเที่ยวฤ นายไชยขรรค์ว่าจะขังข้างไต่ก่อน พระเพท
ราชาก็ยอม ครนถึงวันกำหนด นายไชยขรรค์ขังข้างต้นพญาปราบ
ไตรภพตึงหูกศอกหกนิ้ว พระเพทราชาขึ้นมาทาคิริตึงด้ามศอกสอง
นิ้ว ตึงดนามตำบดคตองนำวัดแตร มาโกตข้างเต็นหนึ่ง พระ
เพทราชาชักม้ารำแพนพ่อ นายไชยขรรค์ขับข้างไต่ขึ้นมาโกตดพาน
อิฐวัดท้าง (วัดท้าง) ข้างไต่คัวพระเพทราชา ๆ เห็นจวนตัวก็ขับ
ม้าเข้าช่องกุญ้อย ข้างค่างอยู่ ครนเที่ยวพระเพทราชาจะขัง
นายไชยขรรค์หนีไปบ้านเตี้ย พระเพทราชาเข้ามาเฝ้ากราบทูลส้มเด็จพระ

พระเจ้าอยู่หัว แจงเหอความทงนให้ทราบทุกประการ ด่มเด็จพระ

พระเจ้าอยู่หัวครัดว่าหารู้ไม่ฤ อ้ายไชยขรรค์นเป็นทหารปาก ๗

๑ ครนถึงเดือนพธอำพวย ด่มเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ตั้งทรงม้าพระ
ที่นั่งลงไปณตำบลชุกุน เจ้าฟ้ารามเจ้าฟ้าทองแต่งชาวเพ็ชรบุรี ๓๐๐

คน ตะบองครบมอห่งชุมอยุธยาทาง ครนได้ตั้งพระดำเนินลงไป

ถึงทางดีแพรง ป่าชมภูแดดแดงกนปายารวมกัน ชาวเพ็ชรบุรีดู

พร้อมกันจนจะเข้ายุคเอาบังเหียนม้าพระที่นั่ง กรมพระตำรวจจับ

ควมมาถาม ชาวเพ็ชรบุรีให้การว่าเจ้าฟ้าทองเจ้าฟ้าราม ใช้ให้มา

คอยทำร้ายแก่พระเจ้าอยู่หัว ๆ ก็ได้ตั้งคืนเข้าพระราชวัง จึงมีพระ

ราชโองการให้คุมเอาเจ้าฟ้าทองเจ้าฟ้ารามมาถาม ตำรวจจับเป็น

สัตย์ ทรงพระกรุณาให้ปลุกษาโทษ ถูกขุณณค่าดาปลุกษาว่า

เจ้าฟ้าทองเจ้าฟ้ารามทำการขบถ ทรงพระกรุณาพระราชทานชีวิต

ไว้แต่ก่อนนนั้นก็สองครั้งแล้ว บัดนี้ยังคิดขบถอยู่อีกเด้า เจ้าฟ้าทอง

เจ้าฟ้ารามเป็นมหันคโทษที่สุดอยู่แล้ว แผ่นดินหน่าถึงต้องแดนดีหมั้น

โยชนี่ ทรงด่มเด็จพระพุทธเจ้าถึงห้าพระองค์ เป็นมหากัทักตปอนยัง

จะให้ โดหิตผู้ทรชนคกตงในพนบถพนักคุมิดมคควร ขอพระราชทาน

ให้ ได้แพหยวกพันดอยเดี่ยวคามกระแด้พระด่มุท เอาคำปลุกษากราบ

ทูล ด่มเด็จพระเจ้าอยู่หัวครัดว่าตามคำปลุกษาเกิด ๗

๑ คุภมคค์คค์กราช ๑๐๕๐ ปีมโรงด่มฤทธิศก ด่มเด็จพระนารายณ์

เป็นเจ้าได้ตั้งขึ้นไปเมืองดพบุรี อยู่ประมาณเดือนหนึ่งทรงประชวร

หนักตง วันหนึ่งหม่อมบิณฑ์ได้ด็จออกมาตรงพระภักตร์อยู่ณชาดา
 พญาสุรศักดิ์เข้าไปจะจับ หม่อมบิณฑ์วิ่งเข้าไปในที่พระบรรทม ร้อง
 ว่าเหตุกระหม่อมแก้วช่วยเกตุกระหม่อมฉันด้วย ดมเด็จพระพุทธเจ้า
 อยู่หัวครีดีว่าอ้ายพ่อตูกนคคทรยศจะเอาดมบัตี้แล้ว มีพระราชโองการ
 สั่งให้ประจุมระแดงบั้นข้างที่แล้ว ให้หาพญาเพทราชา พญาสุรศักดิ์
 ก็เข้าไปยืนอยู่ที่พระทวารทงต้องคน ดมเด็จพระนารายณ์เป็นเจ้าของเจ้าได้
 บรรทมอยู่ ยืนพระหัตถ์ค้ำเอาพระแดงบั้น แฝงพระองค์จะดู
 ชนกันดูขมิได้ กตบบรรทมหลับพระเนตร ครั้นเพดาบายพญา
 เพทราชา ให้ไปเชิญพญาวิไชยเษนทร์เข้ามาว่าปลุกษาราชการ แล้ว
 ให้ตำรวจไปกำกับประตูพระราชวัง ตั้งว่าชำตุตของชุดพระบาท
 ฝ่ายทหารพลเรือนจะเข้ามาเฝ้า ให้เข้ามาแต่ภาคหมากคนโทมัดเฝ้า
 ครั้นพญาวิไชยเษนทร์เข้ามาพร้อมกันณค้ำตาตูกชน พญาเพทราชาว่า
 ดมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระประชวรอยู่บ้านป่าเมืองดอน เราจะให้
 แต่งกองร้อยกองตระเวน แดกองร้อยรอบพระราชวังชนหนึ่ง นำ
 เฝ้ายศชนหนึ่ง พระค้ำหนักขุบศรนนไวแต่มาเร็วคอยเหตุ พญา
 วิไชยเษนทร์จึงตอบว่า ท่านว่าชอบ แต่ถ้ชวณกันขึ้นไปบนเชิงเทิน
 พญาวิไชยเษนทร์ก็จับบ้อมปากตาดาคดากให้เจ้าน้ำที่อยู่รักษา พญา
 วิไชยเษนทร์เดินไปประมาณเดิ่นหนึ่ง รักษาองค์เอาตะบองตีทองหกตม
 ดง แล้วพญาสุรศักดิ์เข้าไปจับหม่อมบิณฑ์ได้ เขาไปต่างเสี้ยทั้ง

ฃญาวโชเยนทร ฃายฃญาพระหตวงขั้ราชการผู้ใหญ่ผู้นอยทังปวง
 เห็นฃญาเพทราชาทำการผิดปดาด ก็ให้หนังสือตงมาถึงเจ้าฟ้าอภัยทัค
 ว่ามีคนพวกดะ ๓๐๐ บ้าง ๔๐๐ บ้าง เจ้าฟ้าอภัยทัคเด้ตจตงไป
 ณพระค้ำหนักทอ้งสระ เอาหนังสือขุ้ขุนนางทังปวงถวยตงมานัน
 ขย้านำเด้ย แดวเด้ตจขุ้ไปถิงปากน้ำปากดบ เข้านม้ดการพระ
 พรหมแดวเด้ตจขุ้ไป ขาวนำทขิงตงให้ตงมาคอยเด้ตจ ครันพบ
 เด้ตจแดวถักดบขุ้ไปเรียนแก่ฃญาเพทราชา ฃญาสุร์คักติ ฃให้ตง
 มาเชญเด้ตจรับขุ้ไป เจ้าพระขวัญทรพระเด้ตยงขุ้ไปถิง ฃญา
 สุร์คักติตงให้เอาไปวกซาด (วกซาก) ฃญาสุร์คักติขั้ขังพังออกไป
 ด้วย จิงให้เจ้าพนักงานทำเด้ยดำเร้จแดว ถักดบเข้มาพระราชวง
 เพดาตำยาม พระราชรัคษาให้เรียนถามฃญาเพทราชา ฃญา
 สุร์คักติ ว่าพร้อมแดวถายัง บอกว่าพร้อมแดว ขุนองค์อยู่ถาน
 ถอนนอวชนจากพระองค์พระโษษฐบั๊กนิงไป วัน ๗ ๕๙ ค้ำ เพดา
 ๓๐ ทุ่มเด้ตจนิพพาน ฃ

๑ ครันเพดาเข้พระเพทราชานุงจับถือพระกระบี่ ขุนนางทังปวง
 เข้ไปพร้อมกันนิงตงไหว ฃญาเพทราชาบอกถาเราจะเชญพระบรม
 ศ์พออกไปได้เรือพระที่นั่งสุร์วรรณหงษ์ ขุนนางทังปวงรับพระโองการ
 ฃญาเพทราชาว่าทำไมท่านทังปวงมารับพระโองการเรา ขุนนางทัง
 ปวงพร้อมกันว่า พระองค์ควรจะเป็นใหญ่ปกบ้องครองแผ่นดินอยู่

แล้ว พญาเพทราชาจึงว่า เราจะช่วยรักษาว่าราชการไปพดางกว่า
 ผู้มบญจะมีมา นี้พอจะได้อยู่ แล้วมีพระราชโองการตั้งให้เชิญ
 พระโกษาธิบดีขุนนพระมหาปฤษฎาธารพระที่นั่งสุวรรณหงษ์ กำหนดแต่ง
 ถวายเครื่องต้น เจ้าพนักงานเอาเรือพระที่นั่งตั้งตั้งกตาดของดำเข้ามา
 ประทับ เสด็จลงเรือพระที่นั่งตั้งตั้งกตาดของดำ ดอยลงมาท้าย
 พระที่นั่งสุวรรณหงษ์ เสด็จจนถึงตำบลบ้านตลุงเพดาประมาณสอง
 ทุ่มเศษ พระบรมดำรงรักษาเสด็จปาฏิหาร ผ่านน้ำเรือพระที่นั่ง
 สุวรรณหงษ์วงเวียนรอบเรือพระที่นั่งนั้น พญาไชยทัน พระราช
 โภษา หดวงราชาพิมิต ขุนส้มเต๋จพระขัน หดวงประไชยชีพ
 ซึ่งตั้งในเรือพระที่นั่งสุวรรณหงษ์นั้น ร้องกราบทูลพระเจ้าอยู่หัว ๆ
 ครั้นเห็นว่าเห็นแล้ว ครั้นเรือพระที่นั่งลงมาถึงพระนครประทับชานาน มี
 พระราชโองการให้เชิญพระบรมศพ ให้พระذنมเชิญเครื่องเชิญพระ
 แต่งคามขรรมนิยม ถือเครื่องตั้งแด่หามพระราชยานก็ผู้หญิงเชิญ
 พระบรมศพขึ้นไปไว้ณพระที่นั่งสุริยามรินทร์ ครั้นตั้งเสด็จแล้วพระเจ้า
 อยู่หัวตั้งส่งพระองค์เสด็จออกทอดยเรืออยู่ดะบัว ทรงพระ
 กรุณาให้ตั้งถาปนาพระที่นั่งบรรยงกัรตนาคนั้น ถึงเดือนนี้แล้วจนพระ
 ราชพิตรุศ เสด็จปราบดาภิเศกทรงพระนามสมเด็จพระมหาบุรุษ
 ราชพิตรเจ้า จิตพระอรรคมเหษีเดิมเป็นฝ่ายขวา จิตสมเด็จพระ
 พระเจ้าตุ๊กเชอพระนารายณ์เป็นเจ้า แต่สมเด็จพระเจ้าตุ๊กเชอเจ้าฟ้า

ทอง ต้องพระองค์เป็นฝ่ายซ้าย นิมบุครภรรยาพนักงานของกินคงขึ้น
เป็นเจ้าอยู่นางพญา ให้ส้มเค็ญพระเจ้าตุกเชอรับพระบัณฑูรฝ่ายนำ
เอาหม่อมแก้วบุตรท้าวศรีจุฬาทักษณผู้น้อง เป็นกรมขุนเด่นาบริรักษ์

ชิตาพี่น้อง } น้อย
 } ใหญ่) พระราชทานเครื่องสูงแด่เครื่องราชาบริโภครับ

พระบัญชา นายทรงบาศ์หุดานเชอ เป็นพระอภัยสุนทร กรมขุน
ทิพพถักติ พระราชทานเครื่องสูงแด่เครื่องราชาบริโภค รับพระบัญชา
เอาขุนองค์เป็นพญาสุรสังคราม พระราชทานเครื่องสูง เอานาย
บุญมากเป็นเจ้าพญาวิชิตภูบาด พระราชทานเครื่องสูง ให้อยู่วัง
หลัง ทรงพระกรุณาตรัสว่าวัดพญาแมนเราได้อุปถัมภ์ ให้ไป

สถาปนาพระวิหารการเปรียญขึ้นแล้ว ทรงพระราชทิศกัณฑ์ด้วย
ขึ้นพระอารามนั้นเป็นอันมาก บ้านป่าคองก็เป็นทิวไรราชศรีสวัสดิ์

มณฑล ทรงพระราชทิศศรีทศาตถาปนาเป็นพระอาราม สร้างพระ
อุโบสถวิหารการเปรียญเด่นาดนฤฎีเป็นพระรัตนไตรยบูชา ตั้งให้
หมื่นจันทราชช่างเค็ดอบ ๆ กระเบื้องดีเหลือง มุงหลังคาพระอุโบสถ
แล้วถวายพระนามพระอารามชื่อบรมพุทธาราม เจ้าอธิการถวาย

พระนามชื่อพระญาณดมโพธิ ถวายกับบิณฑกต่าง ๆ เป็นอันมาก ฯ

๑๐ ตู๊กักราช ๑๐๕๒ ปีมเมียโทศก พระอรรคมเหษีฝ่ายซ้ายทอง
พระองค์ ๆ หนึ่งเป็นพระราชธิดาสมเด็จพระนารายณ์เป็นเจ้า มีพระ

ราชโอรสพระองค์หนึ่ง ทรงพระนามชื่อว่าพระราชธมมภาว พระ
องค์หนึ่งเป็นพระมเหสีเป็นพระราชบุตรเจ้าฟ้าทอง ๆ ร่วมพระราชบิดา
กับสมเด็จพระนารายณ์เป็นเจ้า มีพระราชโอรสพระองค์หนึ่ง ทรง
พระนามชื่อ นารายณ์ธิเบศร์ ฯ

๑ ๑๖๐ ปีชาติสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ๑๖๐๐ ปีชาติสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช
พระราชวังบวร ฯ เด็ดจ้ไปทอดพระเนตรมวยอยู่ณเพ็ญยศ อ้ายกรรม
เถียรปดอมว่าเป็นเจ้าฟ้าอภัยทัต ซึ่งเอาไปทูลเดียดนวัตซาก เอา
ข้างมงครตคณาคนซึ่งอยู่ตบบริษเข้ามา ไพรซึ่งมาด้วยนั้นประมาณ
๕๐๐ ไพรชานาเกี้ยวเข้าถือหอกบ้าง คานหดาวบ้าง ชนหุดวง
กรมพระราชวังบวร ฯ กราบทูลแต่สมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ฯ ตรัสว่า
ถ้าผู้บุญมาจริงแล้วเราจะยกให้ กรมพระราชวังเด็ดย้อยบ้อมมหา
ไชย กรรมเถียรขึ้นข้างอยู่คนรอ มีพระบิณฑูรให้ตำรวจไป
พิเคราะห์ดูตัวให้แน่ ตำรวจจกดับมากกราบทูลว่ามีใช่เจ้าฟ้าอภัยทัต
จึงมีพระบิณฑูรให้วางปืนใหญ่ออกไปพร้อมกันทั้งแปดบอก พวก
กรรมเถียรก็แตกไปในเพดาค่า รุ่งเช้าจับตัวกรรมเถียรได้ในสวนดอก
ไม้วัดสี่พันเอาไปประหารชีวิตทีเดียว พรรคพวกทั้งนั้นเอาไปเป็นตะพุ่น ฯ

๑ ๑๖๕ ปีแม่เบญจศก สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระ
ประชวรเด็ดยอดวรรคต เมื่อได้ราชสมบัติพระชนม์ได้ ๕๑ อยู่ในราช
สมบัติ ๑๕ ปี ฯ

๑) สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช กรมพระราชวังบวรฯ ขึ้นเสวยราชสมบัติ
 สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชองค์ พระเชษฐาพระชนม์ได้ ๒๔ พระ
 วรดา พระอนุชาพระชนม์ได้ ๒๐ พระวรดา รับพระบัณฑูรทรงตั้ง
 พระองค์ แล้วให้จับเจ้ากรมขุนเสนาบดีวิรัช ว่าคบคิดกั๊กกับ
 อำมาตย์हतอพระรักษมณฑลเศียร เจ้าพระองค์ แยก } ว่าช่องสุ่ม
 ผู้คนคิดขบถมิได้ถวายเครื่องดำตราดูร ให้เอาไปประหารชีวิตทีเดียว
 ขึ้น อยู่มาอีกสองวันจับเจ้าพระขวัญ ให้เอาไปตำเรือโทษเดียว
 ณวัดโคกพญา ๗

๑) ตุลาคม ๑๐๖๗ ปีระกาตีปดศก พระเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราช
 ดำเนินขึ้นไปเมืองพระพิศณุโลก ถึงที่ประทับโพธิ์ทิมช้าง มี
 พระโองการตรัสว่า สมเด็จพระนารายณ์เป็นเจ้าเสด็จพระราชดำเนิน
 ขึ้นไปตีเมืองด่านช้าง สมเด็จพระมรดาทรงพระกรรมแก่ เสด็จ
 ขึ้นมาตั้งตั้งจวนใต้ต้นมะเดื่อประสูตกรู จึงให้สถาปนาพระวิหาร พระ
 อุโบสถ พระสถูป ที่จวนนั้น เสด็จขึ้นไปเมืองพระพิศณุโลกประทับ
 แรมอยู่ ๗ เวนเสด็จกลับลงมาพระนคร ๗

๑) ศุภมัศกศุกรีกษัตริย์ ๑๐๖๗ ปีจออัฐศก สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จ
 พระราชดำเนินขึ้นไปด้อมช้างคำบดยางคดองทอง ได้ช้างพดาย ๖ ศอก
 ๕ นิ้ว ได้ช้าง ๕ ศอกคืบ ๗๐ นิ้ว ได้ช้างพัง ๓๒๐ นิ้ว แล้ว

เสด็จกลับลงมาพระนคร มีพระโองการโปรดเกล้าฯ ให้ผู้กบฏหรือ
ทแถมตัวทหารจะเสด็จไปเอาเมืองหงษา ฯ

๑ ในปี่นั้นหม่อมเดโชกินเมืองนครจับปลัดฆ่าเสีย มีตราให้หาก
มิได้เข้ามา จึงยกทัพออกไปจะจับหม่อมเดโช ๆ จับคนขึ้นหน้าที่เชิง
เทินค้อรบพุ่งเปนสามารถ พระไกรพดแล่นอยู่ในเมืองเปนใจด้วยทัพ
หุดวง ให้คนหนีจากหน้าที่เชิงเทิน กองทัพจึงเข้าเมืองได้ หม่อม
เดโชหนีไปได้ กองทัพยกกลับมา ฯ

๑ ตุลาคม ๑๐๗๐ ปีชวดดัมฤทธิศก ให้สถาปนาพระมณฑปพระ
พุทธบาท ฯ

๑ ตุลาคม ๑๐๗๗ ปีมีแมดปีศก เสด็จขึ้นไปฉลองพระพุทธบาท
๗ เวนทรงพระประสูติ เสด็จทรงพระที่นั่งสุวรรณราเชนทร์เสด็จลง
มาถึงกรุง ขึ้นพระที่นั่งบรรยงกิริติศาสน์ได้ ๗ เวนประสูติหนักดัง
แปดงตั้งถาตงมาพระที่นั่งสุริยาอมรินทร์เพดาเข้า พระชนม์ ๒๗ พระ
วธา เปนกรมพระราชวังบวร ฯ อยู่ ๑๕ ปี ได้ด้วยราชดัมบัติ
๗ ปี พระชนม์ได้ ๔๒ พระวธาเสด็จสวรรคต ฯ

๑ ดัมเด็จพระเจ้าตากเรือทรงตั้งพระองค์ แต่งพระบรมศพถวายพระ
เพลิงพระราชบิดาเสด็จ ดัมเด็จพระเจ้าตากเรือพระเชษฐาธิราชพระ
ชนม์ ๒๔ ขึ้นเปนกรมพระราชวังบวร ฯ อยู่ ๗ ปี ฯ

๑ เสด็จทรงนามพระรามาชิบตี แดกนักพระอินทร์เข้ามาแดกรุง

กัมพูชา ทรงพระกรุณาให้ออกไปรับ ปดุงคำหนักให้อยู่ตำบลวัด
ค้างคาว ฯ

๑ ศักราช ๓๐๘๐ ปีจอต้มฤทธิศก อธิบดีบาศตงยอดวัดมณฑลพิตร
ใหม่เครื่องไม้ตงมาจนผนัง ๗ วันจึงดับ พระดอพระประธานหัก ฯ

๑ ศักราช ๓๐๘๓ ปีกุญเอกศก ทรงพระกรุณาให้เกณฑ์กองทัพ
เรือพล ๕๐๐๐ ทักษกคน ๕๐๐๐ ให้พญาจักรบ้านโรงฆ้องเปนแม่
ทัพบก พญาโกษาจันเปนแม่ทัพเรือกำปั่นดองดำ ยกออกไปรบ
ญวนตแวกต์แตกเข้ามา ฯ

๑ ศุภมัศดุศักราช ๓๐๘๔ ปีชวดจัตวาศก ทรงพระราชาศรัทธาให้
บูรณพระเจดีย์พระอุโบสถวัดมณฑลพิตรให้กว้างให้ยาวออกกว่าเก่า ฯ

๑ ดุศักราช ๓๐๘๘ ปีมแมนพศก ทรงพระประชวรชิวหา ใน
ปีนั้นสมเด็จพระอนุชาธิราชเจ้ากรมพระราชวังบวร ฯ เสด็จออกไป
ทรงผนวชนวัดกุฎีดาว ส้มเด็จพระเจ้าตากเจ้าฟ้าอภัย กรม
นายบุญมีราชวังเมืองกรมช้างพระราชวังบวร ฯ ว่า ตัวไรมีฝูง นาย
บุญมีราชวังเมืองกราบทูลว่า ช้างพตายดระดงดาร์ ช้างพตายแก้ว
พตายรดกตั้ง รับวงพาดแดนชนเถื่อน รับตั้งให้เอาช้างดามช้างไป
พระราชวังหลวง แล้วตั้งว่าช้างมาซึ่งอยู่วังน่านนี้ อย่าให้ตะพุ่น
จ่ายหญ้าให้ หตวงมณฑลเกียรติบาท หตวงกตาโหมเปนโทษครั้งปลง
ศพระอาจารย์วัดคูหา เข้าไปกราบทูลพระกรุณาให้เอามาไว้ในพระ
ราชวังหลวง จึงมีพระราชโองการให้ไปต่อว่าขุนหตวงกรมพระราช

ด้งบวร ๆ ก็ยอมถวาย จึ่งทรงพระกรุณาเอาหดวงมณเฑียรบาดได้
 ที่พระบำเรอภักดี หดวงกตาใหม่เป้นที่หมั้นไวยวรนารถ ด้องคนนี้
 พิศทุตยุงพระเจ้าอยู่หัว แต่สมเด็จพระเจ้าท้าวเจ้าฟ้าอภัย ว่าถ้า
 หาหดวงจำแด่น ชุนชำนาญ นายชิตภูบาลมิได้ การดำริห์ดังใด
 ก็จะได้ดวก ๓

หมดฉบับเพียงเท่านี้

สำนักหอสมุด

ปฐมวชิ

๑ จะขอก้าวถึงความประวัติดังต่อไปนี้ต่าง ๆ ในโลกนี้ จนถึง
กาลเมื่อตะโกลนดังไปยังปรโลกย์ ของพระองค์ท่านซึ่งเป็นบุรพ
บุรุษในพระบรมราชวงศ์อนันตังเป็นชั้นต้น คือสมเด็จพระบรมมหา
ไปยกาธิบดี แต่สมเด็จพระไปยกาใหญ่ แต่สมเด็จพระไปยกาน้อย
๓ พระองค์ แต่ชั้นสองคือ พระเอวรด พระธิดา ของสมเด็จพระ
บรมมหาไปยกาธิบดีทั้ง ๗ พระองค์ ดังออกพระนามมาแต่ก่อน ตาม
กำหนดประวัติเวดาของพระองค์นั้น ๆ เรียงไปในลำดับโดยดังเขป
เพื่อจะให้ผู้อ่านผู้ฟังได้ศคิปลงพระไตรลักษณบัญญัติ ปดงเห็นอนิจจ
ลักษณ ทุกขลักษณ อนัตตลักษณ เพราะได้ดัดบับเรื่องนี้จะได้ ไม่
ปราศจากประโยชน์ในทางภาวนามัยกุศล ซึ่งเป็นกุศลโตบายอันใหญ่
อันงามกว่ากุศลอื่น ๆ

๑ สมเด็จพระบรมมหาไปยกาธิบดีนั้น ทราบแต่ว่าได้ดำรงพระ
ชนมายุแต่ศุขสมบัติครอบครองดีใหญ่ และมีอำนาจในราชกิจดังกล่าว
แต่อยู่ต้นกาลนาน จนตลอดเวดาพม่าซ้าศึกเข้าด้อมกรุงเทพทวาร
วดีศรีอยุธยา ในคราวที่กรุงจะแตกทำตายนั้น ๆ

๑) ดมเด็จพระไปยิกาพระองค์ใหญ่^๕ ได้มีพระเขารด์ พระชิตา
 ๕ พระองค์^๕ ก็นั้นพระชนม์^๕ดองไปโดยนัยที่กล่าวมาแล้ว แต่เมื่อ
 ดั้นพระชนม์^๕ พระชนมายุเท่าไรไม่ทราบถนัด พระไปยิกาพระ
 องค์น้อย ได้รับปรนิบัติสมเด็จพระบรมมหาไปยกาธิบดีในทั้นนั้นต่อมา
 ได้ประสูตพระชิตาพระองค์หนึ่งแล้ว จะดั้นพระชนม์เมื่อใดก็หาได้
 ความเปนแน่ไม่ ได้ความเปนแน่แต่ว่า เมื่อเวตพม่าเข้าด้อมกรุง
 เทพทวารวดีศรีอยุธยาเวตที่ดั้นนั้น ดมเด็จพระบรมมหาไปยกา
 ธิบดมีพระดำริที่จะออกจากกรุงเทพทวารวดีศรีอยุธยา หดกั้น
 ซ้ำคักไปอยู่ให้ห่างไกล จะชักชวนพระเขารด์พระชิตาทังปวงตามเดด็จ
 ไปด้วยพร้อมกัน พระเขารด์พระชิตาทัง ๖ พระองค์ที่ทรงพระเจริญ
 แล้วนั้น ได้แยกย้ายไปตั้งดุกุดอื่น มีพระบุตร พระบุตรี้ เกี้ยว
 ซ้องเปนห่วงใยพิวพันมากมาย จะรวบรวมมาพร้อมเพรียงกันแล้ว
 คุมเปนพวกใหญ่ออกไปโดยงายหาได้ไม่ เมื่อได้ชองจึงได้พาแต่พระ
 กุมารพระองค์น้อยกับหญิงบาทบริจาริก ซึ่งเป็นหม่อมมารดาของพระ
 กุมารนั้นไปเอาไครยอยู่ณเมืองพระพิศณุโลก ได้ทรงปรนิบัติแต่เจ้า
 เมืองพระพิศณุโลก ซึ่งทราบไปว่ากรุงเทพทวารวดีศรีอยุธยาอยู่
 ในเนื้อมือพม่าซ้ำคักแล้ว ก็ถ้ออำนาจดงคนเปนเจ้าแผ่นดินใหญ่ชั้นใน
 เวदानั้น ได้ที่ดมขุนนายกอรคมหาเสนาธิบดี ๗

๑) เจ้าเมืองพระพิศณุโลกนั้นมีจิตรกำเรบ บังคับให้ทอดโฉนดบาด
 หมายอ้างบังคับของคนเรียกว่า พระราชโองการ โดยไม่มีมีการพิชิต

ราชานิกะก อยู่ได้ ๗ วัน ก็ถึงแก่พิราโตย ก็เมื่อเจ้าเมืองพระ
 พิศณุโลกถึงแก่พิราโตยแล้ว องค์สมเด็จพระไปยกาธิบดีจะทรงปรินิ
 บัติอยู่ประการใด ความไม่ทราบหนัก ทราบแต่ว่าภายหลังทรง
 พระประชวรแล้วเสด็จสวรรคตอยู่ในเมืองพระพิศณุโลก เมื่อเวดา
 กรุงเทพทวารวดีศรีอยุธยาแตกทำลายแล้วมิได้นาน กำนั่งการบ้าน
 เมืองยังเปนจตุราชตอยู่ นั้น จึงพระโอรส คือ กรมหลวงจักรเจษฎา
 กับหม่อมมารดาซึ่งตามเสด็จไปด้วยนั้น ได้มีความกตัญญูทระเวท
 ได้จัดการถวายพระเพลิงตามกำดั่งที่จะทำได้แล้ว ได้เชิญพระบรมอัฐิ
 กับพระมหาสังข์อัฐราวัญ ซึ่งเป็นของสำหรับตั้งกูดสืบมาแต่ก่อนเปน
 สำคัญคืบนำกดับลงมาแล้ว ได้ทุกเกล้า ๆ ถวายแต่พระบาทสมเด็จพระ
 พระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกย์ เมื่อครั้งเสด็จอยู่วังบ้านหลวงในกรุงธนบุรี
 เมื่อแผ่นดินเจ้ากรุงธนบุรีนั้น เปนความชอบอันยิ่งใหญ่ของกรมหลวง
 จักรเจษฎา แต่คุณมาซึ่งเป็นหม่อมมารดาน้อย ครั้นเมื่อพระบาท
 สมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกย์ ได้เสด็จเถลิงถวัลยราชสมบัติบรม
 ราชานิกะกแล้ว จึงได้เชิญพระบรมอัฐิสมเด็จพระบรมชนกนารถนั้น
 ได้พระโกษฐทองคำประดับด้วยพลอยทับทิม ตั้งประดิษฐานในหอ
 พระที่นั่งมัสการในพระบรมมหาราชวัง สำหรับทรงตั้งการบูชาทุกค่ำ
 เข้ามิได้ขาด แต่สำหรับให้พระราชวงษานุวงษ์แต่ข้าทูลลอองธุลีพระ
 บาท ได้กราบถวายบังคมในวันถือน้ำพระพิพัฒน์สัตยาแทนธรรมเนียม
 เดิม ซึ่งเป็นโบราณจารีตมีเนียมให้คำนับพระเชษฐบิดร ซึ่งเป็นพระ

ราชปฏิมากรรูปของสมเด็จพระเจ้ารามาชิตีเป็นปฐม คือพระองค์ซึ่ง
ตั้งร่างกรุงเทพทวาราวดีศรีอยุธยามหานครแต่ก่อนนั้น ได้เป็นที่นมัส
การของพระเจ้าแผ่นดิน แต่เป็นที่ถวายเป็นมงคลของพระราชวงษานุวงศ์
แต่ข้าราชการในวันถือน้ำพระพิพัฒน์สัตยาในพระนครนั้นสืบ ๆ มา จน
สิ้นแผ่นดินกรุงเทพทวาราวดีศรีอยุธยา

๑) กล่าวด้วยประวัติของท่านซึ่งเป็นบุรพบุรุษชั้นต้นแต่ท่าน ๆ
๒) กรมสมเด็จพระเทพสุดาวดีนั้น กับทั้งพระภักดา พระโอรส
พระบุตร เมื่อกรุงเทพทวาราวดีศรีอยุธยายังไม่แตกทำลาย จะ
ตั้งอยู่ตำบลใดไม่ทราบแน่ ทราบแต่ว่าพระภักดาของท่านพระองค์
นั้นมีนามว่าหม่อมเต็ม ได้รับบรรดาศักดิ์ในราชการแผ่นดิน เป็นที่
พระอินทรรักษา เจ้ากรมพระตำรวจใหญ่ซ้ายฝ่ายพระบวรราชวัง ได้
ประสูติพระโอรส ๓ พระธิดา ๑ ซึ่งออกพระนามมาแต่ก่อนแต่กรุง
เทพทวาราวดีศรีอยุธยายังไม่แตกทำลาย ก็ฝ่ายพระภักดานั้นจะถึงแก่
พิราโดยเมื่อใดไม่ทราบแน่ เป็นแต่เมื่อครั้งแผ่นดินกรุงธนบุรีไม่มี
แล้ว มีแต่กรมสมเด็จพระเทพสุดาวดี กับพระโอรสพระธิดาทัง ๔
เสด็จมาประทับตั้งอยู่ที่ตำบลสวนมังคุด ซึ่งบัดนี้เป็นที่วังเก่าของเจ้าฟ้า
กรมขุนอิศราธิราช ซึ่งกรมหมื่นเทพานุรักษ์ แต่หม่อมเจ้าในกรม
ขุนอิศราธิราชยังครอบครองอยู่นั้น แต่เวลานั้นเรียกว่าบ้านขุนตาม
นามสถานที่แต่โบราณมา ๆ

๑ กรมสมเด็จพระเทพสุดาวดีได้ถวายพระโอรสพระธิดา ให้ทำราชการฝ่ายหน้าฝ่ายในในแผ่นดินเจ้ากรุงธนบุรี แต่ได้ฟังพระบรมมหาราชวัง ในแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกย์ แดพระเจ้าอยู่หัวกรมพระราชวัง ซึ่งได้ทำราชการในตำแหน่งมีอำนาจใหญ่ในเวลานั้นด้วย จึงได้คุ้นเคยเฝ้าหาในเจ้ากรุงธนบุรีเนื่อง ๆ ๓

๑ กรมสมเด็จพระศรีสุदारักษนิหน เมื่อครั้งกรุงเทพทวารวดีศรีอยุธยา ได้พระภักดาเป็นบุตรที่ ๔ ของมหาเศรษฐีซึ่งเป็นผู้ตั้งชื่อวงศ์ลงมาแต่มหาเสนาบดีเมืองปักกิ่ง แต่ครั้งแผ่นดินเจ้าปักกิ่งเม่งไท้ โจ้ ซึ่งเป็นพระเจ้าปักกิ่งที่สุดในวงศ์หมิง ครั้นพระเจ้าปักกิ่งเม่งไท้ โจ้เสียเมืองแก่พวกตาดแล้ว ท่านเสนาบดีนั้นกับเสนาบดีอื่นหลายนาย ไม่ยอมตัดผมมวยไว้หางเปียตามพวกตาด จึงได้หนีออกจากแผ่นดินจีนมาอยู่ในแผ่นดินญวนบ้าง แผ่นดินไทยบ้าง ตั้งตั้งถูกต่อมาเป็นจีนอย่างเก่า ไม่ได้ไว้หางเปีย ๓

๑ พระภักดาในกรมสมเด็จพระศรีสุदारักษนิหน มีนามว่าเจ้าชวิงเงิน มีพี่หญิงชื่อท่านนวด ๓ ท่านเอียง ๓ มีพี่ชายชื่อเจ้าชวิงทอง ๑ ได้ตั้งนิเวศฐานอยู่ตำบลถนนตาด เป็นพานิชใหญ่ ชาวกรุงเก่าเรียกว่า เศรษฐีถนนตาดในกรุงเทพทวารวดีศรีอยุธยามหานคร พระมารดาของพระภักดาในกรมสมเด็จพระศรีสุदारักษนิหน เป็นน้องร่วมมารดาภิภรรยาเจ้าพระยาชำนาญบริรักษ์ ว่าที่โกษาธิบดีในแผ่นดิน

พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาจักรีบรมราชูปถัมภ์
 บริรักษ์ ซึ่งเปนข้าของพระภักดาในกรมสมเด็จพระศรีสุริเยศ
 มีบุตรกับเจ้าพระยาชำนาญบริรักษ์ผู้หนึ่งชื่อนายฤทธิ นายฤทธิเมื่อ
 เปนหนุ่มเจริญแล้ว เจ้าพระยาชำนาญบริรักษ์ผู้บิดาได้ตั้งชื่อให้
 บุรุษนั้น เปนบุตรพระยาวิชิตณรงค์เจ้ากรมเชนทองซ้ายมาให้เป็น
 ภรรยา ได้แต่งงานอาวาทวิวาหมงคลกัน พระยาวิชิตณรงค์
 เปนพี่ชายร่วมบิดามารดากับเจ้าพระยาณรงค์ศรีธรรมราช ซึ่งได้สำเร็จ
 ราชการเมืองนครศรีธรรมราช อยู่ตลอดเวลาดากรุงเทพทวารวดีศรี
 อโยธยา ครั้นกรุงเทพทวารวดีศรีอยุธยาแตกทำตายเสียแล้วได้
 ตั้งตนเป็นเจ้านั้น ๗

๑ กรมสมเด็จพระศรีสุริเยศ เมื่อกรุงเทพทวารวดีศรีอยุธยา
 ยังไม่แตกทำตาย ได้มีพระโอรส ๒ พระธิดา ๓ ซึ่งออกพระนามใน
 ช้างต้นแล้วนั้น ครั้นเมื่อมีบุญนพศก จุติศักราช ๑๑๒๘ พระพุทธ
 ดำรงกาล ๒๓๓๐ พรรษา พวกพม่าเข้าศึกเข้ารุกรานทำตายต่างกรุง
 เทพทวารวดีศรีอยุธยาเสียได้ ชาวพระนครทั้งปวงซึ่งมีครอบครัว
 ดังกูตต่าง ๆ พวกนั้นแตกแยกย้ายกระจายกระจัดหนีไป ครั้นกรม
 สมเด็จพระศรีสุริเยศ ทรงพระครรภ์อยู่ได้ ๔ เดือนเศษแล้ว พร้อม
 กันกับพระภักดาภิเศกตามเสด็จสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกย์
 ออกไปอาศัยอยู่ด้วย ในนิเวศฐานที่เดิมของสมเด็จพระอมรินทรา
 มาศย์ ณตำบลอัมพวาพาทิรอุทยานประเทศ ครั้นถึงวันกาพย์

คฤหัสถ์ต้องนับเบ็องนำแต่ไปสู่วชิรกรรม มีอาทิตยวารเป็นกำหนด
จึงได้ประสูติพระธิดาพระองค์หนึ่ง ซึ่งได้นับโดยดำดิมว่าเป็นที่ ๔ คือ
สมเด็จพระศรีสุริเยนทรามาคย์ ฯ

๑ ครั้งนั้นเจ้าคุณชัโป ผู้เป็นพระน้องนางของสมเด็จพระอมรินทรา
มาคย์ ได้รับอุปถัมภ์บำรุงเลี้ยง เป็นเหตุให้สมเด็จพระศรีสุริเยนทรา
มาคย์ได้ทรงนับถือว่า เป็นพระมารดาเลี้ยงมา ครั้นเมื่อแผ่นดินกรุง
ธนบุรีตั้งขึ้นแล้ว พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกย์เสด็จเข้ามา
ประสูติในราชการ กรมสมเด็จพระศรีสุริยารักษ์กับพระภักดีดาแดพระ
(ฉบับตก) ก็ได้ตามเสด็จเข้ามาตั้งนิवासในบ้านเรือนโรงแพอยู่ที่
ตำบลกระฎี่จีน ทนบกดินเป็นพระวิหารแด่หอไตรวัดกัลยาณมิตร แพ
ดอยลงในคลองแม่น้ำใหญ่ตรงวัดโมฬีโลกย์ข้ามไปข้างใต้ ฯ

๑ แต่กรมหลวงเทพหริรักษ์ ซึ่งเป็นพระโอรสใหญ่ของกรมสมเด็จพระ
ศรีสุริยารักษ์นั้น เมื่อเวตากรุงเทพทวาราวดีศรีอยุธยาแตกทำ
ตายนั้น ทรงผนวชเป็นสามเณรตามพระอาจารย์ไปทางอื่น ได้ดา
ผนวชกลับมาตั้งถ้ำ เมื่อมาตั้งอยู่ในตำบลนี้ แ

๑ ฝ่ายนายฤทธิบุตรเจ้าพระยาชำนาญบริรักษ์ เมื่ออยู่กับหม่อม
บุณนาคภรรยาบุตรหญิงชื่อนม่อมอำพัน ครั้นเมื่อกรุงเทพทวาราวดี
ศรีอยุธยาแตกทำตายแล้ว พากันพาภรรยาหนีไปเมืองนครศรีธรรม
ราช เขาพึ่งเอาไครยเจ้าพระยานครศรีธรรมราช ตั้งบ้านเรือน
อยู่ตำบลบ้านด้ามอยู่ เห็นเมืองนครศรีธรรมราชขึ้นมาประมาณทาง

๓๐๐ เด่น ครึ่งนหน้าพระยานครศรีธรรมราช เมื่อจะตั้งตัวเป็นเจ้า
 ได้ไปศึกษาขนบธรรมเนียมต่าง ๆ กับนายฤทธิพิรุฒานเซย เพราะนาย
 ฤทธิพิรุฒานเซยท่านเด่นาบดีผู้ใหญ่เข้าใจมาก ในขนบธรรมเนียมมราช
 การแผ่นดิน เจ้าพระยานครศรีธรรมราชมีความยินดีต่ออดีคิปัญญา
 ความคิดอ่านของนายฤทธิพิรุฒานเซย เมื่อตั้งตนเป็นเจ้าแผ่นดินชนแคว
 จึงตั้งนายฤทธิพิรุฒานเซยให้เป็นกรมพระราชวัง เรียกว่าวังหน้าเมืองนครศรีธรรม
 ราช ท่านขุนนางเรียกว่าเจ้าครอกข้างใน หม่อมเจ้าอำพันนพ
 พระองค์เจ้าอำพัน กิตติพิพนทรามาถึงพระภักดีดาของกรมส้มเต้จ
 พระศรีสุदारักษ์ จึงมีความดำริไม่เห็นชอบด้วยนายฤทธิพิรุฒานเซย
 ซึ่งเป็นหลานเซยเจ้านครศรีธรรมราช มิใช่ญาติอันสนิทเข้าไปรับที่
 ตำแหน่งใหญ่ นานไปภายหน้าเห็นว่าไทยจะบังเกิดมี อนึ่งครึ่งน
 ก็ได้ทราบความประสงค์ของเจ้ากรุงธนบุรีว่า จะยกกองทัพออกไปตี
 ปรวบปรวมเมืองนครศรีธรรมราชสักเวดาหนึ่ง เมื่อว่างราชการทัพ
 รบกับพม่า ก็คิดว่าถ้าเป็นอย่างนั้นจริง นายฤทธิพิรุฒานเซยจะพดอยตายด้วย
 เจ้านครศรีธรรมราช มีความปรารถนาจะออกไปดองใจนายฤทธิพิรุฒานเซย
 ซึ่งเป็นวังหน้าเมืองนครศรีธรรมราชนั้น ยังจะนับถือว่าเป็นญาติอยู่ฤ
 หาไม่ ถ้านับถือรับรองดี ก็จะทำกตเวทิตาให้สติเสียให้รักษาตัว
 ด้วยเหตุนี้พระภักดีดาในกรมส้มเต้จพระศรีสุदारักษ์ ได้มอบถิ่นฐาน
 บ้านเรือนทาสกรรมกรทั้งปวง ให้กรมหลวงเทพหิรัญซึ่งเป็นบุตร
 ผู้ใหญ่อยู่รักษา แคว้นกรมส้มเต้จพระศรีสุदारักษ์กับพระบิดาใหญ่

น้อยต้องพระองค์ กับชายหญิงต้องด้ามคนตงเรือทเดแต่่นต้องลงไป
เมืองนครศรีธรรมราช ในฤตมว่าวปดายบี่ชวดตัมฤทชิศก จุด
ศักราช ๑๓๓๐ ครั้นไปถึงแล้วก็นไปเมืองนครศรีธรรมราช หนึ่ง
อยู่ทริมทางเมือวงนำเมืองนครจะมีที่ไป ครั้นเมื่อเสด็จยวงนำเมือง
นครมาไถด้ ก็กระแอมไไให้ตั้งยงเปนด้าคณู วงนำเมืองนครได้
เห็นแล้วก็มีความยินดี ดงจากเสด็จออกมารับแล้วปราได้โดยนั
ญาติ แล้วพาไปท้อยพร้อมกบดัมเต็จพระศรีสุดารักษ์ แดพระชิตา
ต้องพระองค์ ครองนวงนำเมืองนครชวจะให้อยู่ด้วย แดว่าจะพา
ไปให้เฝ้าเจ้านครศรีธรรมราช พระภักดาในกรมดัมเต็จพระศรีสุดา
รักษ์ไม่เห็นด้วย ไม่ยอมเข้าไปหาเจ้านครศรีธรรมราช แดไม่ยอม
อยู่ด้วย ขอให้บิตความเด็ย แล้วได้ให้ตติตังคิดไปนัทุกประการ
วงนำเมืองนครก็เห็นชอบด้วย ได้รับว่าภายหลังจะค้อยคิดอ่านเอาตัว
ออกหากให้พันไภยตามความคิดนั ครองนชวเมืองนครศรีธรรม
ราช บางพวกกระซิบกระซาบเด่าๆกันว่า ผู้ซึ่งออกไปจากกรุง
ชนบุรีนั เปนผู้อาด้าเจ้ากรุงชนบุรีไปเกดยกต้อมวงนำเมืองนครศรี
ธรรมราชให้เปนได้ ศั ก ๗

๑ ด้วยเหตุที่ กรมดัมเต็จพระศรีสุดารักษ์ กับพระภักดา มีความต้ง
รับตาววงนำเมืองนครศรีธรรมราช กตบเข้ามากรุงชนบุรีในฤตม
ด้าเกาปดายบี่ชวดตัมฤทชิศกกับบี่นตุงอกศกต่อกัน ครองนเจ้ากรุง
ชนบุรีทราบว้า พระภักดาชองกรมดัมเต็จพระศรีสุดารักษ์ออกไปเมือง

นครศรีธรรมราชกดับเข้ามาถึงใหม่ ก็ให้มผู้รับสั่งไปหา มาซักไซ้ไต่
 ถามข้อราชการ ก็ได้มาให้การว่าเปนแต่ยากจนก็หาถึงของแผ่นดิน
 ค้าขาย แต่ได้ให้การข่าวบ้านเมืองแต่ตามเห็นเด็กน้อย โดยด่มควร
 ความซึ่งว่าได้ ไปพบวงษ์นำเมืองนครศรีธรรมราชนั้นไม่ให้การ เจ้า
 กรุงธนบุรีจึงดำริห์ไว้ว่าเมื่อใดว่างราชการทัพกับพม่า จะได้ยกทัพ
 ไปเมืองนครศรีธรรมราช จะให้พระภักดีตากกรมส้มเต๋จพระศรีสุदारักษ์
 เปนผู้นำทัพนำทาง ฝ่ายพระภักดีตากกรมส้มเต๋จพระศรีสุदारักษ์ไม่
 ปราณจะอาสาเจ้ากรุงธนบุรีดังนี้ จึงบอกบ่ด้วยว่าเปนน้อยเดี้ยก่อน
 แต่เริ่มการทัพเมืองนครศรีธรรมราช ด้วยเหตุนี้จึงไม่ได้ทำราชการ
 เปนตำแหน่งใดในแผ่นดินนั้นเลย ๗

๑ กรมส้มเต๋จพระศรีสุदारักษ์ ในแผ่นดินกรุงธนบุรีได้ประสูติพระ
 โอรสอีกสองพระองค์ซึ่งออกพระนามมาข้างหลังแต่นั้น ในปีชาติโทศก
 จุศศักราช ๑๑๓๒ พระองค์หนึ่ง บีมเสงเบญจศก จุศศักราช ๑๑๓๕
 พระองค์หนึ่ง พระภักดีตากกรมส้มเต๋จพระศรีสุदारักษ์กตั้งพระชนม์เดี้ย
 แต่ในเวตาเปนกต่างแผ่นดินกรุงธนบุรี ครั้นเมื่อพระบาทสมเด็จพระ
 พุทธยอดฟ้าจุฬาโลกย์ ได้เสด็จเถลิงถวัลยราชสมบัติบรมราชาภิเศก
 แล้ว กรมส้มเต๋จพระเทพสุดาวดี กรมส้มเต๋จพระศรีสุदारักษ์ ทั้ง
 สองพระองค์ก็ได้ตามเสด็จเข้ามาอยู่ในพระบรมมหาราชวัง กรม
 ส้มเต๋จพระเทพสุดาวดีมีพระตำหนักอยู่ข้างหลังพระมหามณเฑียร เรียก
 ว่าพระตำหนักใหญ่ ได้ว่าราชการเปนใหญ่ทั่วไปแทบทุกอย่าง แต่

ว่ากรวิเศษใน พระคลังเงิน พระคลังทอง แด่สิ่งของต่าง ๆ
ในพระราชวังชั้นในทั้งนั้น ฯ

๑ กรมสมเด็จพระศรีสุริยราชกุมาร มีพระตำหนักอยู่เบื้องหลังหมู่
พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท แด่พระวิมานรัตยา เรียกว่าพระตำหนัก
แดง ได้ทรงราชการทรงกำกับเครื่องใหญ่ในโรงวิเศษชั้น แด่การสดับ
แต่อื่น ๆ เป็นหลายอย่าง กรมสมเด็จพระเทพสุดาวดีแด่กรมสมเด็จพระ
ศรีสุริยราชกุมารทั้งสองพระองค์นั้น ได้เสด็จดำรงทรงพระชนม์อยู่มานาน
ในแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกย์ถึง ๑๕ ปี ครั้น
ถึงปีมะแมเอกศกจุลศักราช ๑๑๖๑ ทั้งสองพระองค์นั้นทรงพระประชวร
พระโรคชรา กรมสมเด็จพระศรีสุริยราชกุมารพระชนมายุ ๖๐ ปีเศษยังไม่ถึง
๗๐ เสด็จทิวงคตดังก่อน ด่วงไปได้ ๓ เดือนเศษ กรม
สมเด็จพระเทพสุดาวดีมีพระชนมายุได้ ๗๐ ปีเศษ ไม่ถึง ๘๐ เสด็จ
ทิวงคต พระศพได้ไว้บนพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาทด้วยกัน ได้
ถวายพระเพลิงพร้อมกัน ฯ

๑ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกย์นั้น เมื่อครั้งกรุงเทพ
ทวารวดีศรีอยุธยาหาได้ทำราชการในหลวงไม่ เพราะเสด็จไปอยู่
กับสมเด็จพระอมรินทราบรมราชินีตามตอัมพวา โดยนัยที่กล่าวมาแต่
แต่หลัง เปนแต่เข้าแอบอิงอาศัยรมมีตั้งกัอยู่ในพระองค์เจ้าอาทิตย์
ซึ่งเป็นพระเจ้าหลานเธอ ในพระบาทสมเด็จพระบรมชนกรมวิกรม
จักราช เปนเอารัดของกรมพระราชวังในแผ่นดินนั้น ครั้นเมื่อแผ่นดิน

ตรียามรินทรได้เป็นพระองค์เจ้า โปรตปรานในพระเจ้าแผ่นดิน มี
 ผู้นิยมนับถือมาก ครั้นมาถึงแผ่นดินกรุงธนบุรีได้ทรงทำราชการใน
 ตำแหน่งเป็นพระราชวรินทร์ เจ้ากรมพระตำรวจนอกขวา แด้วเดือน
 ที่เป็นพระยาอนุชิตชาญไชย^๑ แด้วเดือนที่ต่อขึ้นไป เป็นเจ้า^๒พระยา
 ยมราชเสนาบดีในกรมพระนครบาลแล้ว จึงได้เดือนที่เป็นเจ้าพระยา
 จักร์ศรีอภัยราชเสนาบดี^๓ ได้เป็นแม่ทัพทำการสงครามกับ
 พม่าแต่เขมรแต่ลาว มีความชอบได้ราชการมากหลายครั้ง ภาย
 หลังจึงได้เดือนที่เป็นสมเด็จพระยาพระมหากระษัตริศศึก พิภพ
 มหิมา ทูคนครวระอาเทศ ด้รพเทเวศร์านุรักษ์ เอกอรรคมหา
 มุติกา กรุงเทพธนบุรีศรีอยุธยา มหาคิตกภาพ นพรัตนราชธานี
 บุรรมย์ อุดมราชมหาสถาน อวตารสถิตย์ บพิตรพิไชย อภัย
 พริยปรากฏกรมพายุ ได้ทรงพระเสด็จยังจากันพระกอดด แต่มี่เครื่อง
 ทองต่าง ๆ เป็นเครื่องยศได้มอเจ้าต่างกรม เมื่อปีกุนญเอกศก จุศ
 ศักราช ๑๑๔๓ กรุงธนบุรีมีความต้องการจะต้องไปรบเมืองเวียงจันท

๑ ในพระราชพงษาวดารทุกฉบับว่า เป็นพระยาอภัยรัตนฤทธิ
 ดังได้ยว่าตรงนี้อาตักษณจะเขียนผิด แต่สร้อยชาญไชยนั้นน่าจะเขียน
 เพี้ยนไป เพราะในเวदानนไชว่า อนุชิตราชา ฟังมาเป็ดียนเป็น
 อนุชิตชาญไชย เมื่อรัชกาลที่ ๔

๒ ในพระราชพงษาวดารว่า เป็นพระยายมราช ส้มด้วยแบบ
 แผนในครั้งนั้น ดังได้ยว่าที่นี้จะเขียนเกินไป

แก่คนที่เจ้าเวียงจันทน์บุญดาร์ยกมาทำแกเมืองนครจำปาศักดิ์ ซึ่งมา
 ขึ้นแล้วแก่กรุงธนบุรี แต่เจ้าเวียงจันทน์บุญดาร์ไปขอกำลังพม่ามาช่วย
 ด้วยนั้น พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกย์ ซึ่งเป็นสมเด็จพระ
 เจ้าพระยาพระมหากระษัตริย์ศึกในเวลานั้น กับพระเจ้าอยู่หัวกรมพระ
 ราชวงศ์ในแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกย์ ซึ่งเป็น
 เจ้าพระยาสุรสีห์พิศณุวาธิราชในเวลานั้น ต้องยกพยุหโยธาขึ้นไป
 รบเมืองเวียงจันทน์มีไชยวานะตีเขาเมืองเวียงจันทน์ได้ ได้ชนนเดยแต่
 ดั่งของมาเป็นอันมาก ครั้งนั้นได้พระพุทธรูปปฏิมากรแก้วมณดีเขยว
 ที่เรียกว่าพระแก้วมรกต ซึ่งประดิษฐานอยู่ในวัดพระศรีรัตนศาสดา
 รามในกาลบัดนั้น ลงมายังกรุงธนบุรีด้วยนั้น เป็นเหตุมหัศจรรย์
 ดั่งนี้ เพราะพระแก้วพระองค์นี้ยังไม่มีผู้ใดในเมืองไทยไปได้มาตลอด
 เวลาแผ่นดินกรุงเทพทวารวดีศรีอยุธยา แต่แผ่นดินเมืองเหนือซึ่ง
 ถ่วงแต้วมาหลายร้อยปี ๗

๑ ครั้นเมื่อปีฉลูตรีศก จุลศักราช ๑๑๔๓ แผ่นดินเมืองเขมรซึ่ง
 มาชนกรุงธนบุรีอยู่แต่ก่อนหน้ากำเริบ พระยาพระเชมรตุกษัตริย์เจ้าพระ
 องค์คราม ซึ่งเป็นสมเด็จพระรามธิบดีเจ้ากรุงกัมพูชาฆ่าเสียแล้วแข
 เมืองกระเคื่องกระตังไป เพราะฉะนั้นพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้า
 จุฬาโลกย์ ซึ่งเป็นสมเด็จพระเจ้าพระยาพระมหากระษัตริย์ศึกในเวลานั้น
 กับพระเจ้าอยู่หัวกรมพระราชวงศ์ ในแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระพุทธ
 ยอดฟ้าจุฬาโลกย์ ซึ่งเป็นเจ้าพระยาสุรสีห์พิศณุวาธิราชในเวลานั้น

ต้องยกพยุหโยธาออกไปยังการทัพ ทำสงครามปราบปรามพวกเขมร
อยู่ ฯ

๑ ฝ่ายเจ้ากรุงธนบุรี ตั้งแต่ได้พระพุทธรูปมากรแก้วมณีองค์หนึ่งมา
ถึงกรุงธนบุรีแล้ว ก็มีจิตกำเริบเคิบโตในอันใช้ที่ คือมีดีญา
วิปตาศ ว่าตนเป็นผู้มีบุญศักดิ์ใหญ่ เป็นพระโพธิสัตว์จะดำเริ่งพระ
พุทธรูปได้ตรัสเป็นพระชนะแก่मार เป็นองค์พระศรีอาริยมะตไตรยใน
กัณฐิ ก็คิดอย่างหนึ่งบ้าง ครัดอย่างหนึ่งบ้าง ทำไปต่าง ๆ บ้าง
จนถึงเป็นพระเจ้าแผ่นดินเดี่ยจริต ทำการผิด ๆ ไปให้แผ่นดินเป็น
จลาจล ร้อนรนทั่วไปทั้งไพร่แต่ผู้ดัดสมณพราหมณ์ชั เป็นการผิด
ใหญ่ยิ่งหตายอย่างหตายประการ ยิ่งกว่าการร้อนของแผ่นดินซึ่งเคยมี
มาแต่ก่อน พันที่จะว่าจะพรวณา จึงเกิดข้าศึกเข้ามาด้อมวงเจ้ากรุง
ธนบุรี ต้องยอมแพ้แก่ข้าศึก ขอแต่ชีวิตครอบครัวพวช ฝ่ายพวก
ข้าศึกเข้ารักษาแผ่นดินอยู่ก็รักษาไปไม่ได้ การบ้านเมืองในกรุงธนบุรี
ก็ปั่นป่วนวุ่นวายไปต่าง ๆ ครึ่งนกรมพระราชวังหลังซึ่งเป้นพระ
โอรสใหญ่ของกรมสมเด็จพระเทพสุภาวดี เวदानนเป็นที่เจ้าพระยา
นครราชดีมา ได้ยกพวกพดเข้ามาปราบปรามเดียนหนามแผ่นดินรักษา
กรุงธนบุรีไว้ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกย์ เมื่อได้
ทราบเหตุนี้ไปแล้ว ก็ยกกองทัพเดด็จกดับเข้ามากรุงธนบุรี ครึ่ง
นั้นผู้มบเนาศักดิ์ชางนำชางในทั้งปวง พร้อมทั้งดัดสมณพราหมณ์ชั
อาณาประชาราษฎร ก็มีความดีโมสรวโสมนัค พร้อมกันเชิญเดด็จ

จะดังแตกยาก เพราะฉนั้นจะขอกำหนดออกพระนามแต่พระองค์ที่ได้เป็น
ใหญ่ในตำแหน่งราชการปรากฏ แต่ไม่มีความผิดในราชการ ควร
นับถือว่าพระนามนั้นเป็นมงคล

พระราชเอารัดซึ่งได้เป็นเจ้าของกรมมีราชการ ได้บังคับอยู่ใน
แผ่นดินนั้น แต่แผ่นดินดำดึกมานานนี้ ที่ควรนับแต่ ๓๑ พระองค์ คือ
พระองค์เจ้าทัตติม เป็นกรมหมื่นอินทรพิพิธ ได้ว่ากรมพระศขบาด
แต่ภายหลังได้ว่ากรมแดงใหญ่ ๑ พระองค์เจ้าอภัยทัต เป็นกรม
หมื่นแล้ว เป็นกรมหลวงเทพพลภักดี เจ้าจอมมารดาเป็นพระสนม
เอกอู๋ บุตรพระยาจักรีเมืองนครศรีธรรมราช ครองเจ้าเมืองนนชิ่ง
ซึ่งตั้งตัวเป็นเจ้านั้น ได้ว่ากรมพระศขบาด แดการอื่น ๆ บ้าง
พระองค์หนึ่ง พระองค์เจ้าอรุโณไทย เป็นกรมหมื่นศักดิ์พิดเสด็จ
เจ้าจอมมารดาเป็นพระสนมเอก ได้เป็นเจ้าของในเวตาหนึ่ง เพราะ
เป็นบุตรเจ้าพระยาสุธรรมมนตรี พัด แต่มารดานั้นเป็นบุตรเจ้าพระยา
นครศรีธรรมราช ซึ่งตั้งตัวเป็นเจ้านคร ครองกรุงเทพทวารวดี
ศรีอยุธยาแตกทำลายแล้วใหม่นั้น แต่พระองค์เจ้าพระองค์นี้ได้เป็น
ใหญ่ เป็นอธิบดีว่าราชการกรมพระกระดาโหมแต่หัวเมืองปากใต้
ทั้งปวง ในแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ครั้น
ถึงแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ได้ตั้งเจดีย์เป็น
กรมพระราชวังบวรสถานมงคล

พระองค์เจ้าทับ เป็นกรมหมื่นจิตรภักดี ว่าราชการข้าง

ดีบหมื่น ๑

พระองค์เจ้าสุริยา เป็นกรมหมื่นแก้วเป็นกรมขุนแก้ว ภายหลัง
เลื่อนเป็นกรมพระรามอิศเรศ ๑ ได้ว่าการต่าง ๆ ไม่เป็นตำแหน่ง ว่า
ความรับผิดชอบ เป็นแม่กองทำการงานบ้าง

อีกพระองค์หนึ่ง คือพระองค์เจ้าวาศกร เจ้าจอมมารดาเป็น
พระสนมโท บุตรพระราชเศรษฐี ทรงพระผนวชมาแต่ยังทรง
พระเยาว์พระชนม์ได้ ๑๔ พรรษา เมื่อพระชนม์ครบ ๒๐ ได้อุปถัมภ์
เป็นพระภิกษุได้ ๔ พรรษา เป็นอธิบดีตั้งแต่นั้น ได้เลื่อนเป็นเจ้า
ต่างกรมมีพระนามว่า กรมหมื่นนุชิตชิโนรส ศรีสุคตชาติยวงษ์
พระองค์เป็นอัจฉริยมนุษย์บุรุษรัตนอันพิเศษ ทรงพระปรีชาฉลาด
รู้ในพระพุทธศาสตร์ แดราชาดาศรแบบอย่างโบราณราชประเพณีต่าง ๆ
แต่ได้เป็นอุปัชฌาย์เจ้าฟ้า พระองค์เจ้า หม่อมเจ้า ในพระบรม
ราชวงษ์มากมายพระองค์ ภายหลังเมื่อในแผ่นดินพระจุพนัน ได้
เลื่อนเป็นกรมสมเด็จพระปรมานุชิตชิโนรส ศรีสุคตชาติยวงษ์ ๑ มหา
ปาโมกข์ประธานอโรคยฆาตมหารถบพิตร เสด็จจัดถรณ์วัดพระเชตุพน
วิมลมังคลาราม

พระองค์เจ้าฉัตร ๑ เป็นกรมหมื่นสุนทรภักษ์ ได้ว่าราชการ
กรมพระนครบาล ในแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย

ครั้นแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ว่าราชการกรม
มหาดไทย กรมพระกระษัตริย์ เป็นที่ทรงปฤักษาราชการแผ่นดิน

พระองค์เจ้าดิรัยวงษ์ ๓ เป็นพระองค์เจ้าเคราะห์ร้าย ดบายบ้าง
ไม่ดบายบ้างแต่เดิมมา ครั้นถึงแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้า
เจ้าอยู่หัว ดมีคไปทำราชการในพระบวรราช ได้เป็นกรมหมื่นด้วดี
วิไชย ว่าราชการแทบทุกตำแหน่ง ครั้นมาในแผ่นดินประจุบัน
กตัตบตงมาทำราชการในพระบรมมหาราชวัง ได้เป็นกรมหลวงพิเศษ
ศรีด้วดี ศุขวิฒนวิไชย

พระองค์เจ้าคารากร เป็นกรมหมื่นศรีสุเทพ ว่าราชการกรม
ช่าง ๑๐ หมู่

พระองค์เจ้าดวงจักร ๓ ก็เป็นพระองค์เจ้าพระเคราะห์ร้าย
ดบายบ้างไม่ดบายบ้าง แต่แข็งแรงได้ราชการ ได้เป็นกรมหมื่นณรงค์
หริวิชัย ว่าราชการกรมช่างหล่อ

พระองค์เจ้าด้วดี ๓ เป็นกรมหมื่นไกรสรวิจิต ได้ว่าราชการ
คลังเดื่อหมวก คลังศุภรัต แดกรมตั้งฆกาวิ กรมธรรมการ

พระราชธิดาซึ่งควรจะกำหนดออกพระนามนั้นควรนับ ๘ พระองค์
๓ พระองค์เจ้านุ่ม เป็นผู้ใหญ่กว่าทุกพระองค์บรรดาซึ่งมี
พระชนมพรรษา อ่อนกว่าเจ้าฟ้ากรมหลวงเทพดัดตงมา เจ้าจอม
มารดาเป็นเจ้าจอมข้าหลวงเดิม เป็นญาติเจ้าพระยานครราชดีมาทอง

อิน พระองค์เจ้าพระองค์นี้ได้อำนาจการข้างใน ในแผ่นดินพระบาท
สมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย

๒ พระองค์เจ้าพัดกับพระองค์หนึ่ง เป็นกำพร้าไม่มีเจ้าจอม
มารดา พระราชทานมอบให้กรมสมเด็จพระศรีสุริยารักษ์ ทำนุ
บำรุง มีพระชนม์มัยนานได้เป็นพระบรมวงษ์เธอผู้ใหญ่ข้างใน ใน
แผ่นดินปัจจุบันนี้

๓ พระองค์เจ้าเกตุ ได้ทำราชการข้างใน ในแผ่นดินพระ
บาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย

๔ พระองค์เจ้าจงกต เป็นพระเชษฐภคินีของกรมหมื่นสุรินท
รักษ์ ร่วมเจ้าจอมมารดา ได้ทำราชการในการสดับ ในแผ่นดิน
พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย

๕ พระองค์เจ้ามณฑา ๖ พระองค์เจ้ามณีนัด ๗ พระ
องค์เจ้าดวงดารา ตามพระองค์นมพระชนม์มัยมาชุกชาน ได้เป็น
พระบรมวงษ์เธอผู้ใหญ่ในแผ่นดินปัจจุบันนี้

๘ พระองค์เจ้าคศิธร ได้ทำราชการเป็นครูชุกแต่ก่อนพระองค์
เจ้าดวงมณฑา ในหอพระพุทธรูปข้างใน

๙ พระองค์เจ้าจันทบุรี ภายหลังได้เลื่อนที่เป็นเจ้าฟ้ากฤษดา
ทิพวงศ์ เพราะเจ้าจอมมารดาซึ่งเป็นพระธนมเอกนถ เป็นเชื้อเจ้า
เมืองดาว คือเป็นธิดาเจ้าเวียงจันทอนทร เจ้าฟ้าพระองค์นี้ได้เป็น

พระวราษชานานารี ในแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภา
โดย มีเจ้าฟ้า & พระองค์ซึ่งจะนับในพวกข้างนำค่อไป

๑ พระเจ้าอยู่หัวกรมพระราชวังบวรสถานมงคล ในแผ่นดินพระ
บาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกยี่สิบเก้า เมื่อก่อนกรุงเทพทวารวดี
ครั้นที่ยุทธยาไม่แตกทำตายนั้น ก็ยังมีพระโอรสพระธิดา ครั้น
มาเมื่อแผ่นดินเจ้ากรุงธนบุรี ได้มีนารีหนึ่งมาเป็นพระชายา ประสูติ
พระโอรสแดพระธิดาพระองค์หนึ่งฤดองพระองค์ ดั้นพระชนม์แต่
แต่ยังเยาว์แล้ว นารีนั้นก็เร่ร้างร้างไปไม่ได้อยู่ด้วย ครั้น
ภายหลังจึงได้นารีดาวชาวเชียงใหม่ ชื่อเจ้าจรจจา เป็นธิดาเจ้า
เมืองเชียงใหม่เก่ามาเป็นพระอรรคชายา ประสูติพระธิดาพระองค์
หนึ่ง ชื่อเจ้าพิภุตทอง ซึ่งภายหลังเป็นกรมขุนศรีสุนทร ควร
นับว่าเป็นธิดาผู้ใหญ่กว่าทั้งปวง แต่ได้มีพระราชบุตร พระราชบุตร
แต่ นารีบาทบริจาริก แดพระต้นนางในอีกหลายพระองค์ แต่ครั้ง
ยังไม่ได้เฉลิมอุปราชาก็เค็กบ้าง เมื่อเฉลิมอุปราชาก็เค็กด้วยบ้าง
จะขอออกพระนามแต่พระองค์ที่เป็นสำคัญปรากฏ ควรเป็นที่นับถือ
แต่เป็น (ฉบับดบ) ฤคควรเป็นต้นวงศ์ของเจ้าฟ้าแดพระองค์เจ้า
หม่อมเจ้าค่อตงมาในชั้นหลัง ๆ นั้น

พระราชบุตรนั้น คือกรมหมื่นเดชะเทพ ๑ กรมขุนนราธิวาส
ธองพระองค์นี้ได้เป็นเจ้าต่างกรม มีพระบุตรพระบุตรเป็นหม่อมเจ้า
ชาย หม่อมเจ้าหญิง ดับตงมามาก พระราชบุตรนั้น คือพระองค์

เจ้าดวงจันทร์พระองค์ ๑ เป็นผู้ใหญ่ กับพระองค์เจ้าตุสิดาอัศร์ ๑
 ดองพระองค์ในแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย
 ได้ทำราชการอยู่ในพระบรมราชวัง ครั้นพระเจ้าอยู่หัวกรมพระราชวัง
 เด็ดจตุรยศแล้ว ได้ลงมาทำราชการอยู่ในพระบรมมหาราชวัง อยู่
 จนสิ้นแผ่นดินนั้น

พระองค์เจ้าดารารีกพระองค์หนึ่ง เมื่อแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระ
 พระพุทธเลิศหล้านภาลัย ได้ทำราชการอยู่ในพระบรมราชวัง เหมือน
 กันกับพระองค์เจ้าดวงจันทร์ ครั้นกรมพระราชวังเด็ดยศจตุรยศแล้ว
 จึงกรมพระราชวังในแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่ง
 ในเวลานั้นยังเป็นกรมหมื่นศักดิ์พิพัฒน์ ได้ให้กราบทูลขอแต่พระ
 บาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยไปเป็นพระชายา ประสูติพระ
 บุตรพระองค์หนึ่ง คือเจ้าฟ้าอัศราพงษ์ ครั้นเมื่อกรมพระราชวัง
 พระองค์นั้นได้เฉลิมอุปราชภิเศกแล้ว พระองค์เจ้าดาราก็ได้มีอำนาจ
 เป็นใหญ่ในการข้างในทั้งปวงในพระบรมราชวัง จึงได้ปรากฏพระนาม
 ภายหลังเรียกว่าเจ้าข้างในบ้าง เด็ดยศข้างในบ้าง แต่พวกใน
 พระบรมราชวังเวลานั้น เรียกกันว่าทูตกระหม่อมข้างใน

ครั้นภายหลังจึงได้มาเป็นพระอรรคชายาในพระเจ้าอยู่หัว กรม
 พระราชวัง ในแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ท่าน
 ทั้งปวงเรียกว่าเจ้าข้างใน

พระองค์เจ้าบัวทมราชพระองค์หนึ่ง เจ้าจอมมารดาเป็นพระนาง
นางของพระเจ้าอยู่หัวกรมพระราชวัง ในแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระ
นั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว

กรมหลวงนรินทรเทวณีน เมื่อแผ่นดินกรุงธนบุรี ได้กรมหมื่น
นรินทรพิทักษ์ ซึ่งคนเป็นอันมาก เรียกว่ากรมหมื่นมุก เป็นพระ
ภักดี ได้ประสูติพระบุตรพระองค์หนึ่ง คือกรมหมื่นนรินทรเทพ
แล้ว มาในแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกย์ ประสูติ
พระบุตรอีกพระองค์หนึ่ง คือกรมหมื่นนเรนทรบริรักษ์ กรมหมื่น
ซึ่งเป็นพระบุตรทั้งสองนั้น ก็ได้เป็นต้นวงศ์ของหม่อมเจ้าชายหม่อม
เจ้าหญิงเป็นอันมากสืบลงมา

กรมหลวงจักรเจษฎานีน ไม่ได้มีพระชายาเป็นสำคัญ มีแต่
หญิงบาทบริจาริกเป็นอันมาก ประสูติหม่อมเจ้าชายหม่อมเจ้าหญิง
ก็เป็นอันมาก แต่ควรจะออกชื่ออยู่องค์หนึ่ง คือหม่อมเจ้าด่อน ซึ่ง
ทรงผนวชมาแต่อายุ ๒๐ ปี ได้เฝ้าเรียนพระคัมภีร์พุทธวจนะอยู่บ้าง
ภายหลังได้เดือนที่เป็นหม่อมเจ้าราชาคณะ ปรากฏนามว่า หม่อม
เจ้าศีลวราลังการ ได้เป็นอธิบดีตั้งขึ้นในวัดชนะสงคราม

ด้วยทางกถามีประมาณเท่านี้ เป็นอันพรรณานถึงพระบรมราช
วงษานุวงศ์ ซึ่งออกจากพระโอรสพระธิดา ของสมเด็จพระบรมมหา
ไอยกาธิบดีทั้ง ๗ พระองค์ ซึ่งเป็นต้นแซ่ต้นสกุลสืบลงมานับว่าเป็น
ชนด้าม เพราะสมเด็จพระบรมมหาไอยกาธิบดี ถ้านับว่าเป็นชน

คั้นแก้ว พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกย์ แดพระญาติ
เต็มยศ ๒ พระองค์นั้น ก็ควรนับว่าเป็นชนต้อง พระบาทสมเด็จพระ
พุทธเลิศหล้านภาลัย แดพระบรมวงษานุวงษซึ่งเปนต์มานะยุค
พวกนี้ จึงควรนับว่าเป็นชนดั่งพรรณามานี้แล ฯ

สำนักหอสมุด

ตำนานพระโกษฐ

กรมพระสยมตอมรพันธุ์ กรมพระตำรงราชานุภาพ

สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระนครสวรรค์วงศ์

ช่วยกันทรงสืบสวนเรียบเรียง

พระโกษฐที่ทรงพระบรมศพ แด่พระศพเจ้านาย กับโกษฐ
ที่พระราชทานสำหรับศพข้าราชการผู้มีบัณฑิตกตัญญู ซึ่งมีอยู่เวदान
รวมเบ็ดเสร็จมี ๓๔ อย่าง เรียงโดยลำดับยศเป็นดังนี้

- ๑ พระโกษฐทองใหญ่
- ๒ พระโกษฐทองรองทรง นับเต็มมอพระโกษฐทองใหญ่
- ๓ พระโกษฐทองเด็ก
- ๔ พระโกษฐทองน้อย
- ๕ พระโกษฐกุดันใหญ่
- ๖ พระโกษฐกุดันน้อย
- ๗ พระโกษฐมณฑปใหญ่
- ๘ พระโกษฐมณฑปน้อย
- ๙ พระโกษฐไม้ตีบสอง
- ๑๐ พระโกษฐพระองค์เจ้า เดิมเรียกว่าโกษฐตั้งกา

๑๑ โภษุราชินิภูด

๑๒ โภษุเกราะ

๑๓ โภษุแปดเหลี่ยม

๑๔ โภษุโก

ตำนานพระโภษุทั้งปวงนี้ มีปรากฏในหนังสือพระราชพงษา-
วดารบ้าง บอกเล่าต่อกันสืบมาบ้าง ค้องต้นนิฐานบ้าง มีตำนานคัง
แต่คงค่อไปนี้ เรียงลำดับตามสมัยที่สร้าง

ที่ ๑ โภษุแปดเหลี่ยม มีอยู่ ๔ โภษุด้วยกัน แต่โภษุหนึ่ง
นั้นเก่ามาก ไม่ทราบตำนานว่าสร้างครั้งไร ดังเกตทำนองดวดตาย
เห็นเป็นอย่างเดียวกับช่างครั้งรัชกาลที่ ๑ แต่ฝีมือทำนั้นหยาบมาก ถ้า
จะกะเอาว่าสร้างแต่ครั้งกรุงธนบุรี ก็เห็นว่าจะเปนการสมควร ด้วย
เหตุข้อ ๑ ยุคนั้นเวดว่างการทพิศักมีน้อย งานพระเมรุต้องรับซึ่งทำ
ในเวดว่างอันเปนเวดาดั้น จึงต้องเร่งทำเอาแต่พอให้ใช้ได้ทันงาน จะ
ให้คงามถึงที่ไม่ได้ ข้อ ๒ โภษุแปดเหลี่ยมนี้ เปนอย่างเดียวกับ
พระโภษุทุกคั่น อันมีตำนานปรากฏว่าสร้างเปนครั้งแรก ในรัชกาลที่ ๑
โภษุแปดเหลี่ยมค้องมีอยู่ก่อนแล้ว พระโภษุทุกคั่นทำเอาอย่างจิงจะ
เปนได้ ซึ่งโภษุแปดเหลี่ยมจะทำที่หลัง เอาอย่างพระโภษุทุกคั่น
เปนไปไม่ได้ ใช้ประกอบศพิศักที่ค้ำคักติเปนกรรโศก เข้าใจว่าโภษุแปด
เหลี่ยมนี้เก่าแก่กว่าโภษุชนิดอื่นหมด ด้วยยอดเปนหลังคา คงเปนแบบ
แรกที่แปดงมาจากเหมคังแต่ครั้งกรุงเก่า ยังอีก ๓ โภษุนี้ โภษุ

หนึ่งก็ไม่ทราบแน่ชัดว่าสร้างเมื่อไร แต่ถึงเกิดฝีมือเห็นว่าจะทำราวรัชกาลที่ ๓ ฤๅที่ ๔ อีกโกษฐหนึ่งกรมหมื่นปราบปรบักษ์ทำขึ้นในรัชกาลที่ ๕ ใช้ประกอบศพหม่อมแม่ ในสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยาภาณุพันธุวงศ์วรเดชเป็นคราวแรก อีกโกษฐหนึ่งกรมหลวงสรพงศ์สุภัททิย์ ขอพระบรมราชานุญาตทำถวายในรัชกาลนี้ ใช้ประกอบศพเจ้าจอมมารดาตั้งवादเป็นประเดิม

ที่ ๒ โกษฐโถ ฝีมือ ๒ โกษฐ โกษฐหนึ่งนั้นเก่ามาก อดตายแต่ฝีมือเหมือนกับโกษฐแปดเหลี่ยมใบเก่า เห็นได้ว่าทำรุ่นราวคราวเดียวกัน ไม่ปรากฏตำนานว่าสร้างเมื่อไร ได้ยินแต่กล่าวกันว่าเป็นโกษฐเก่าแก่ ใช้มาแต่รัชกาลที่ ๓ แล้ว ค่ำก่าด่าวเช่นนี้ ประกอบกับฝีมือที่ทำรุ่นเดียวกับโกษฐแปดเหลี่ยม ชักให้น่าเชื่อขึ้นอีก ว่าโกษฐแปดเหลี่ยมแต่โกษฐโถทั้งสองอย่างนี้ สร้างแต่ครั้งกรุงธนบุรี ทำไมจึงเรียกโกษฐโถก็เข้าใจไม่ได้ รูปก็ไม่เห็นเหมือนโถ ทรงอย่างโกษฐแปดเหลี่ยมนั่นเอง แต่ถากแปดงเป็นกลม ยอดก็เป็นทรงมงกุฎเหมือนชฎาตคร คงจะทำที่หลังโกษฐแปดเหลี่ยม แต่เห็นจะใช้เป็นยศสูงกว่าโกษฐแปดเหลี่ยม ด้วยยอดทรงมงกุฎพาให้เข้าใจไปเช่นนั้น แต่เดี๋ยวลือลือว่าต่ำกว่าโกษฐแปดเหลี่ยม ใช้สำหรับพระราชทานพระราชานุญาตแด่ข้าราชการ ที่มีบันดาศักดิ์ได้รับพระราชทานโกษฐเป็นชั้นต้น อีกโกษฐหนึ่งเป็นของทำเคิมขึ้นใหม่ พระวรวงษ์เธอ พระองค์เจ้าอติการ

เป็นผู้ทำ โดยรับตั้งสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยา
บารามประบัษย์ เมื่อในรัชกาลที่ ๕

ที่ ๓ พระโกษรูกุดัน ๒ พระโกษรู ด้รังในรัชกาลที่ ๑ เมื่อปี
มะแม จตุศักราช ๑๓๖๑ (พ.ศ. ๒๓๔๒) ทรงพระศัพธ์สมเด็จพระพี่นาง
เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยาเทพสุดาวดี แต่เจ้าฟ้ากรมพระศรีวิฑูดาภิษย์ เมื่อ
ทรงพระศัพธ์สมเด็จพระพี่นางห่มทองคำทั้งสองพระโกษรู ตามคำที่ว่า
กันว่าพระโกษรูกุดันนั้น ขำรุดหายไปเสียองค์หนึ่ง สมเด็จพระเจ้าบรม
วงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยาบารามประบัษย์ ทรงค้นหาได้มาแต่ตัวพระ
โกษรู จึงทรงทำฝาเตฐานใหม่ประกอบเข้า พระโกษรูองค์นี้เรียกว่า
“กุดันใหญ่” ฝีมือทำซึ่งปรากฏอยู่ที่กำแพงพระโกษรูนี้งามอย่างยิ่ง
ตมกับที่มีตำนานว่าเป็นของทำในรัชกาลที่ ๑ อีกองค์หนึ่งเรียกว่า
“กุดันน้อย” องค์นี้ว่าไม่ได้ขำรุดสูญหาย แต่ตัวทำเองตายในกำแพง ไม่
ค่อยเทียมทันเสมอกันกับพระโกษรูกุดันใหญ่ อันมีตำนานว่าทำพร้อมกัน
อาจจะเป็นตัวแทนเสียตัวก็ได้ พระโกษรูทั้งสององค์นี้เกียรติยศใช้ต่าง
กัน ทุกวันนี้ถือว่าพระโกษรูกุดันใหญ่เกียรติยศสูงกว่าพระโกษรูกุดันน้อย
แต่พระโกษรูกุดันน้อยนี้ กรมหมื่นปราบประบัษย์ได้ทรงด้รังเดิมขึ้นเมื่อ
ในรัชกาลที่ ๕ อีกองค์ ๑

ที่ ๔ พระโกษรูไม้สิบสอง มีตำนานว่าด้รังในรัชกาลที่ ๑
เมื่อปีกุกุ จตุศักราช ๑๓๖๕ (พ.ศ. ๒๓๔๖) ทรงพระศัพธ์กรมพระราช
วังบวรมหาสุรดิหนาท ครึ่งนห่มทองคำ ในบัดนี้พระโกษรูไม้สิบ

ต้องมี ๒ องค์ ว่าเป็นของเก่าองค์หนึ่ง เป็นของสร้างเติมขึ้นใหม่อีก
องค์หนึ่ง แต่ไม่ได้คิดว่าสร้างเติมขึ้นเมื่อไร ดังเกิดรูปทรงดวดตาย
ทั้งสององค์ ไม่เห็นส้มเป็นฝีมือช่างในรัชกาลที่ ๓ ดังองค์เดียว

ที่ ๕ พระโกษฐทองใหญ่ สร้างในรัชกาลที่ ๓ เมื่อปีมะโรง
จุลศักราช ๑๑๗๐ (พ. ศ. ๒๓๕๑) พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้า
จุฬาโลกย์ โปรดให้ รื้อทองที่หุ้มพระโกษฐกุดัน มาทำพระโกษฐทอง
ใหญ่ขึ้นไว้ ดำหรับพระบรมศพของพระองค์ เมื่อทำพระโกษฐองค์
สำเร็จแล้ว โปรดให้เอาเข้าไปตั้งถวายทอดพระเนตรในพระที่นั่งไพศาล
ทักษิณ ในปีนั้น ส้มเด็จพระเจ้าอยู่หัว เจ้าฟ้ากรมหลวงศรีสุนทรเทพ
สิ้นพระชนม์ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกย์ ทรงพระอาไถย
มาก แต่จะใคร่ทอดพระเนตรพระโกษฐทองใหญ่ออกพระเมรุตั้งพระ
เบญจา จึงโปรดให้เชิญพระโกษฐทองใหญ่ไปประกอบพระศพ ส้มเด็จพระ
เจ้าอยู่หัว เจ้าฟ้ากรมหลวงศรีสุนทรเทพเป็นครั้งแรก จึงเคยเป็น
ประเพณีในรัชกาลต่อมา ที่พระราชทานพระโกษฐทองใหญ่ให้ทรงพระ
ศพอื่นเป็นพิเศษ นอกจากพระบรมศพได้ มีบาญชีจดไว้ในห้องพระ
อาลักษณ์ลงมาจนถึงรัชกาลที่ ๔ กรมพระสัสมคมรพันธุ์รूपบาญชี
ได้ทรงจดต่อมาจนถึงรัชกาลปัจจุบัน มีอย่างนี้

พระโกษาจุทองใหญ่ ทรงพระบรมศพ แลพระศพ
(ตามที่จดไว้เดิมในห้องพระอาลัย)

ในรัชกาลที่ ๑

๑ กรมหลวงศรีสุนทรเทพ

ในรัชกาลที่ ๒

- ๒ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกย์
๓ กรมพระราชวัง ในแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย
๔ สมเด็จพระสังฆราชวัดราชสิทธิาราม
๕ กรมหลวงพิทักษมนตรี
๖ กรมหลวงเทพวงศ์

ในรัชกาลที่ ๓

- ๗ พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย
๘ กรมหมื่นสุรินทรรักษ์
๙ กรมขุนอิศราหารักษ์
๑๐ กรมพระราชวัง ในแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว
๑๑ พระองค์เจ้าถิษณานุคุณ
๑๒ สมเด็จพระศรีสุริเยนทราธิบดี
๑๓ สมเด็จพระศรีสุทโธ

- ๑๔ กรมหลวงเทพดงกดี
 ๑๕ กรมหมื่นมาคยาพิทักษ์
 ๑๖ กรมหมื่นอัครสดุตาเทพ

ในรัชกาลที่ ๔

- ๑๗ พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว
 ๑๘ สมเด็จพระนางเธอ พระองค์เจ้าโสมนัด
 ๑๙ กรมสมเด็จพระปรมาธิบดี
 ๒๐ กรมพระพิพิธโภคภูเบนทร เมื่อชัก
 ๒๑ กรมสมเด็จพระเทศาภิบาล
 ๒๒ กรมหลวงมหิศวรินทร ฯ เมื่อชัก
 ๒๓ พระนางเธอ พระองค์เจ้ารำเพย
 ๒๔ กรมหมื่นวิศุณนารณิภาธร
 (จดหมายห้องพระอาตักษณหมดเท่านี้ ค่อนกรมพระสมมต
 อมรพันธุ์ทรงจด)

ค้อจากบาญชันททราว

กรมพระพิทักษ์เทเวศร์ทราวว่าไม่ได้เป็ดียนดองดีเหลียม ทรง

พระโกษฐมณฑปตลอดงาน

- ๒๕ พระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว
 ๒๖ กรมหมื่นมเหศวรศิววิลาส

ที่ ๖ พระโกษฐพระองค์เจ้า เรียกกันแต่แรกว่าโกษฐตั้งกา
พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระราชดำริห์สร้างขึ้น แต่
ครั้งยังทรงผนวช เป็นดองดีหัดย้อมผ้าขาว ยอดเป็นฉัตรระบายผ้า
ขาว เมื่อในรัชกาลที่ ๔ ทรงพระศัพพะพระเจ้าดุกเชอที่ยังทรงพระเยาว์อยู่
(ก่อนมีพระโกษฐมณฑปน้อย) ค่อมมาพระโกษฐนี้ ดำหรับทรงพระศัพ
พะองค์เจ้าวงษ์มา แดพระองค์เจ้าตั้ง มาถึงในรัชกาลที่ ๕ ส้มเด็จพระเจ้า
ฟ้ากรมพระยาบำราบปรปักษ์ จึงทรงคิดทำประกอบนอกขึ้น ค่อมมา
กรมหมื่นปราบปรปักษ์ทำเติมขึ้นใหม่อีกพระโกษฐหนึ่ง จึงมีอยู่ใน
เวลานี้ ๒ พระโกษฐด้วยกัน

ที่ ๗ พระโกษฐทงน้อย โปรดให้กรมพระเทเวศร์วิจิตรรัตนสร้าง
ขึ้นตามแบบอย่างพระโกษฐทงใหญ่เมื่อในรัชกาลที่ ๔ ปีกุญ จุฬศักราช
๑๒๑๓ (พ. ศ. ๒๓๘๔) ดำหรับทรงพระบรมศัพพะบาทสมเด็จพระนั่ง
เกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อผลัดพระโกษฐทงใหญ่ไปแต่งก่อนออกงานพระเมรุ
เมื่อทรงพระบรมศัพ ฤๅตั้งงานพระศัพพะกับพระโกษฐทงใหญ่แต่หุ้ม
ทองคำ ถ้าใช้งานอื่นไม่หุ้ม กรมพระดมมคตอมรพันธ์ ทรงจัดคราด
ที่หุ้มทองคำชิ้นนี้ไว้ มีอยู่ในท้ายบาญชีพระโกษฐทงใหญ่ อย่างนี้

พระโกษฐทงน้อยหุ้มทองคำ

- ๑ พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว
- ๒ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
- ๓ ส้มเด็จพระเจ้าฟ้ากรรณาภรณ์เพ็ชรรัตน์

พระโกษฐทองน้อยนี้ เจ้าพระยาธรรมมาธิกรณาธิบดี (ม.ร.ว.บุญ
มาตากุด ผนวช) สร้างเมื่อในรัชกาลที่ ๕ อีกองค์หนึ่ง

ที่ ๘ พระโกษฐมณฑปน้อย โปรดให้สมเด็จพระเจ้าพระยาบรม
มหาพิไชยญาติสร้างขึ้นแต่ในรัชกาลที่ ๔ สำหรับทรงพระศัพพะเจ้าดุก
เชอที่ยังทรงพระเยาว์ ถ้าทรงพระศัพพะสมเด็จพระเจ้าดุกเชอ พระโกษฐ
นี้ห่มทองคำเฉพาะงาน

ที่ ๙ พระโกษฐมณฑปใหญ่ โปรดให้กรมขุนราชดีหวิกรมคิด
อย่างสร้างขึ้นแต่ในรัชกาลที่ ๔ เมื่อปีกุนจตุศักราช ๑๒๒๕ (พ. ศ. ๒๔๐๖)
เอาแบบมาแต่พระโกษฐมณฑปน้อย ทรงพระศัพพะกรมพระพิทักษ์เทเวศร์
ก่อน ด้วยกรมพระพิทักษ์เทเวศร์พระรูปใหญ่โต พระศัพพะดองพระ
โกษฐด้ามัญไม้ได้ ต้องทำดองดีหเดียมขึ้นโดยเฉพาะ จึงโปรดให้
สร้างพระโกษฐมณฑปนี้สำหรับประกอบดองดีหเดียม พระโกษฐ
มณฑปใหญ่นี้ ต่อมาสร้างขึ้นอีกองค์หนึ่ง แต่จะสร้างขึ้นเมื่อใด
ไม่ทราบแน่

ที่ ๑๐ โขษฐเกราะ สร้างขึ้นเมื่อในรัชกาลที่ ๔ เมื่อปีกุน
จตุศักราช ๑๒๒๕ (พ. ศ. ๒๔๐๖) สำหรับศัพพะเจ้าพระยานิกรบดินทร
ด้วยท่านอ้วน ศัพพะดองด้ามัญไม้ได้ ต้องทำดองดีหเดียม จึงโปรด
ให้ทำโกษฐเกราะขึ้นประกอบ ที่เรียกว่า “โกษฐเกราะ” เพราะตาย
ดัดกแปนเกราะรัต

ที่ ๑๑ โภษะสุราชินิกฤต โปรดให้กรมขุนราชดีหวิกรมสร้างขึ้น
แต่ในรัชกาลที่ ๔ เมื่อปีชวด จุฬศักราช ๑๒๒๘ (พ. ศ. ๒๔๐๘) พระ
ราชทานให้ประกอบศพพระยามนตรีสุริยวงษ์ (ชุ่ม บุนนาค) ก่อนผู้อื่น

ที่ ๑๒ พระโภษะสุทองเด็ก โปรดให้กรมหมื่นปราบปรบักษ์
สร้างขึ้นแต่ในรัชกาลที่ ๕ เมื่อปีกุนย จุฬศักราช ๑๒๔๘ (พ. ศ. ๒๔๓๐)
ทรงพระศพสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช เจ้าฟ้าศิริราชกกุธภัณฑ์ เป็นที่
แรก แล้วได้ใช้ทรงพระศพเจ้านายต่อมา มีบายัญชักรมพระดมมต
อมรพันธุ์ ทรงจดไว้ ในทำบายัญชักรมพระโภษะสุทองใหญ่อย่างนี้

พระโภษะสุทองเด็ก

- ๑ ดมเด็จพระเจ้าฟ้าศิริราชกกุธภัณฑ์
- ๒ ดมเด็จพระเจ้าฟ้าตรีเพชรุตม์ธำรง
- ๓ เจ้าฟ้าภาณุจักรวรรดิศรี
- ๔ กรมขุนสุพรรณภาควดี
- ๕ พระองค์เจ้าอรุณพงษ์รัชดมโษ

ที่ ๑๓ พระโภษะสุทองรองทรง โปรดให้กรมหมื่นปราบปรบักษ์
สร้างขึ้นแต่ในรัชกาลที่ ๕ เมื่อปีชวด รัตนโกสินทรศก ๑๓๘ (พ.ศ. ๒๔๔๓)
พระโภษะสุทองนี้ นับเหมือนกับพระโภษะสุทองใหญ่ สำหรับใช้แทนที่
พระโภษะสุทองน้อย เวลาที่จะต้องหุ้มทองคำ เพื่อจะไม่ให้ต้องหุ้มเข้า
แต่หรือออกบ่อย ๆ มีบายัญชักรมที่ได้ใช้ทรงพระบรมศพแด่พระศพกรม
พระดมมตอมรพันธุ์ ทรงจดไว้ในทำบายัญชักรมพระโภษะสุทองใหญ่อย่างนี้

พระโกษฐทองรองทรง
ในรัชกาลที่ ๕

- ๑ กรมสมเด็จพระดุษิลาธิบดีราชประยูร
- ๒ สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระจักรพรรดิพงษ์
- ๓ สมเด็จพระเจ้าฟ้าศิริภรณ์โสภณ

ในรัชกาลปัจจุบัน

- ๔ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จทรงพระโกษฐทองใหญ่
- ๕ พระอรรคชายาเธอ พระองค์เจ้าอุบลรัตนนารีนาค
- ๖ สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมขุนสรวงรอดโกศลเดชขนิวัต

ยังมีเครื่องประดับสำหรับพระโกษฐอีก เช่นพระโกษฐทองใหญ่ มีดอกไม้เพชร เป็นพุ่มเข้าบิณฑ์ ดอกไม้ไหว เฟื่อง ดอกไม้เอด ของเหล่าระดับครบทุกอย่างแต่พระบรมศพ ถ้าพระราชทานให้ทรงพระศพเจ้านาย โดยปรกติไม่มีเครื่องประดับ ถ้าพระราชทานเครื่องประดับด้วยมีเป็นชั้น ๆ กัน ชั้นต้นประดับพุ่มเข้าบิณฑ์กับเฟื่อง ชั้นรองแต่พระบรมศพประดับดอกไม้เอดด้วยอีกอย่างหนึ่ง พระโกษฐเจ้านายก็มีเครื่องประดับคือยอดพุ่มเข้าบิณฑ์แต่เฟื่อง ต่อที่ทรงบันดาคักติสูง จึงใช้เครื่องประดับ ถ้าพระราชทานให้ทรงศพเจ้านายชั้นต่ำลงมา ฤๅขุนนาง ไม่ใช้เครื่องประดับ